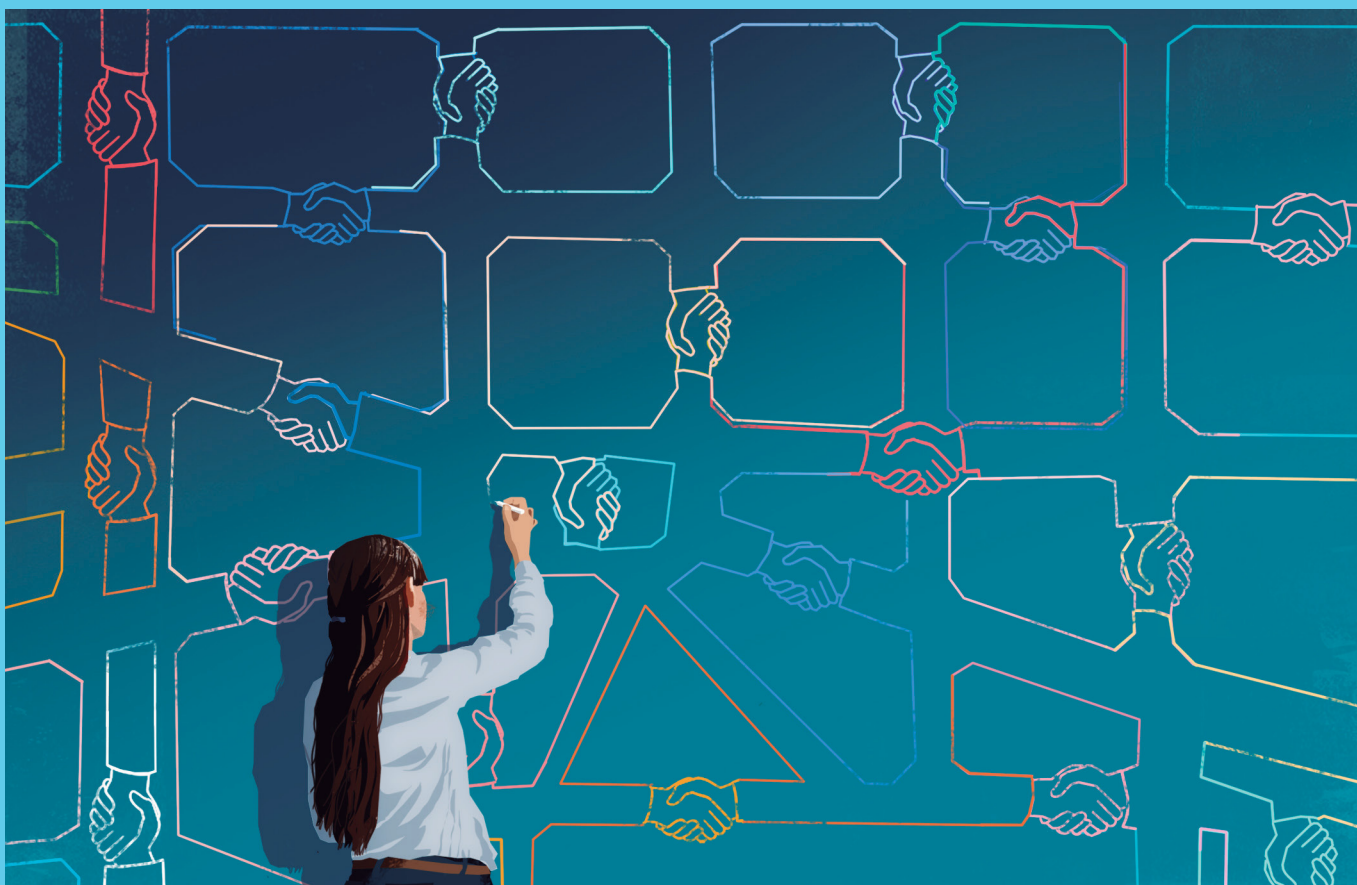

El 2008 va esclatar la pitjor crisi econòmica des del crac del 29. La recessió es va endur empreses, feines, habitatges i projectes vitals de milions de persones. Va debilitar l'estat del benestar i la

cohesió social. La recuperació econòmica no ha portat més justícia social sinó més desigualtat. Què hem après d'aquella sotragada?

Lliçons de la crisi

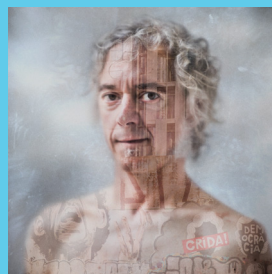
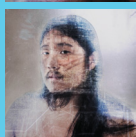
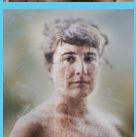
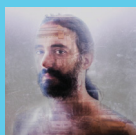
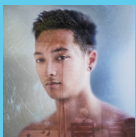
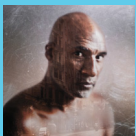
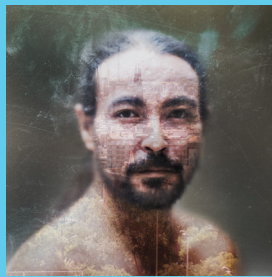
Ana Belén Jarrín

Quito, 1976. Fotògrafa especialitzada en fotoreportatges, viu a Barcelona des del 2000. L'obra d'Ana Belén Jarrín gira al voltant del cos humà, i de la pell, com un mapa farcit d'empremtes i d'història. El seu treball s'ha publicat en revistes espanyoles i llatinoamericanes. Ha estat part de l'equip de l'arxiu en línia Crónica21 i de la fundació Photographic Social Vision. Des d'aquesta darrera, ha col·laborat en la producció de World Press Photo i al festival de fotografia documental DOCfield.

Barcelona és tan plena d'illusos, records i relats com persones l'han viscuda i visitada. Independentment de la procedència o de la destinació dels seus habitants, el que els reuneix és l'escenari compartit en els afers quotidians. *Donde el agua se une a otras aguas* és un assaig que posa èmfasi en la riquesa multicultural a través dels

habitants i dels fragments de la ciutat. Ana Belén Jarrín retrata en aquesta sèrie persones de diversos orígens i els superposa imatges de Barcelona.

Com explica l'autora, “una mena de vel impregnat amb paisatges de ciutat els travessa la pell i esdevé una endevinalla que es fusiona amb la seva pròpia aparença”.

Ferides obertes

Quan va esclatar la crisi econòmica del 2008, molt pocs havien advertit la possibilitat del desastre que s'acostava. Segons el pensament econòmic dominant, vivíem en el millor dels mons. El cop va ser tan fort que alguns mandataris van arribar a proposar la refundació del capitalisme. Deu anys i molt de patiment després, les ferides de la crisi no han cicatritzat. Encara que s'ha tornat al creixement econòmic, la idea d'una prosperitat assegurada ha quedat malmesa i la incertesa és l'estat d'ànim dominant en amples capes de la població. Ara sabem que l'economia de mercat, en comptes de garantir una redistribució equitativa, augmenta les desigualtats socials i les dinàmiques extractives fan que una minoria cada cop més exigua acapari cada vegada més riquesa.

D'ençà de la crisi, amples capes de la població han vist com perdien alhora poder adquisitiu i capacitat d'incidir sobre les polítiques públiques. Ara hi ha més pobres i tenen menys recursos que abans de la crisi. Les teories neoliberals han afeblit l'estat de benestar, que cada cop té més dificultats per ser l'aixopluc que era contra l'adversitat. Lluny d'aprendre de les amargues lliçons de la crisi, tornen les dinàmiques especulatives. Hem passat de la bombolla immobiliària de la compra a la bombolla del lloguer, que impedeix l'emancipació dels joves i expulsa de les ciutats els que no poden pagar uns preus cada cop més inflats.

Aquest model econòmic genera exclusió i malestar social. La ciutadania organitzada ha fet front a aquesta situació amb innovació social i solidaritat, però l'empitjorament de les condicions socials és terreny abonat per l'aparició de sortides polítiques autoritàries. En veiem ja alguns indicis preocupants. Com sostenen els autors que participen en aquest dossier, no tenim per què resignar-nos-hi. Cal un nou contracte social que permeti embridar les forces egoistes del mercat i orientar l'economia a la satisfacció del bé comú. — Milagros Pérez Oliva

Valle / Font de la Plaça d'Espanya.
Valle va néixer a Barcelona, viu a Rubí i treballa a Barcelona.

Dossier

Les lliçons de la crisi

4-12

Anton Costas

Hi ha alternativa, és el capitalisme progressista

14-19

Jaime Palomera

De l'estafa hipotecària a l'estafa del lloguer

20-24

Marga León

Bretxes que separen, ponts per construir

26-30

José Moisés

Martín Carretero

Desigualtat en l'era de la desconexió

32-37

**Rosa Rodríguez Bailón /
Guillermo Willis Sánchez**

La disparitat ens distancia: efectes psicològics de la desigualtat econòmica

38-43

**Marisol García Cabeza/
Marc Pradel**

Innovació social: diferents respostes de la ciutadania organitzada

Hi ha alternativa, és el capitalisme progressista **Antón Costas**

És el capitalisme compatible amb la democràcia i la prosperitat?

L'augment de les desigualtats a l'inici del segle XXI ha tingut conseqüències preocupants en les democràcies liberals, que estan patint el retorn del populisme autoritari. Cal un nou contracte social que democratitzi la prosperitat i faci possible un capitalisme inclusiu.

El gran desengany

L'economia de mercat ha deixat de funcionar en benefici de tothom. La prosperitat que crea el capitalisme no és inclusiva, només beneficia uns quants; uns quants que cada vegada són menys. Les dades són aclaparadores. Els treballs, entre molts altres, d'Anthony Atkinson, Branko Milanović o Thomas Piketty són impossibles de qüestionar i menys encara de rebatre. Tot i que la pobresa global ha disminuït en els últims vint anys, la desigualtat global i, particularment, la desigualtat dins dels països, van en augment. Tant als països desenvolupats com als emergents, com és el cas de la Xina. El resultat és l'empobriment dels més pobres i la jivarització de les classes mitjanes als països desenvolupats.

Aquest retorn de les desigualtats ha estat un gran desengany per a tots aquells que van creure en la promesa de la prosperitat compartida que va venir associada a l'experiment neoliberal de les últimes tres dècades, i està tenint, al seu torn, conseqüències preocupants per a les democràcies liberals. El motiu és que aquestes desigualtats són el caldo de cultiu idoni per al retorn del populisme polític autoritari.

Així les coses, les preguntes són inevitables: és el capitalisme compatible amb la prosperitat per a tothom? I, si anem més enllà de l'economia, és el capitalisme compatible amb la democràcia? Hi ha alternativa a aquest estat de les coses? Penso que sí que n'hi ha: és el capitalisme inclusiu.

Dos fets permeten sostenir la possibilitat d'un capitalisme inclusiu en aquest inici del segle XXI. El primer és que aquest tipus de capitalisme progressista va funcionar durant els Trenta Gloriosos, període transcorregut des del final de la Segona Guerra Mundial el 1945 fins a la crisi del petroli de 1973. La desigualtat es va reduir en aquests trenta anys, la prosperitat va ser àmpliament compartida, es van formar àmplies classes mitjanes i la democràcia es va estendre. La raó d'aquesta edat d'or del capitalisme inclusiu va ser l'existència del contracte social cristià-socialdemòcrata de la postguerra.

El segon és que l'augment de les desigualtats en aquests últims trenta anys no ha estat homogeni a tots els països desenvolupats. En uns, com és el cas dels Estats Units o del Regne Unit, la desigualtat en la distribució de la renda i la riquesa ha tornat a nivells de fa un segle, en els anys previs a la Primera Guerra Mundial. No obstant això, en altres països, singularment els del centre i nord d'Europa, la desigualtat en renda i riquesa no ha augmentat en la mateixa intensitat, i en alguns casos s'ha reduït. Per tant, amb el capitalisme passa com amb el colesterol, n'hi ha del bo (inclusiu) i del dolent (desigualitari). Enfrontats a les mateixes circumstàncies de globalització, canvi tècnic, climàtic i demogràfic, veiem que hi ha països que funcionen millor que uns altres a l'hora de transformar el creixement en prosperitat per a tothom. Aquest diferent comportament té, de nou, molt a veure amb l'existència

Antón Costas. Catedràtic d'Economia a la Universitat de Barcelona (UB). Ha presidit i format part de comissions d'experts per assessorar governs i parlaments en política pública. És conseller de diverses empreses. Ha presidit el Cercle d'Economia (2013-2017) i actualment presideix la Fundació Cercle d'Economia. Ha publicat *El final del desconcierto. Un nuevo contrato social para que España funcione* (2017) i *La nueva piel del capitalismo*, amb Xosé Carlos Arias (2016).

o no a cada país d'un contracte social que, a través de polítiques i institucions adequades, transformi la prosperitat en prosperitat inclusiva.

El repte torna a ser avui construir als nostres països un nou contracte social per al segle XXI. Un contracte social que, a més de

---

Les elits polítiques i econòmiques que van donar suport a l'experiment neoliberal van prometre que la desregulació dels mercats interns i la globalització portarien prosperitat per a tothom. Però aviat es va veure que no era així.

restituir els ingressos de les classes mitjanes i treballadores, permeti afrontar tant els nous reptes socials —per exemple, la nova pobresa dels joves— com els reptes que venen associats al canvi tecnològic, al canvi climàtic o a la demografia de la longevitat.

Per construir aquest nou contracte social necessitem, utilitzant l'expressió concebuda

per Karl Polanyi, una “gran transformació” que permeti civilitzar el capitalisme i reconciliar-lo amb el progrés social i la democràcia.

Paisatge després de la tempesta

Per entendre la sorpresa dels partidaris del capitalisme amb aquesta nova era de desigualtats, cal recordar que el canvi de segle va venir acompanyat de grans esperances. Les elits polítiques i econòmiques que van donar suport a l'experiment neoliberal, iniciat al final dels anys setanta al Regne Unit amb Margaret Thatcher i als Estats Units amb Ronald Reagan, van prometre a les seves societats que la desregulació dels mercats interns i la globalització portaria prosperitat per a tothom.

Aviat hi va haver senyals que les coses no anaven bé per a tothom. Els salaris reals, i la participació dels salaris en la renda nacional, van començar a caure des del mateix inici de l'experiment neoliberal. Però va ser la crisi financera del 2008, i la gran recessió econòmica que la va seguir, la que va fer emergir les destrosses socials que havia creat aquest experiment. Com succeeix quan baixa la marea, la sequera de crèdit, l'enfonsament de l'activitat econòmica i l'augment de l'atur van deixar al descobert que, durant l'etapa d'expansió econòmica i eufòria financera anterior a la crisi, molta gent s'havia estat banyant nua. Aquells que havien perdut ingressos reals durant els anys anteriors a la crisi van poder mantenir els seus nivells de vida perquè se'ls havia facilitat l'endeutament. Quan l'aixeta del crèdit es va assecar i no es van poder renovar els deutes, aquesta nuesa d'ingressos va quedar al descobert.

Molts van pensar, això no obstant, que una vegada superada la recessió i restaurat el creixement, com passa quan un got s'omple fins a la vora, la recuperació econòmica desbordaria i faria que la prosperitat beneficiés tothom. La sorpresa va ser veure com els salaris dels empleats i dels treballadors romanien estancats o es reduïen, tot i que l'activitat econòmica es recuperava, els beneficis empresarials creixien i els sous de l'alta direcció de les corporacions es disparaven. Tornant a utilitzar

la metàfora marinera, la recuperació va ser com una pujada de la marea que no elevava igual tots els vaixells. Alguns quedaven encallats i molts altres directament enfonsats sota el pes de l'endeutament, de la desocupació i de la falta d'ingressos. Aquesta és la primera gran lliçó que ens ha deixat la crisi.

La segona lliçó és que el gran capitalisme financer i corporatiu global ha entrat en una deriva moral abismal. No és irrellevant que *The Economist*, el setmanari econòmic liberal de difusió i prestigi internacional més grans, vingui mostrant la seva preocupació pel que ha anomenat “The new age of corporate scandals”. La successió d'episodis relacionats amb conductes moralment qüestionables de diversa naturalesa per part de grans corporacions com Boeing, Goldman Sachs, Facebook, Volkswagen, Monsanto, Bayer, Wells Fargo, Equifax, Purdue Pharma, Johnson and Johnson o la farmacèutica Teva en són només alguns exemples. Podria ser temptador pensar que són actes individuals, sense que n'existeixi causa comuna. Que són esdeveniments deguts a fallades humanes relacionades amb conductes negligents o delictives. Però seria un error caure en aquesta temptació. L'explicació real és que el capitalisme corporatiu s'ha sortit de control i és necessari tornar a ficar el “geni” corporatiu a l'ampolla.

La tercera lliçó de la crisi és una conseqüència de les dues anteriors. El malestar social amb la desigualtat i la falta d'oportunitats, d'una banda, i amb el comportament de les elits corporatives, de l'altra, està alimentant el populisme polític autoritari. Al meu parer, són les desigualtats socioeconòmiques i no les identitats culturals amenaçades o humiliades les que impulsen el populisme polític. Tornaré més endavant sobre aquesta qüestió.

“La gran transformació”: un nou contracte social per al segle XXI

Si estem d'acord en aquestes tres grans lliçons que ens ha deixat la crisi financera i econòmica, llavors probablement estarem d'acord també que necessitem dur a terme una “gran transformació” del capitalisme, en el sentit amb què Karl Polanyi va utilitzar aquesta expressió a mitjan segle passat. Una gran transformació que civilitzi el capitalisme i el reconciliï amb el progrés social i la democràcia.

El camí per a aquesta gran transformació no pot ser només el de la redistribució de la renda i riquesa que crea l'economia a través d'impostos més elevats i millors, i de més i millors despeses socials. La intensitat i naturalesa del problema distributiu que tenen les nostres societats només es pot afrontar si actuem en la fase prèvia a la redistribució. És a dir, si actuem sobre la distribució que fan les empreses de l'excedent entre salaris, sous i dividendes, i sobre el funcionament dels mercats a l'hora de fixar els preus dels béns i serveis que compren les llars. Si els preus d'aquests béns i serveis no són preus de competència, sinó preus de monopoli, s'estarà drenant renda disponible de les famílies, especialment de les famílies amb menys ingressos. Es tracta,

en definitiva, de prevenir abans que curar. Si deixem que el problema distributiu continuï creixent, la possibilitat de curar-lo només a través de la redistribució serà inabordable políticament. Alhora, l'Estat ha de tornar a assumir un paper fonamental en la conducció del model de creixement i de les inversions cap a una economia sostenible socialment i amable amb el medi ambient. Un nou "Estat emprenedor", en termes de l'economista Mariana Mazzucato.

A partir d'aquí, hi ha marge important per millorar la redistribució. Al contrari del que els economistes del corrent principal han sostingut fa molt pocs anys, i s'ensenyava a les facultats d'economia, una millor distribució de la renda no perjudica el creixement. Al contrari, com mostren les noves dades sorgides dels estudis duts a terme a l'FMI, societats més igualitàries produeixen un tipus de creixement més sa i més sostenible. La conclusió de polítiques d'aquesta nova epifania en la relació entre equitat i eficiència és que és millor redistribuir que tornar a endeutar-se.

L'instrument per a aquesta transformació ha de ser un nou contracte social. Aquesta idea es va obrint pas en diferents àmbits intel·lectuals, ideològics i polítics, tant a Europa com als Estats Units. De forma explícita o implícita, va ser molt present en les eleccions europees del 26 de maig.

El contracte social de postguerra, que tant va costar construir i tan bons resultats va donar, s'ha trencat. Aquest contracte va consistir en el compromís d'aquells a qui els anava bé amb l'economia de mercat amb aquells que tenien el risc de quedar-se enrere i no participar de la prosperitat d'aquest sistema econòmic. Les forces polítiques d'esquerra i els sindicats de classe, que havien tingut fins en aquell moment l'objectiu de derrotar el capitalisme, van acceptar donar legitimitat al nou capitalisme regulat keynesià sempre que els conservadors i liberals acceptessin la creació d'un nou Estat social —amb més despeses socials i impostos—. Es tractava de fer real el principi d'igualtat d'oportunitats i aconseguir un repartiment inclusiu de la prosperitat. Aquest contracte social va funcionar molt bé durant els Trenta Gloriosos anys que van seguir al final de la guerra. Però la cola d'aquest contracte es va començar a dissoldre a partir dels anys setanta. Com he assenyalat més amunt, a partir d'aquesta data, els nous corrents neoliberals van qüestionar l'estat del benestar. La fallida definitiva va venir amb la crisi financera del 2008. Les polítiques d'austeritat van tenir un impacte indubtable sobre els quatre pilars essencials del benestar: educació, sanitat, atur i pensions. No hauria d'estranyar que hagin aparegut forces socials i polítiques anticapitalistes, que qüestionin l'economia de mercat i la globalització.

Com va passar als anys trenta, és als EUA on millor es poden identificar iniciatives innovadores en el terreny del nou contracte social. La proposta que ha fet la jove congressista per l'estat de Nova York, Alexandria Ocasio-Cortez, d'un Green New Deal (contracte social verd), encara que té elements qüestionables, és un camí pel qual s'avançarà.

Recorda el New Deal de Franklin D. Roosevelt dels anys trenta. Un nombrós grup d'economistes nord-americans (curiosament, 3.333), entre els quals es troben diversos premis Nobel d'Economia i expresidents de la Reserva Federal, han signat un document que ve a ser una rèplica parcial a algunes de les propostes d'Ocasio-Cortez. En els pròxims anys veurem probablement com aquestes dues propostes aniran convergint en un nou contracte social.

També a Europa està sorgint aquest debat. Però fins ara no ha tingut propostes similars a les nord-americanes. Tot i així, alguna cosa es pot albirar en els discursos i les propostes del president francès Emmanuel Macron. També Espanya ha d'afrontar aquest repte en aquesta nova legislatura. En qualsevol cas, la idea essencial és que sense un nou contracte social el malestar de les nostres societats continuarà sent un caldo de cultiu propici al populisme polític i al nacionalisme.

Sense un nou contracte social, el malestar de les nostres societats continuarà sent un caldo de cultiu propici al populisme polític i al nacionalisme.

A més de buscar una prosperitat compartida, el nou contracte social ha de permetre dues finalitats complementàries. D'una banda, reconciliar capitalisme amb democràcia. De l'altra, reconciliar capitalisme i moralitat.

Capitalisme i democràcia

A mesura que el capitalisme ha deixat de funcionar en benefici de tothom, ha entrat en línia de col·lisió amb la democràcia. L'augment del populisme polític liberal i autoritari està directament vinculat a la deterioració del benestar i de les expectatives de futur de les classes mitjanes i treballadores.

És cert que les forces polítiques populistes d'extrema dreta estan utilitzant arguments identitaris i culturals per guanyar suport electoral. L'auge del populisme apareix en aquelles comunitats que se senten amenaçades en la seva identitat i cultura per dos tipus de polítiques de signe liberal. D'una banda, la tolerància amb la immigració —que amenaçaria les identitats i obligaria a competir amb immigrants per l'ocupació i les prestacions de l'estat del benestar—; d'altra banda, les polítiques de drets civils amb les minories i de tolerància en aspectes com l'avortament, els matrimonis homosexuals, o les polítiques de reconeixement de drets als animals, de protecció de la naturalesa i del medi ambient. És important destacar que aquests grups ja utilitzaven aquests arguments identitaris i culturals amb anterioritat a la crisi financera i econòmica del 2008, però tenien escassa rellevància electoral. La indignació per la gestió de la crisi va ser la raó per la qual aquests grups van començar a veure augmentat el seu suport electoral.

Aquesta evidència empírica em porta a sostenir que són causes socioeconòmiques les que estan en el fons del malestar social que alimenta la temptació populista. Les desigualtats i la creixent pobresa als

països desenvolupats alimenten els sentiments de greuge, ressentiment, rancúnia i ira. No només les desigualtats de renda i riquesa, sinó la desigualtat d'oportunitats, d'ocupació, de salaris, d'educació, d'accés a serveis públics fonamentals i, potser la més perversa, la desigualtat existencial que signifiquen les morts prematures de persones pobres (per sota de l'esperança de vida mitjana). I finalment, una desigualtat oblidada fins ara: la desigualtat territorial.

Els crítics del capitalisme, en la mesura que consideren que la desigualtat es troba en la mateixa essència de l'ADN del capitalisme, insisteixen en la incompatibilitat entre democràcia i capitalisme.

Les desigualtats i la pobresa creixent
als països desenvolupats alimenten
els sentiments de greuge, ressentiment,
rancúnia i ira.

Però convé anar a poc a poc amb aquest tipus de conclusions. Com mostren Torben Iversen, polític danès de Harvard, i David Soskice, economista britànic de la London School of Economics, en un estudi recent (*Democracy and Prosperity. Reinventing Capitalism*

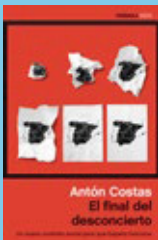
through a Turbulent Century), democràcia i economia de mercat avançada són elements simbiòtics. La seva combinació ha resultat ser extraordinàriament reeixida per a tots dos en el passat (els Trenta Gloriosos), i pot continuar sent-ho en el futur. La qüestió, com he dit, és aconseguir aquesta “gran transformació” associada a un nou contracte social.

Capitalisme i moralitat

La finalitat última del nou contracte social és posar els mercats al servei de la societat, i no la societat al servei dels mercats, com ha ocorregut en els últims trenta anys d'experimentació amb polítiques neoliberals de desregulació dels mercats. L'objecció moral al capitalisme ve, fonamentalment, del qüestionament dels mercats. Per a molts crítics, els mercats són essencialment immorals. Però no és així. Els mercats es poden defensar des del llenguatge de les virtuts cíviques. De fet, la idea de mercat en els economistes clàssics és essencialment igualitària. Només es pot parlar de mercat quan els beneficis de qualsevol transacció són recíprocs per a totes les parts. Si la transacció beneficia una part i empitjora el benestar de l'altra, no som ja davant un mercat, sinó altres formes de transacció: monopoli, oligopoli o poder d'una de les parts.

Els mercats necessiten límits morals, com assenyala amb encert Michael Sandel. Però això no és res nou en l'anàlisi econòmica, encara que ara ho sembli. L'economia va sorgir molt vinculada a la filosofia moral. De fet, els grans economistes clàssics, com Adam Smith, van ser filòsofs morals. La defensa de la "societat comercial", com els clàssics van anomenar el capitalisme al començament, estava basada en la idea que els mercats competitius i acompanyats per institucions ètiques i administratives adequades promouien les virtuts cíviques. La *Teoria dels sentiments morals* d'Adam Smith és un element central de la riquesa de les nacions. Els progressistes han de reivindicar Smith i no deixar, com ha passat fins ara, que se l'apropriïn aquells que utilitzen el seu nom i el nom dels mercats en el seu propi benefici i no pel bé comú.

La gran tasca per als progressistes en aquest inici del segle XXI és moralitzar i civilitzar el capitalisme sorgit de l'experiment neoliberal de les tres últimes dècades. Només d'aquesta manera podrem aconseguir una prosperitat inclusiva. L'instrument polític és un nou contracte social.

El final del desconcierto.

Un nuevo contrato social para que España funcione

Antón Costas

Ediciones Península, 2017

La nueva piel del capitalismo

Xosé Carlos Arias,

Antón Costas

Galaxia Gutenberg, 2016

Referències bibliogràfiques

Costas, A., *El final del desconcierto. Un nuevo contrato social para España*. Ed. Península, 2017.

Costas, A.; ARIAS, X. C., *La nueva piel del capitalismo*. Galaxia Gutenberg, 2016.

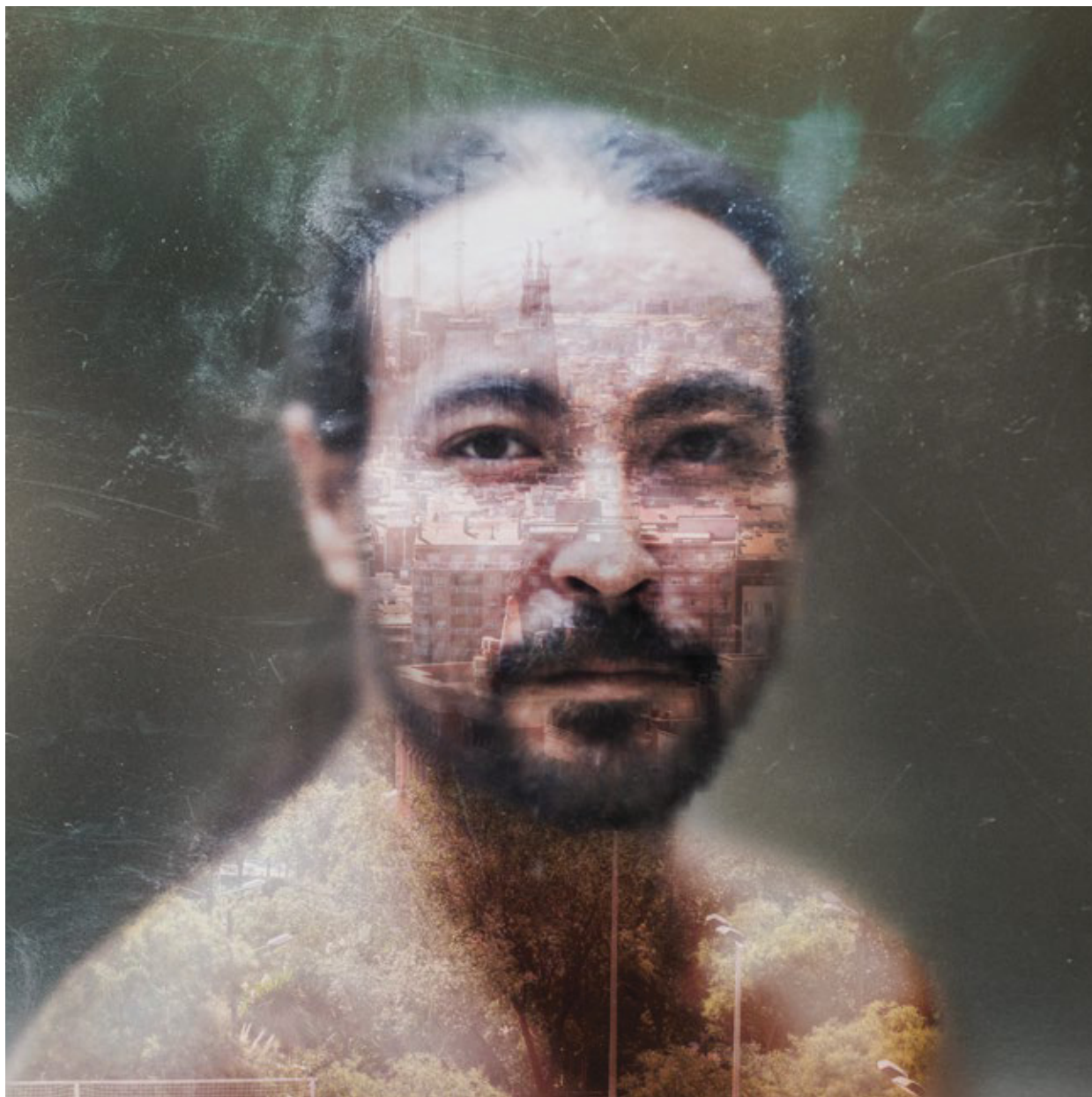
Iversen, T.; Soskice, D., *Democracy and Prosperity. Reinventing Capitalism through a Turbulent Century*. Princeton, 2019.

Milanovic, B., *Los que tienen y los que no tienen. Una breve y singular historia de la desigualdad global*. Alianza Editorial, 2012.

Rodrik, D., *Las leyes de la Economía. Aciertos y errores de una ciencia en entredicho*. Deusto, 2014.

Tirole, J., *Economía del bien común*. Taurus, 2017.

Wilkinson, R.; Pickett, K., *Desigualdad. Un análisis de la (in)felicidad colectiva*. Taurus, 2018.

Manolo / Vista de Barcelona des dels búnquers del Carmel.
Va néixer a Barcelona, viu a Sant Boi del Llobregat i treballa a Barcelona.

De l'estafa hipotecària a l'estafa del lloguer **Jaime Palomera**

Una dècada després
que esclatés la
pitjor bombolla
immobiliària de la
història, l'accés a

l'habitatge continua sent un dels problemes
socials més grans. I ho és perquè els estats
operen com un engranatge més de la
indústria financera i immobiliària.

La realitat de Barcelona ho confirma:
tant la bombolla hipotecària d'ahir
com la bombolla del lloguer d'avui han
estat políticament cuinades des de les
administracions.

Encara que ja gairebé no en parlem, han passat pocs anys des de la pitjor bombolla immobiliària de la història. Una mica més d'una dècada. Res si es compara amb la durada i profunditat de les seves terribles conseqüències: centenars de milers de famílies desnonades, deutes per a tota la vida, desenes de suïcidis i vides a la cuneta. I no obstant això, per increïble que sembli, avui tornem a parlar de l'habitatge com a drama. La bombolla del lloguer no para de créixer i, cada pocs minuts, una família perd la casa perquè no la pot pagar. Els escassos ingressos i la salut de molts s'esfumen al mateix ritme que creixen els beneficis immobiliaris. Com és possible? Què està fallant?

La falla del mercat autoregulat

Els apologetes del capital immobiliari sempre estiren del mateix argument. Per ells, tot es redueix a un problema d'oferta i demanda. Massa gent volent viure a les ciutats i habitatges insuficients per satisfer aquestes necessitats, cosa que, suposadament, fa pujar els preus. La gran solució, al seu parer, seria liberalitzar i deixar construir sense límit, com ja va fer el govern de José María Aznar el 1998. Però passa que els sistemes d'habitatge no funcionen com un mercat de competència perfecta, en el qual oferta i demanda s'equilibren entre elles, autoregulant-se i fixant el preu. Aquesta ficció teòrica només apareix als llibres de text d'algunes escoles de negocis i facultats d'economia. La realitat va per una altra banda. Només cal veure el que va passar entre el 1998 i el 2007, quan es va construir el doble d'habitatges que llars es van crear, i tot i així els preus es van disparar com mai. O entre el 2008 i el 2013, quan el preu del lloguer va baixar malgrat que el nombre de llogaters augmentava.

De fet, si alguna cosa demostra l'actual crisi de l'habitatge és el fracàs dels diagnòstics neoliberals que ens hi han conduït. I si seguim sense veure la llum és, en part, perquè alguns dels seus predicadors, famosos per haver negat la bombolla financera fins a l'últim minut, encara disposen d'altaveus importants. Tot i així, no es pot enganyar la gent eternament. Fins i tot entre aquelles institucions molt proclius a deixar l'habitatge *en mans del mercat*, estan emergint veus crítiques. Sense anar més lluny, un article del 2018 publicat per la Reserva Federal dels Estats Units conclou que, encara que l'oferta augmentés el 5 %, l'impacte en els preus seria gairebé nul.

La veritat és que el mercat de l'habitatge és una cosa molt més complexa del que la paraula sembla suggerir. Només cal fer un diagnòstic superficial en una ciutat com Barcelona per veure que la realitat s'allunya de la caricatura que es dibuixa a les escoles de negocis. N'hi ha prou de mirar algunes distorsions en l'anomenada oferta per fer-se'n una idea. En l'actualitat, 9.600 habitatges compten amb llicències turístiques, cortesia de la Generalitat, que els permeten operar com a hotels clandestins en lloc de llars. Més de 10.000 habitatges estan deshabitats, segons el cens del 2019. I l'oferta que

Jaime Palomera. Membre i coportaveu del Sindicat de Llogaters i Llogateres. Doctor en Antropologia Social per la Universitat de Barcelona, especialitzat en Economia Política i Habitatge. Actualment investiga a l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona i a La Hidra Cooperativa. Ha passat per diversos centres acadèmics, com Goldsmiths (Universitat de Londres), el Graduate Center de Nova York i l'Escola d'Estudis Superiors en Ciències Socials de París.

s'incorpora al mercat com a nou habitatge està cada vegada més monopolitzada per fons internacionals que la mantenen com a inversions de luxe o segones residències.

En altres paraules, *mercat, oferta i demanda* expliquen molt poc. En realitat, operen com a fetitxes que encobreixen tant el dens entramat d'actors i forces socials que operen sobre el terreny, com el paper determinant de l'Estat. Cal no oblidar que l'administració pública regula tots i cadascun dels aspectes que afecten l'habitatge: els usos del sòl, els règims de propietat privada, la construcció, els contractes de lloguer, el sistema hipotecari, la política de desnonaments i reallotjaments, la política fiscal, l'articulació amb el sistema financer i un llarg etcètera. Probablement no hi ha mercat més construït per allò públic que el de l'habitatge.

Ara bé, històricament, l'acció política ha contribuït a fer de l'habitatge un negoci de primer ordre. Una mercaderia sobretot. En aquest sentit, parlar de política de l'habitatge és fins a cert punt fallaç, ja que pressuposa l'existència d'un Estat intrínsecament benivolent.

L'experiència històrica és una altra: en termes generals, els governs no han treballat per garantir l'accés universal a l'habitatge, sinó més aviat per mantenir l'ordre polític i per facilitar l'acumulació de capital a través d'aquest.

L'acció política ha contribuït a fer de l'habitatge un negoci de primer ordre. Els governs no han treballat per garantir l'accés universal a l'habitatge, sinó més aviat per mantenir l'ordre polític i per facilitar l'acumulació de capital a través d'aquest.

L'hegemonia de la propietat

Respecte a la qüestió política, segurament no hi ha hagut un projecte de govern social més reeixit en l'últim segle que el de l'habitatge en propietat. Que les elits polítiques de gairebé tot

arreu s'obstinin des de fa dècades a prioritzar-la com a única forma d'accés, no respon a criteris científics. Tampoc que s'hagin dedicat a estigmatitzar el lloguer, convertint-lo en una forma de tinença volàtil i insegura. I encara menys que hagin fabricat mites nacionals, com el que la propietat és la base moral de la família o de la seguretat. Es tracta d'una decisió política, consistent a alinear els interessos de les elits amb les classes mitjanes i orientada a protegir el sistema de polítiques més justes i redistributives. Es parteix de la premissa que, si la gent accedeix a una minúscula part del pastís, serà molt menys procliu a rebel·lar-se i assaltar la part més gran.

Al cap i a la fi, l'objectiu d'estendre l'habitatge en propietat és tan vell com les ciutats contemporànies, que emergeixen amb la industrialització. Ja en la segona meitat del segle XIX, la burgesia reformista ho planteja com a forma de domesticar els de baix: el nou proletariat urbà que, davant la falta d'alternativa, es veia obligat a viure

en barris de barraques. No obstant això, van haver de passar gairebé cent anys fins que alguns països aconseguissin estendre l'habitatge en propietat (mitjançant tot tipus d'ajudes públiques) a àmplies capes de la població. El franquisme, en aquest camp, és pioner. Hi ha pocs projectes

---

El model d'accés a l'habitatge mitjançant la compra té efectes perversos, com que els petits propietaris tendeixen a compartir amb les elits l'interès que es mantinguin els preus alts perquè el seu patrimoni no perdi valor, a costa de fer l'habitatge inassequible per al conjunt de la societat.

de propietarització tan reeixits com l'iniciat a final dels anys cinquanta, i prolongat pels governs del PSOE i del PP fins a la crisi del 2008.

En aquest sentit, és important també desmentir el tòpic segons el qual l'oferta de lloguer hauria caigut gradualment a causa dels contractes indefinits establerts per la llei de 1964. La veritat és que el pes del mercat del lloguer va continuar disminuint després del decret Boyer de 1985,

que va prendre garanties als llogaters amb el pretext de fer el contrari. I l'explicació és senzilla: la política descarnada, des dels anys seixanta, per fer que la compra sigui l'única forma d'accés a l'habitatge. Des del “no volem un país de proletaris sinó de propietaris”, del ministre Arrese el 1957, fins a les deduccions a la compra i el crèdit fàcil de l'última bombolla.

No cal pensar gaire per imaginar els efectes sociopolítics del model d'accés a l'habitatge mitjançant la compra. D'entrada, permet individualitzar el problema de l'accés a l'habitatge, reduint-lo a un campí qui pugui. Té efectes perversos, com que els petits propietaris tendeixen a compartir amb les elits l'interès que es mantinguin els preus alts perquè el seu patrimoni no perdi valor, a costa de fer l'habitatge inassequible per al conjunt de la societat; o que donin suport a polítiques regressives, com l'eliminació de l'impost de successions, cosa que actualment passa en unes quantes comunitats autònomes.

La colonització de les finances

Més enllà del seu vessant polític, l'habitatge s'ha convertit en un element cada vegada més important per al capitalisme global. I d'una manera diferent a la que ho feia. Si bé l'extracció de rendes —l'apropiació de riquesa sense que hi hagi la producció de valor afegit— sempre ha estat una característica del sistema econòmic, en els últims anys ha adquirit una funció gairebé central. Per aquest motiu els processos de desposseïció que patim a l'espai de vida, a la llar, són avui sovint tan ferotges com aquells que sofrim on treballem.

Aquest canvi va començar a forjar-se en els anys vuitanta, arran de la intervenció decidida dels estats per fer de l'habitatge un actiu de primer ordre, cada vegada més vinculat als objectius de les finances, que des de llavors han acumulat molt de poder. Durant les

bombolles hipotecàries del passat (1986-1992 i 1997-2007) vivim la primera fase d'aquest procés. Es va introduir la titulització, que permetia als bancs comercialitzar grans quantitats d'hipoteques als mercats financers, venent-les a tercers i generalment d'esquena als prestataris. Un negoci depredador, amb pràctiques pròximes al saqueig, que va adquirir popularitat amb la crisi *subprime* als Estats Units i va caure en picat amb l'esclat de la bombolla.

No obstant això, alguns van donar les finances per mortes abans d'hora. En els últims anys, l'habitatge ha continuat sent un objectiu primordial per als grans fons d'inversió i bancs. Algunes estimacions apunten al fet que el 30 % de tots els diners mundials es destina a la inversió immobiliària. En altres paraules, hi ha una part molt important del capital mundial la reproducció del qual depèn del creixement del preu de l'habitatge i el sòl. I de nou, ha fet falta una intervenció de l'Estat a mida d'aquests actors.

A Espanya, aquest canvi es va donar durant l'últim mandat del PP. A la vista que una part cada vegada més gran de la població optava per viure de lloguer, el Govern va fer tot el possible per traslladar el negoci immobiliari a aquest terreny. La principal tasca

---

Després de la crisi de les hipoteques *subprime* i l'esclat de la bombolla immobiliària, alguns van donar per mortes les finances abans d'hora. L'habitatge ha continuat sent un objectiu primordial per als grans fons d'inversió i els bancs.

de l'executiu de Rajoy va consistir a adaptar les condicions de vida de milions de llars amb llogaters, molts d'ells nous, als objectius dels fons. Va ser una operació ràpida i decidida. El 2012, va crear un règim especial segons el qual les societats d'inversió (SOCIMI) deixaven de pagar impost de societats i es beneficiaven d'altres regals fiscals. I el 2013 va canviar

la llei d'arrendaments i va reduir els contractes de lloguer a tres anys, fent-los coincidir amb el període mínim obligatori durant el qual una societat ha de tenir un habitatge arrendat. En altres paraules, va generar pèrdues a l'erari i va precaritzar les vides d'innombrables llars amb la condició de supeditar-ho tot als interessos de negoci dels accionistes.

Avui no són pocs els fons d'inversió o consultories que reconeixen que el mercat immobiliari *es va recuperar* (bonic eufemisme per referir-se al creixement de preus i a les expulsions) gràcies al paper dels grans fons. El que no diuen és que les finances estan alterant per complet els sistemes d'habitatge de les grans ciutats i els seus ecosistemes socials. En comprar l'habitatge a preus desvinculats dels ingressos locals, sovint en operacions molt especulatives, allunyen el mercat immobiliari de les necessitats veïnals. Les SOCIMI són el paradigma d'aquesta lògica: societats que adquireixen milers d'habitatges perquè inversors a distància es puguin lucrar, invertint-

hi a curt termini, extraient rendibilitats que provenen de la butxaca de llars llogateres i vulnerant drets humans, tal com ha denunciat Nacions Unides.

Protegir l'habitatge

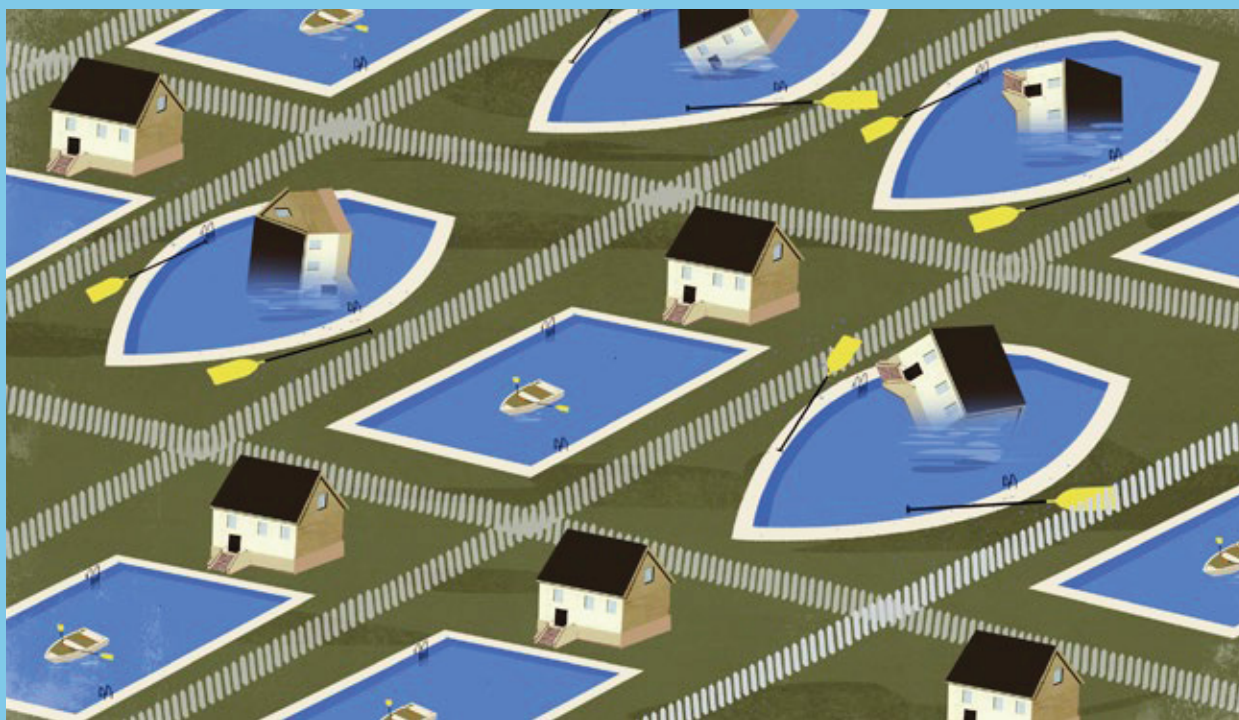
Deia Raquel Rolnik, després del seu pas pel govern del Brasil i per la relatoria d'habitatge de les Nacions Unides, que actualment els estats operen com un engranatge més de la indústria financera i immobiliària. La nostra realitat local ho confirma: tant la bombolla hipotecària d'ahir com la bombolla del lloguer d'avui han estat políticament cuinades, mitjançant una intervenció pública molt decidida. La bona notícia és que això també ens recorda que hi ha remei. El mercat no és un fenomen meteorològic, sinó un camp de poder: de correlació de forces entre els qui especulen amb l'habitatge i llogaters, entre indústria immobiliària i barris. D'organitzar aquesta força col·lectiva per garantir el dret a l'habitatge, posant-la a l'altura de la sanitat o l'educació, dependrà el nostre futur i el dels nostres fills.

Bretxes que separen, ponts per construir **Marga León**

La reconstrucció econòmica d'Europa en la segona meitat del segle XX es va centrar a dotar les democràcies

liberals d'institucions per protegir els drets socials. I durant quatre dècades aquesta fórmula va funcionar. Al segle XXI, amb l'augment de l'atur i la pobresa i la contracció de la despesa social a causa de la crisi, la distància entre rics i pobres no para de créixer i els ponts que es van construir són cada cop menys transitables.

El 1995, l'escultora colombiana Doris Salcedo va obrir una esquerda enorme a la Sala de les Turbines de la Tate Modern de Londres. Des de dalt, o des de lluny, semblava una mera il·lusió òptica. Com havien de partir en dos aquest terra de formigó armat de la vella fàbrica al South Bank de la capital anglesa? De prop, en canvi, la fissura apareixia en tota la seva dimensió. La gent arribava a la bretxa i hi ficava una mà, un peu o el cap per comprovar que efectivament el terra estava trencat.

Salcedo va titular la seva obra Shibboleth, una paraula impronunciable per als descendents d'Efraïm que va servir per distingir-los entre els galaadites, segons el "Llibre dels Jutges" de l'Antic Testament. El so *sh* en una paraula es va convertir en una espècie d'estrella de David del llenguatge, i es diu que més de 40.000 efraïmites van ser sacrificats per no saber pronunciar-la. Salcedo volia representar a la seva obra el mal causat per la divisió dels pobles, dels orígens, de les llengües, les races o les riqueses.

Recorrem amb freqüència a la imatge metafòrica de la bretxa, l'esquerda o l'espai buit per referir-nos a divisions socials que, més enllà de marcar diferències, generen, refermen i perpetuen desigualtats. Joseph Stiglitz va escriure fa uns anys un dels llibres més importants sobre el capitalisme corporatiu i la desigualtat que genera, i el va titular *The Great Divide*, traduït a l'espanyol com *La gran brecha*. La diversitat aporta riquesa a les nostres societats complexes, però les diferències es converteixen en un problema si serveixen per estigmatitzar, si minven la nostra capacitat per prendre decisions a la vida, si coarten oportunitats, si n'alliberen uns i n'atrapen uns altres. El somni de l'estat del benestar de l'Europa de la postguerra no aspirava a eliminar les divisions socials. La crítica marxista encerta quan denuncia l'absència d'esperit revolucionari en aquell model de l'Europa social, però consensuar la urgència de dotar les democràcies liberals d'institucions que protegeixin els drets socials de la ciutadania, garantint nivells acceptables de pau social, va constituir una fita històrica sense precedents. Amb fam no hi ha progrés ni llibertat que valgui. I qui diu fam diu també absència d'educació, d'habitatge digne, de salut o de benestar. El consens social i polític de llavors va servir per a un desplegament fenomenal de polítiques socials i un augment sostingut de la despesa social.

L'esperit del 45

Durant les quatre dècades daurades que van seguir a la fi de la Segona Guerra Mundial, la reconstrucció econòmica a Europa es va assentar sobre unes polítiques macroeconòmiques, monetàries i d'ocupació que partien d'una premissa bàsica segons la qual els mercats poden i han de ser regulats. Posats en perspectiva, la crisi econòmica que esclata el 2008 i les polítiques d'austeritat com a recepta per fer-hi front són la culminació d'un moviment conscient d'erosió dels principis que subjeien a l'esperit del 45 i al qual ens referim amb el desgastat terme de

Marga León. Professora de Ciència Política a la Universitat Autònoma de Barcelona. Les seves àrees principals de recerca són la política pública comparada i la reforma dels estats del benestar. Ha estat investigadora Ramón y Cajal a l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la UAB, professora de Política Pública Comparada a la Universitat de Kent (2004-2010) i investigadora Marie Curie a l'Institut Universitari Europeu de Florència. És coeditora, juntament amb Ana M. Guillén, del llibre *The Spanish Welfare State in European Context* (Ashgate, 2011) i editora de *The Transformation of Care in European Societies* (Palgrave, 2014).

neoliberalisme. La combinació, d'una banda, de l'augment de la demanda social com a resultat de la crisi (en termes d'atur, de pobresa o exclusió social) i, de l'altra, d'una important contracció de la despesa social ha tingut com a conseqüència que les bretxes que ens separen creixin i els ponts, si continuen existint, semblin menys transitables.

Pèrdua d'ingressos

Amb la perspectiva de cert recorregut temporal i nombrosíssimes anàlisis, avui sabem que el repunt de la desigualtat apareix amb molta més intensitat en uns països que en uns altres, i es produeix fonamentalment per la pèrdua d'ingressos de les persones situades a la part més baixa de la distribució, mentre que la part més alta a penes s'ha vist afectada. A Europa, l'ensulsiada de les llars amb les rendes més baixes ha estat molt més pronunciada al sud. En el període 2008-2013, la pèrdua d'ingressos del decil més baix va ser del 51 % a Grècia, 34 % a Espanya, 28 % a Itàlia i 24 % a Portugal (Pérez i Matsaganis, 2018). L'augment de la desigualtat per la deterioració de les condicions de vida de les llars amb menys ingressos implica al seu torn un risc de pobresa més elevat per a aquestes llars, tret que actuï l'estat del benestar. Mentre que a la UE-10 el percentatge de persones en risc de pobresa i exclusió social no va variar de manera substancial abans i després de la crisi, als països mediterranis, especialment a Espanya i Grècia, l'efecte va ser significatiu. A Espanya, la taxa de pobresa va passar del 24 % el 2008 al 27 % el 2017; a Grècia, del 28 % el 2008 al 35 % el 2017.

El repunt de la desigualtat es produeix fonamentalment per la pèrdua d'ingressos de les persones situades a la part més baixa de la distribució, mentre que la part més alta a penes s'ha vist afectada.

Els canvis en les noves necessitats socials en termes absoluts van ser encara més dramàtics: la població en risc de pobresa va augmentar a l'Europa occidental el 4,4 % entre el 2008 i el 2013, gairebé tota concentrada als països del sud: fins i tot si comparem el que ha estat probablement el pitjor any de la

crisi, el 2013, amb el 2008, d'un total d'aproximadament 7,2 milions de persones en risc de pobresa, 5 milions vivien al sud. Al nostre país, en el transcurs de gairebé una dècada, el risc de pobresa ha augmentat el 13,4 %. A més, la idea mateixa de pobresa ha canviat durant la crisi. Segons algunes microsimulacions, les persones que es trobaven en el decil més pobre el 2013 (els "nous pobres") van experimentar pèrdues d'ingressos molt més severes entre el 2009 i el 2013 que aquells que es trobaven en aquest mateix decil el 2009, és a dir, els "vells pobres" (Matsaganis i Leventi, 2014). Per dir-ho clarament, els pobres d'ara són més pobres que els pobres d'abans de la crisi. A més, al decil inferior d'ingressos es troben ara més persones sense feina i menys pensionistes, per la qual cosa el perfil de la persona en risc de pobresa i exclusió social és el d'algú

potencialment actiu en el mercat de treball. A tots els països del sud d'Europa, el sistema de pensions ha aconseguit protegir la població gran del risc de pobresa: augmenta la proporció de pensionistes sobre el total de la població, mentre que al seu torn disminueix la seva representació entre les persones més pobres, però l'estat del benestar no ha tingut la mateixa capacitat de reacció en el cas de la pobresa a llars amb menors. Si tenim en compte la pobresa infantil relativa (la ràtio de llars amb persones menors de divuit anys que cauen per sota de la línia de pobresa, mesurat com la meitat dels ingressos mitjans del total de llars), Espanya tenia el 2015 el pitjor registre, de nou perquè l'enfonsament de les rendes baixes va afectar moltes llars amb nens i per la limitada acció de les

---

Les polítiques d'austeritat unides a l'extraordinari repunt de l'atur van fer “tornar” el nostre estat del benestar a un disseny clàssic en el qual preservar pensions i protecció per atur exigeix sacrificar tota la resta.

polítiques dirigides a famílies en situació de vulnerabilitat.

El fort augment de demanda social a Espanya (en els pitjors moments l'atur va assolir el 26 % de la població activa), i a l'Europa mediterrània en general, podria haver estat esmorteït amb polítiques redistributives que compensessin la pèrdua

d'ingressos de sectors importants de la població. No obstant això, el comportament de la despesa durant la crisi econòmica va aconseguir protegir alguns col·lectius però va aprofundir en el desemparament de molts altres i va suposar una ruptura molt significativa amb la pauta de convergència europea de les dècades precrisi. Les dràstiques reduccions pressupostàries dels últims tres anys de recessió econòmica i un cert manteniment de la despesa en la resta de països comunitaris han fet que la distància amb la mitjana dels països de la Unió Europea comencés a augmentar, per la qual cosa s'han recuperat els nivells de partida de l'any 2000. En la pràctica totalitat dels pressupostos socials, les retallades ens retornen a nivells de fa més d'una dècada, quan estàvem més aviat a la cua dels sistemes de benestar europeus.

Capacitat minvada

En definitiva, les polítiques d'austeritat unides a l'extraordinari repunt de l'atur van fer “tornar” el nostre estat del benestar a un disseny clàssic en el qual preservar pensions i protecció per atur va exigir sacrificar pràcticament tota la resta, especialment els àmbits de política més marginals des del punt de vista pressupostari, com habitatge, família o exclusió social, però també aquells més universalistes, com educació i sanitat. Tenim avui una capacitat minvada per fer front als nous riscos socials. L'evolució de l'educació i la sanitat és igualment preocupant, atès l'important paper que tenen en la cobertura de drets socials bàsics i els seus elements d'inversió social. En tots dos casos, els quatre països del sud d'Europa van gastar el 2015 al voltant de la meitat del que

van gastar la resta dels països de l'Europa occidental, mostrant un afebliment significatiu amb les successives retallades. La situació va ser particularment dramàtica a Grècia, on la despesa per càpita el 2015 se situava al voltant del 59 % en educació i el 64 % en salut per sota de la mitjana UE-10.

Pràcticament una dècada d'austeritat ens deixa un paisatge amb fractures més profundes, on la fragmentació és, al seu torn, cada vegada més complexa. Ha crescut la distància entre els rics i els pobres perquè

aquests últims estan, en termes relatius, pitjor del que estaven en els anys anteriors a la crisi. Al nostre país, l'augment de la pobresa és un reflex d'aquesta desigualtat i de l'escassa capacitat del nostre estat del benestar de compensar o atenuar aquestes distàncies.

Una dècada d'austeritat ens deixa un paisatge amb fractures més profundes, on la fragmentació és, al seu torn, cada vegada més complexa.

Unes diferències que es converteixen per a alguns en cadenes fins i tot abans de néixer. Els desavantatges tenen un efecte multiplicador amb importants ramificacions. En ple segle XXI, el determinisme social que vincula esperança de vida, salut o èxit escolar al nivell de renda és contrari a qualsevol projecte d'emancipació social. A ciutats com Barcelona, aquestes dinàmiques reforcen una segregació horitzontal segons la qual els diferents grups socials cada vegada es creuen menys. Nombrosos i variats *Shibboleth* invisibles se superposen al traçat urbà per crear la cartografia de la desigualtat. Això no és nou, el capitalisme sempre ha tingut una crua expressió espacial, però el que Doreen Massey anomena la *geometria del poder* necessita avui, més que mai, respostes polítiques des de diferents fronts de governança. Recuperar un projecte de vida en comú exigirà grans dosis de coratge i audàcia.

**The Spanish Welfare State
in European Context**
Ashgate, 2011

**The Transformation of Care
in European Societies**
Palgrave, 2014

Referències bibliogràfiques

Blanco, I. i Nel-lo, O., *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*. València, Tirant lo Blanch, 2018.

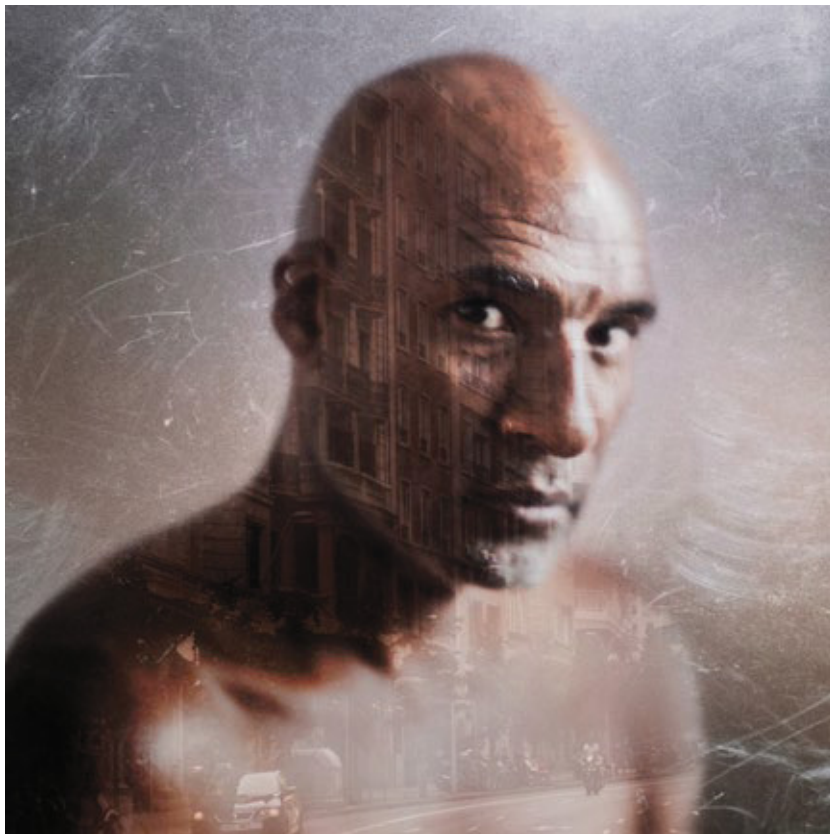
León, M. i Pavolini, E., "Crisis y políticas sociales en el sur de Europa". Informe Foessa, 2019.

Matsaganis, M. i Leventi, C., "The Distributional Impact of Austerity and the Recession in Southern Europe", *South European Society and Politics*, volum 19 (3), 2014, pàg. 393-412.

Pavolini, E., León, M., Guillén, A. M. i Ascoli, U., "From Austerity to Permanent Strain? The EU and Welfare State Reform in Italy and Spain", *Comparative European Politics*, 13 (1), 2015, pàg. 56-76.

Pérez, S. i Matsaganis, M., "The Political Economy of Austerity in Southern Europe", *New Political Economy*, 23 (2), 2017, pàg. 192-207.

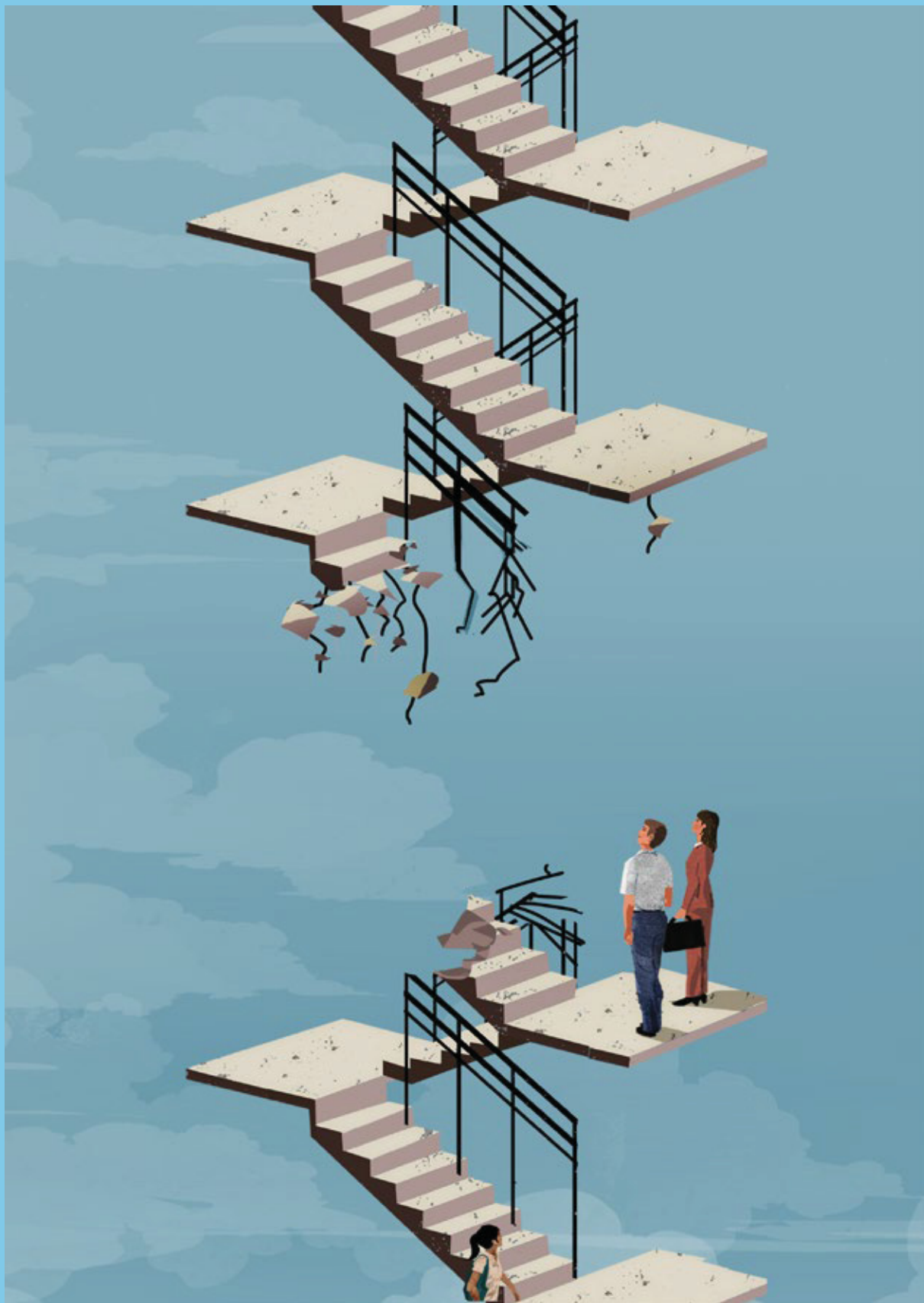
Stiglitz, Joseph E., *La gran brecha*. Barcelona, Taurus, 2015.

Pedro / Carrer de Balmes.
Va néixer a Buenos Aires (Argentina)
i viu a Barcelona des de fa disset anys.

Luis / Barri Gòtic.
Va néixer a San Francisco (Estats Units)
i viu a Barcelona des de fa quinze anys.

Desigualtat en l'era de la desconexió

José Moisés

Martín Carretero

La crisi econòmica ha engrandit les bretxes (laboral, generacional, de gènere i fiscal) que

contribueixen a incrementar la desigualtat. Si les societats les continuen fent créixer i el sentiment de desconexió entre rics i pobres es consolida, les nostres democràcies corren un perill seriós.

En un moment que el planeta i les persones es troben més connectats que mai gràcies a les noves tecnologies de la informació, entrem en l'era de la desconexió. Els països es desconnecten de l'economia global; les ciutats, del món rural; les elits econòmiques, de la societat; els intel·lectuals, del seu públic; els treballadors fixos, dels problemes del que Guy Standing ha anomenat “el precariat”¹; els adults, dels joves. La crisi econòmica ha generat una sèrie d'esquerdes profundes que amenacen la cohesió social i, amb aquesta, la democràcia tal com la coneixem. Cada col·lectiu o grup social ha decidit atendre els seus interessos, erosionant els discursos universalistes que porten aparellats un fort sentit del concepte *solidaritat*. Solidaritat en el sentit clàssic del terme: el reforç de la vinculació social que comporta obligacions i drets respecte a les persones amb les quals convivim². Sense aquesta solidaritat “forta”, el debat sobre els impostos es converteix en una suma entre el que apporto i el que he rebut, entre el que produïm i el que dediquem als qui no poden produir, entre el que rebem a canvi de la nostra participació en la societat i el que reben uns altres. Una societat sense vincle social està condemnada a la desintegració.

El motor d'aquestes múltiples desconexions, ahora causa i conseqüència, és la desigualtat. Fa a penes un parell de dècades, el debat se situava en l'àmbit de la inclusió: constatavem que el model econòmic i social era suficient per arrecerar una immensa majoria que trobava en l'estat social una cobertura bàsica davant dels riscos de la malaltia o la

José Moisés Martín Carretero.

Economista i membre d'Economistas Frente a la Crisis, ha estat consultor en programes del Banc Interamericà de Desenvolupament, l'OCDE, la Comissió Europea, el Consell d'Europa, el Banc Mundial i les Nacions Unides, i assessor econòmic principal de l'ambaixada de Corea del Sud a Espanya. Ha escrit el llibre *España 2030: Gobernar el futuro* (Deusto, 2016).

Notes

1. Guy Standing, *El Precariado*. Pasado y Presente, 2015
2. Luis M. de Sebastián, *La solidaridad: el guardián de mi hermano*. Ariel, 1996.
3. Richard Wilkinson i Kate Pickett, *Desigualdad: un análisis de la (in)felicidad colectiva*. Turner, 2009.
4. OCDE Employment Outlook, 2019.
5. *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. OCDE, 2018.

vellesa. El repte per aconseguir societats cohesionades era incloure a la cobertura la minoria exclosa o marginada, per diferents motius socials, econòmics, culturals o ètnics. Avui aquest enfocament no és suficient. Subsisteix un percentatge de la població en risc de pobresa o exclusió social, com assenyala AROPE, l'indicador més usat per part de la Unió Europea per mesurar-ho, però el fenomen recent que hem d'analitzar és l'extensió de la desigualtat a tota la societat, fet que erosiona greument les bases de la democràcia liberal i l'estat social; això és, la classe mitjana i les perspectives d'una vida socialment digna i acceptable per a tothom.

El 2011, Pickett i Wilkinson³ van explicar que el problema fonamental de la desigualtat és la seva capacitat d'accentuar altres problemes socials: les societats més desiguals tendien a tenir pitjors índexs de violència delictiva, malalties psicològiques, taxes d'abandó escolar, embarassos d'adolescents i fins i tot problemes nutricionals com l'obesitat. Per analitzar l'evolució de la desigualtat, ens hem de centrar en la bretxa laboral, la bretxa generacional, la bretxa de gènere i la bretxa fiscal. En aquestes bretxes es concentren les forces que configuren bona part de la nostra desigualtat social.

La bretxa laboral

L'accés a un treball de qualitat i estable és molt desigual a Espanya. Les taxes d'atur van créixer de manera molt acusada durant la crisi i, malgrat la recuperació, estan lluny encara dels nivells previs. L'accés a l'ocupació és la primera font de desigualtat: una alta taxa d'atur significa que una part important de la població no té accés a la principal font de renda, que és el treball assalariat. Si a més observem les desigualtats d'accedir-hi, ens trobem que les dones, els joves i els aturats de més de 45 anys no qualificats són els col·lectius amb més dificultats per trobar una feina. Aquest fet els aboca a un atur de llarga durada que dificulta l'accés a un treball digne i de qualitat.

La crisi ha generat també un increment de la desigualtat salarial, mesurada a través de l'índex de Gini. La forta pujada de la desigualtat salarial es deu a la també desigual evolució en les rendes salarials, particularment les més baixes, que van ser més castigades.

La caiguda salarial ha suposat un increment en la taxa de treballadors que, malgrat tenir una ocupació, romanen per sota del límit de la pobresa.

Segons les dades de l'INE, el decil amb salaris més baixos va perdre fins al 15 % de rendes salarials entre el 2008 i el 2016. Aquest procés s'ha vist magnificat per la polarització del nostre mercat laboral. Espanya és, juntament amb Estònia, el país de l'OCDE on més ha crescut

el percentatge de població amb salaris baixos i més ha retrocedit el percentatge de població amb salaris mitjans.⁴

L'increment de les desigualtats salarials s'ha d'entendre com el producte de dos factors: el descens del salari per hora treballada i les

desiguals condicions laborals en termes de precarietat laboral, que de nou han afectat de manera desigual la població. El descens salarial ha suposat un increment de la taxa de treballadors que, malgrat tenir una ocupació, romanen per sota del límit de la pobresa. El 2018, el 13,1% dels treballadors d'Espanya vivien per sota del nivell de la pobresa, el tercer país de la Unió Europea amb la ràtio més elevada, després de Romania i Grècia. No es tracta només d'accedir a l'ocupació, sinó de fer-ho en condicions de qualitat i seguretat. I des d'aquest punt de vista, el nostre mercat laboral està fallant.

La bretxa generacional

La pobresa infantil ha despuntat com el principal problema de desigualtat d'Espanya, i també s'ha estès, en els últims anys de la recuperació econòmica, fins als menors de 30 anys. Aquest canvi de composició en la pobresa suposa un element important de transformació en la naturalesa de la nostra desigualtat, alhora que s'erigeix com un

---

L'atur juvenil i la precarietat en l'ocupació provoquen que la pobresa relativa per als més joves s'hagi incrementat en més de deu punts del 2008 al 2017.

repte per a l'estat social, ja que assenyala les dificultats que tenim per abordar la desigualtat en les etapes més primerenques de la vida, amb greus conseqüències per a les trajectòries vitals de les persones. La desigualtat en la població més jove és el principal obstacle per a la mobilitat social intergeneracional

i, per tant, per a la igualtat d'oportunitats al llarg de la vida. Segons un estudi de l'OCDE, a Espanya una família pobra necessitarà quatre generacions per assolir la classe mitjana, una xifra que, sent menor que la mitjana de l'OCDE, és el doble que en països com Dinamarca⁵.

La pobresa en etapes primerenques es trasllada avui cap a les etapes juvenils. L'atur juvenil i la precarietat en l'ocupació han fet que els més joves hagin sofert l'increment més gran de pobresa relativa de tota la població, que s'ha incrementat en més de deu punts del 2008 al 2017. La combinació de la pobresa en la infància i en les etapes primerenques de la vida adulta suposa un repte important per a la cohesió social en el mitjà i llarg termini, i aquesta bretxa s'aguditza encara més si tenim en compte el gènere.

La bretxa de gènere

Entre homes i dones, les diferències de salaris, accés a nivells de decisió i repartiment dels temps de cures suposen una de les principals vies de generació de desigualtat a Espanya. Sigui com sigui la condició socioeconòmica o edat, les dones estan pitjor. Set de cada deu persones amb salaris baixos són dones, xifres que s'inverteixen per als trams salarials més elevats. Com a mitjana, les dones cobren a Espanya el 16 % menys que els homes, sofreixen més temporalitat i són fins al 60 % de les

Notes

6. Libertad González, “La brecha salarial de género se amplia tras la maternidad (y ahí se queda)”, blog *Nada es gratis*, entrada 8/5/2019.

7. David Lizoain Bennett, *El fin del Primer Mundo*. Catarata, 2017.

8. Christophe Guilluy, No Society. *El fin de la clase media occidental*. Taurus, 2019.

persones ocupades subempleades. La desigualtat econòmica vinculada a la bretxa de gènere està molt relacionada amb l'àmbit de les cures. D'acord amb Libertad González⁶, la bretxa salarial de gènere s'amplia considerablement amb el naixement del primer fill, i es manté al llarg de tota la vida laboral. De les persones inactives que no busquen feina per tenir al seu càrrec les cures de nens o gent gran, el 92 % són dones.

La bretxa fiscal

Espanya s'enfronta amb el repte de reduir els impactes de la desigualtat a través dels mecanismes de redistribució de la renda i, particularment, a través dels ingressos i les despeses públiques. No obstant això, al costat d'Itàlia, és un dels països de la Unió Europea on el sector públic té menys capacitat de redistribució. Les raons cal buscar-les en factors d'economia política: qui i com paga impostos i com es decideixen les prioritats de despesa pública. En la recaptació d'impostos, ens situem per sota de la mitjana de la Unió Europea en set punts del PIB, amb un sistema ineficient i poc progressiu, on els pobres paguen proporcionalment més impostos que la classe mitjana, i només contribueix més el decil superior dels més rics. De la mateixa manera, les despeses públiques assignades als pressupostos de l'Estat no suposen un exercici de redistribució. Segons l'OCDE, i ateses les transferències monetàries, a Espanya el decil més pobre de renda rep només el 4 % de totes les transferències monetàries del sector públic.

Conclusions

La crisi econòmica i la posterior recuperació han deixat profundes bretxes en la cohesió social del país. A un mercat laboral fragmentat i precaritzat, s'uneix la rebaixa d'expectatives vitals per a tota una generació que està començant la seva vida en condicions precàries. L'estat social actual ja és incapaç de fer front a aquestes bretxes socials. Les temptacions de desconexió dels més afortunats es multipliquen, afeblint en gran manera les bases socials sobre les quals es van establir les democràcies de la postguerra mundial. Pot ser que les paraules de l'economista David Lizoain, que parla de la fi del Primer Món⁷, o del sociòleg Christophe Guilluy⁸, que vaticina el final de la classe mitjana, siguin massa negatives. Però la seva intuïció va en la bona direcció: si les societats continuen engrandint aquestes bretxes i el sentiment de desconexió es consolida, les nostres democràcies corren un perill seriós.

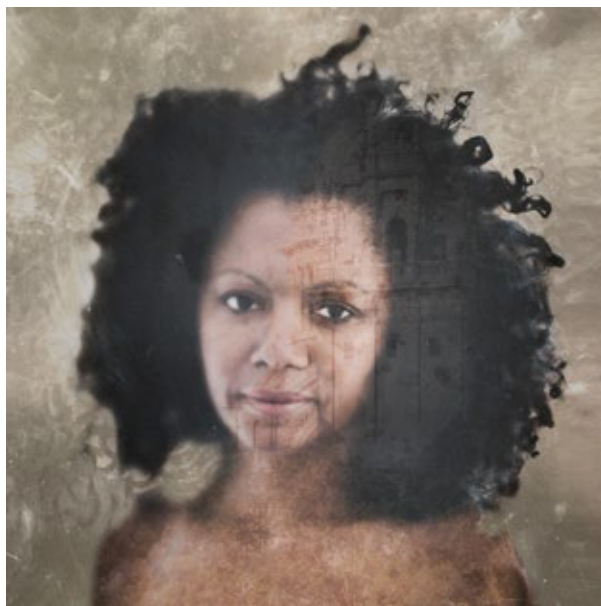
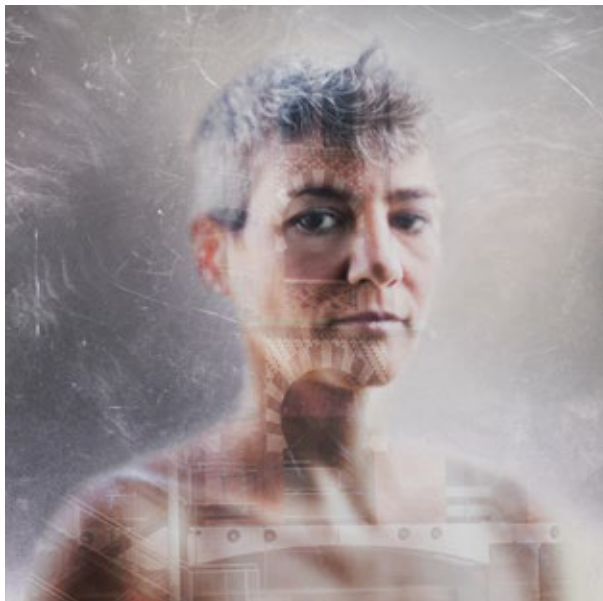
España 2030:

Gobernar el futuro.

**Estrategias a largo plazo para
una política de progreso**

Ediciones Deusto, 2016

Alejandra / Centre comercial Las Arenas.
Va néixer a Madrid i viu a Barcelona des de fa cinc anys.

Fumishige / Escullera.
Va néixer a Saga (Japó) i viu a Barcelona des de fa quinze anys.

Rafael / Torre de l'antiga fàbrica de farina Gili, al Poblenou.
Va néixer a Moyuela (Espanya) i viu a Barcelona des de fa seixanta-cinc anys.

Yruma / Museu Nacional d'Art de Catalunya.
Va néixer a Maracay (Veneçuela) i viu a Barcelona des de fa un any i mig.

La disparitat ens distancia: efectes psicològics de la desigualtat econòmica

**Rosa Rodríguez
Bailón i Guillermo
Willis Sánchez**

La desigualtat econòmica afavoreix l'individualisme.

Viure en societats desiguals fa que ens preocupem més per la nostra posició social; com més divergència, més

distància respecte els altres. La desigualtat mateixa alimenta creences que ens fan més proclius a tolerar-la, acceptar-la i justificar-la.

En termes econòmics, molts estarien d'acord a afirmar que vivim en una de les millors èpoques de la història. El percentatge de persones que viuen en extrema pobresa s'ha reduït considerablement en els últims dos segles. El 1820, el 84 % de les persones vivien per sota del llindar de la pobresa, mentre que el 2015 aquest percentatge era menys del 10 % (Roser i Ortiz-Espina, 2018). L'esperança de vida mai no ha estat tan alta i el percentatge de mortalitat infantil, mai tan baix (Roser, 2018).

Però malgrat tots els avenços socials i econòmics, les nostres societats segueixen sense poder resoldre una qüestió fonamental: la desigualtat econòmica; això és, les diferències marcades en la distribució dels recursos materials entre persones o grups que conviuen en un mateix lloc (Peterson, 2017). Lluny de reduir-se, la desigualtat ha crescut de manera contínua i significativa des dels anys vuitanta en la majoria dels països (Piketty, 2014). Així, la majoria de les societats tenen una estructura en la qual hi ha un petit percentatge de la població clarament privilegiada, mentre que un percentatge molt més elevat es troba en la base de l'escala social. Actualment, l'1 % de la població més rica s'ha beneficiat del 27 % del creixement econòmic des del 1980 fins al 2016; mentre que el 50 % més pobre tan sols s'ha beneficiat del 12 % (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez i Zucman, 2018). Igualment, d'acord amb dades de *Forbes* i dels rànquings mundials de bilionaris, el 2017 es va registrar l'increment més gran de bilionaris al món (2.043 en total), que van acaparar el 82 % del creixement econòmic global, mentre que el 50 % més pobre no va percebre cap benefici (Oxfam Internacional, 2018).

Així doncs, la desigualtat s'ha convertit en un dels grans desafiaments que les societats han de considerar com a claus en l'agenda pública. A més, la desigualtat s'ha relacionat amb un augment dels problemes socials, el conflicte, la criminalitat, la polarització social, la delinqüència, els dèficits en salut física i mental, etc. (Wilkinson i Pickett, 2017).

Científics socials s'han esforçat a comprendre les causes, els mecanismes i les conseqüències de la desigualtat, i han fet preocupants troballes sobre les seves conseqüències en les relacions socials, el comportament polític o el benestar de les persones que viuen en entorns amb desigualtats en el seu conjunt, i no només les més desfavorides.

Però quins són els mecanismes psicològics subjacents en els efectes de la desigualtat econòmica? Com se'ns fica “sota la pell” i afecta el nostre benestar i la nostra forma de vida? En línia amb els resultats trobats pel nostre propi equip de recerca i uns altres (p. ex., Buttrick i Oishi, 2017; i Wilkinson i Pickett, 2017), la desigualtat econòmica afavoreix que les nostres relacions adoptin formes que mantenen i reforcen aquesta desigualtat a través de tres processos generals. D'una banda, viure en societats més desiguals fa que ens preocupem més per la nostra posició social i l'estatus es converteix en la qüestió més important en l'avaluació que fem de nosaltres mateixos i dels altres. D'altra banda,

Rosa Rodríguez Bailón.

Professora del departament de Psicologia Social de la Universitat de Granada i coordinadora del màster de Psicologia de la Intervenció Social de la mateixa universitat.

Guillermo Willis Sánchez.

Professor del departament de Psicologia Social de la Universitat de Granada i editor adjunt de la *Revista de psicología social*.

Els autors d'aquest article dirigeixen conjuntament el Laboratori de Recerca de Psicologia Social de la Desigualtat i són els investigadors principals del projecte “Sociedad de ricos y pobres: consecuencias psicosociales de la desigualdad económica”, finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (MINECO).

ens allunyem més de la resta de les persones: la disparitat econòmica acaba generant distància social. I finalment, la desigualtat motiva creences que afavoreixen la nostra proclivitat a tolerar-la, acceptar-la i justificar-la.

L'estatus i la posició social en el focus d'atenció

En les societats més desiguals, l'estatus social cobra una importància més gran que en contextos més igualitaris. No és el mateix pertànyer al 10 % dels ciutadans més pobres —quan els ingressos d'aquest grup són 25 vegades més petits que els del 10 % més ric—, que quan aquests ingressos són només tres vegades inferiors. Alguns estudis en psicologia social mostren que quan la disparitat econòmica és molt alta, es torna molt més important la posició que s'ocupa en l'escala d'ingressos: el 10 % de la població més rica està molt més motivada per no perdre la seva posició,

ahora que el 10 % més pobre es preocupa sobretot per ascendir de classe social.

La importància atorgada a l'estatus pot desembocar en una preocupació crònica per la posició social anomenada *ansietat per l'estatus*. Les persones que l'experimenten es preocupen constantment per no aconseguir

els estàndards d'èxit de la societat, per no ser més riques o per perdre el seu rang social. Tenen por de quedar-se estancades en una posició que no els sembla suficient. En suma, la desigualtat econòmica pot fer que les persones s'obsessionin amb la seva posició jeràrquica. Viure en contextos on existeixen grans bretxes econòmiques pot convertir el lloc que ocupem a l'escala d'ingressos en una qüestió central de la nostra vida quotidiana.

Diferents estudis han tingut com a objectiu corroborar aquestes premisses. Per exemple, un grup d'investigadors alemanys (Delhey i Dragolov, 2014) van analitzar les dades de l'European Quality of Life Survey —una enquesta amb més de 30.000 participants de 30 països europeus— i van mostrar que els habitants de països amb més desigualtat econòmica sofrien més ansietat per l'estatus. És important assenyalar que l'ansietat per l'estatus en contextos econòmicament més dispars afecta no només els més desfavorits, sinó també els més privilegiats i, per tant, el benestar de la població.

Igualment, trobem indicadors indirectes de l'ansietat per l'estatus en el comportament dels individus. Algunes recerques han trobat que la participació en apostes i loteries (Bol, Lancee i Steijn, 2014) o les cerques a Google de productes luxosos davant de productes de marca blanca (Walasek i Brown, 2015) són més freqüents en llocs on s'observa més desigualtat. Aquests resultats s'han interpretat com una

---

Viure en contextos en els quals existeixen grans diferències econòmiques pot convertir el lloc que ocupem a l'escala d'ingressos en una qüestió central de la nostra vida quotidiana.

manifestació de l'ansietat per l'estatus. Per tant, viure en contextos amb més desigualtat motiva les persones a intentar millorar el seu estatus. Algunes ho fan valent-se de la sort, comprant loteria. Unes altres, consumint productes més cars per mostrar una posició social més alta de la que realment tenen.

En les societats més desiguals existeixen diferències més grans en l'accés als serveis i recursos. Però no només això: en línia amb l'anàlisi de la classe social dut a terme per Pierre Bourdieu (1979), els recursos poden determinar els gustos i les preferències estètiques. Si la classe social fa que les persones es comportin de manera diferent, com més diferència hi ha entre les classes més i menys privilegiades, més diferents seran aquests comportaments. Això pot portar al fet que les persones es vegin molt diferents entre si.

La disparitat ens distancia

L'evidència empírica també ha donat suport a aquesta proposició. Utilitzant les dades d'una de les enquestes internacionals més ambicioses, el Social Survey Program —33 països i més de 48.000 participants—, Elgar (2010) va trobar que la desigualtat econòmica es relaciona positivament amb la confiança en els altres: a mesura que augmenta la desigualtat econòmica, les persones indiquen que poden confiar menys en la gent del seu voltant. A més, aquesta falta de confiança es relaciona amb una mortalitat més elevada i menor esperança de vida.

D'altra banda, s'ha demostrat que la desigualtat econòmica disminueix la participació cívica i social dels ciutadans i l'altruisme (Coté, House i Willer, 2015; i Lancee i Van de Werfhorst, 2012), és a dir, provoca que les persones no se sentin involucrades i motivades a dur a terme accions l'objectiu de les quals sigui el benestar dels altres i el bé comú.

En el nostre grup de recerca hem analitzat una de les conseqüències més flagrants de la desigualtat: els seus efectes sobre l'individualisme. En un procediment experimental, demanàvem als participants que imaginessin que estaven a punt d'anar a una societat fictícia. En aquesta nova societat, tots els participants en les nostres recerques serien de classe mitjana, és a dir, tindrien accés a un bon sou, casa, cotxe i vacances. No obstant això, a la meitat dels participants se'ls demanava que imaginessin que aquesta societat fictícia era molt desigual, mostrant-los que les diferències entre classe alta i baixa eren enormes. A l'altra meitat se'ls presentava una societat més igualitària. Encara que tots els participants comptaven amb els mateixos ingressos mensuals i els mateixos recursos, els que s'imaginaven en una societat més desigual es definien a si mateixos d'una forma més independent dels altres (Sánchez *et al.*, 2017). Pensaven més en ells mateixos i en els seus interessos. Es preocupaven més per les seves metes com a individus que com a membres d'un grup o una societat.

La desigualtat ens porta a tolerar-la i justificar-la

La desigualtat no només impacta en la nostra definició com a individus, la nostra conducta i les nostres relacions amb els altres. També té importants efectes en les nostres creences sobre com funciona el món. Tendim a considerar que la manera en què s'organitza la societat és la millor, i més encara si considerem que ha estat duradora al llarg de la història —fenòmens coneguts com a biaixos cognitius de la mera existència i la longevitat—. Aquesta inclinació a defensar l'estat de les coses dificulta una visió crítica de la distribució dels recursos existents i, per tant, predispesa a l'immobilisme social.

D'altra banda, desenvolupem una visió estereotipada dels altres en funció de la classe social a la qual pertanyen. Així, segons nombrosos estudis, els qui se situen en els esglaons més alts de l'escala social són estereotipats com més competents i amb les habilitats requerides per tenir èxit en societats competitives, mentre que els situats en posicions d'estatus més baix es perceben com a amigables i socials, però sense la competència i les habilitats que marquen els estàndards d'èxit actuals (Durante *et al.*, 2013). La diferència en la percepció i les creences que s'utilitzen per explicar les causes de les disparitats entre els que tenen èxit i els que no, ens poden portar a l'extrem de deshumanitzar els desfavorits. Aquesta visió deshumanitzada de les persones amb baixos recursos econòmics té un impacte important en les accions que els individus estan disposats a promoure per revertir la desigualtat; per

exemple, en la seva actitud cap a polítiques socials que es focalitzen en ajudes als més desavantatjats (Sáinz-Martínez *et al.*, 2018). En considerar-los menys capaços, els ciutadans són menys inclinats a proveir-los amb recursos que, previsiblement, malbarataran i no administraran adequadament. Aquesta visió fomenta una ideologia meritocràtica, això és, la creença que cadascú mereix la posició que ocupa en la jerarquia social. Així, la meritocràcia, com a tret cultural, defineix els contextos en els quals hi ha més desigualtat (García-Sánchez *et al.*, 2019).

Una altra manera de justificar les diferències que separen rics i pobres és a través de l'estimació de la mobilitat social, això és, en quina mesura és viable millorar el nostre estatus. Especialment en les societats occidentals, se sobreestima la possibilitat d'ascendir a una classe social més favorable i gaudir dels avantatges que ocasiona. La realitat és molt més crua, i el somni americà no és més que això, un somni. Un informe recent de l'OCDE assenyala que el 60 % de la població més pobre mai no podrà ascendir i es quedarà estancada en la seva posició i, no obstant això, el 72 % de la població més rica mai deixarà de gaudir del seu privilegi. L'estancament i la fragmentació social amb base econòmica s'han aguditzat en els anys de crisi, i han alentit el que s'anomena *l'ascensor social*, els mecanismes econòmics i socials que permeten que

les noves generacions progressin respecte a les anteriors.

En suma, la desigualtat econòmica, un tret estructural que defineix el context en el qual vivim, impacta profundament en l'ésser humà. Fa que ens focalitzem en l'estatus que posseïm, ens allunya de les altres persones i pot, fins i tot, canviar la nostra visió del món, fent que siguem més tolerants a aquesta

desigualtat. Aquests processos, al seu torn, poden generar més diferències. És important augmentar el coneixement sobre els efectes de la desigualtat per posar-hi fre i combatre'n les perniciosos conseqüències socials.

En les societats occidentals, se sobreestima la possibilitat d'ascendir a una classe social més favorable. El 60% de la població més pobre mai no podrà ascendir i el 72% de la població més rica mai deixarà de gaudir del seu privilegi.

Referències bibliogràfiques

Buttrick, N. R.; Heintzelman, S. J. i Oishi, S., Inequality and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 18, 2017, 15–20. <http://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.016>.

Sánchez-Rodríguez, Á.; Willis, G.B. i Rodríguez-Bailón, R., Economic and social distance: Perceived income inequality negatively predicts an interdependent self-construal. *International Journal of Psychology*, 54 (1), 2019, 117-125. <https://doi.org/10.1002/ijop.12437>.

Wilkinson, R. G. i Pickett, K. E., The enemy between us: The psychological and social costs of inequality. *European Journal of Social Psychology*, 47 (1), 2017, 11–24, <http://doi.org/10.1002/ejsp.2275>.

Innovació social: diferents respostes de la ciutadania organitzada

**Marisol García
Cabeza
i Marc Pradel**

Davant dels cants de sirena neoliberals, dirigits a enfortir la responsabilitat individual, la societat civil s'ha organitzat per donar una resposta col·lectiva

a les conseqüències de la crisi. La innovació social que ha sorgit a moltes ciutats comporta una implicació més gran dels ciutadans en la provisió d'idees i iniciatives per afrontar les noves necessitats socials que tant l'Estat com el mercat han deixat de prioritzar.

La crisi econòmica iniciada l'any 2007 i les polítiques d'austeritat aplicades posteriorment han tingut conseqüències dramàtiques per a les ciutats i han generat la necessitat de noves respostes als reptes socials emergents. En aquest context, els debats sobre la innovació social han florit a Europa i altres parts del món, cridant l'atenció d'administracions públiques i determinat sector privat. Aquest article ressalta la capacitat innovadora dels ciutadans organitzats com a societat civil o com a membres de moviments socials a les ciutats en general i a les ciutats espanyoles en particular. És important assenyalar també la centralitat de les institucions locals, ja que són aquestes les que estableixen vincles creatius amb aquests ciutadans i viceversa. El nostre objectiu és llançar un missatge d'esperança davant dels reptes i les dificultats que existeixen per superar el desànim intel·lectual en què habitem.

Comencem per recordar que, a les ciutats del sud d'Europa, la solidaritat familiar i comunitària té un paper clau en el desenvolupament de les formes de benestar social. Amb uns estats del benestar menys consolidats que als països del nord, les polítiques socials al sud es complementen gràcies a la tasca que fan les entitats de la societat civil. Però també, i és important subratllar-ho, gràcies a les formes de solidaritat més o menys informals que apareixen i es consoliden a barris i àmbits socials, que donen lloc a sistemes de benestar social particulars i marcats pels contextos institucionals específics de cada localitat. En aquest escenari, des del 2007 hem assistit a l'aparició de noves iniciatives ciutadanes contra la crisi que no només han significat un suport per paliar els efectes nefastos de l'esmentada crisi i de l'austeritat, sinó que han reforçat els llaços solidaris i el sentit de comunitat. També, en circumstàncies específiques, ha brotat a la superfície una dimensió política que qüestiona unes relacions de poder ja calcificades i impulsa un clamor per defensar la justícia social. Recordem l'explosió de les places de moltes ciutats el 2011 amb els missatges: "No ens representen" i "Més justícia social".

A què ens estem referint quan parlem d'innovació social? El concepte d'innovació és ple d'ambigüitats i s'utilitza amb objectius diversos. Institucions de la Unió Europea, governs nacionals i locals, i el sector privat promulguen la innovació social com un instrument per a la millora d'oportunitats vitals dels ciutadans. Aquesta òptica es relaciona amb el paradigma de la inversió social (Social Investment), que suposa una implicació més gran dels ciutadans a la provisió d'idees, iniciatives i respostes a les noves necessitats socials que tant l'Estat com el mercat deixen de prioritzar. Responsabilitzar el ciutadà de les seves necessitats sembla encaixar amb el paradigma neoliberal que ha calat en les polítiques de les últimes dècades. Recordem els cants de sirena emesos per enfortir el capital social i el compromís de la societat civil, en substitució de la responsabilitat col·lectiva que suposa oferir oportunitats vitals als ciutadans a través de la redistribució de recursos i beneficis.

Marisol García Cabeza.

Catedràtica de Sociologia Urbana a la Universitat de Barcelona i membre del grup d'investigació CRIT (Creativitat, Innovació i Transformació Urbana). En les seves investigacions i publicacions destaquen els temes de ciutadania i ciutats.

Marc Pradel. Professor lector Serra Hünter del departament de Sociologia de la Universitat de Barcelona i membre del grup d'investigació CRIT (Creativitat, Innovació i Transformació Urbana), des del qual investiga qüestions relacionades amb la ciutadania, les desigualtats socials, la governança urbana i multinivell i el desenvolupament econòmic local.

Enfortir les relacions

La nostra manera d'entendre la innovació social no es basa a substituir, mitjançant l'acció social dels ciutadans, la responsabilitat social de l'Estat, i en certa mesura del mercat. Al contrari, la innovació social té un paper important a l'hora de modernitzar, acostar i fer més robustes i competents les responsabilitats públiques i privades. No estem sols en aquest enfocament (vegeu Moulaert *et al.*, 2013). Hi ha una munió

A les ciutats del sud d'Europa, la solidaritat familiar i comunitària té un paper clau en les formes de benestar social.

d'experiències a les ciutats d'arreu del planeta que està contribuint a enfortir les relacions entre ciutadans i institucions amb l'objectiu de cobrir necessitats i també de millorar drets de ciutadania. Com? Les iniciatives

socialment innovadores ho són en part perquè són fruit de processos col·lectius de reflexió i d'acció per encaixar i donar resposta a velles i noves necessitats. Ens referim a les necessitats de seguretat que dona un habitatge, o a participar en la societat mitjançant l'educació o el treball. Però també a la participació en la creativitat cultural i, per descomptat, en la cura dels infants, malalts i gent gran.

La innovació social que apareix en múltiples i diverses experiències ciutadanes que observem a Barcelona, Bilbao, Madrid i Saragossa (vegeu *El momento de la ciudadanía*), que es dona també en altres ciutats, té històries molt valuoses de gestació, desenvolupament i consolidació. Cada experiència ha generat almenys tres moments creatius: primer, la consciència col·lectiva d'un problema o necessitat a solucionar; segon, la capacitat organitzativa de reflexionar i buscar solucions no transitades; i tercer, l'experimentació col·lectiva —*fer amb els altres*— i, en el procés d'experimentació, potser construir noves relacions socials, més horitzontals i menys instrumentals. Anomenem aquest mecanisme social *transformació de les relacions socials*. A tall d'exemple podem prendre l'Asociación Senda de Cuidados de Madrid, que promou la integració sociolaboral professionalitzant la cura dels infants

---

L'associació Barceloneta Proa a la Mar, organitzada pels veïns, promou la contractació d'aturats del barri a les empreses locals.

i la gent gran alhora que promou la dignificació d'aquestes tasques.

En alguns casos més reeixits es forja una relació amb les institucions (fonamentalment les locals) amb l'objectiu d'aconseguir un impacte més gran dels programes i propiciar

respostes de més abast social. A Barcelona, Barceloneta Proa a la Mar, organitzada pels veïns, promou la contractació d'aturats del barri a les empreses locals. Ha impulsat també un pacte econòmic per al barri amb l'Ajuntament a fi de desenvolupar l'economia social i solidària. A Bilbao, Ekhi Txanpona ha impulsat una moneda social perquè sigui

utilitzada en comerços del casc antic, i en col·laboració amb altres ajuntaments tenen una eina de desenvolupament econòmic local.

Un element que apareix de manera transversal a totes les iniciatives, independentment del seu objectiu concret, és la voluntat de situar els ciutadans al centre del desenvolupament de les respostes polítiques contra l'exclusió social, de manera que els mateixos afectats per aquesta exclusió participin en la construcció de la solució. No són, per tant, exemples d'actuacions assistencials. En aquest sentit, la generació de recursos propis a través de cooperatives i xarxes financeres alternatives és de gran valor. Hi ha molts bons exemples al nostre país: Coop57 Aragón és una cooperativa que atorga préstecs a projectes d'economia social i solidària; i la Red de Redes de Economía Alternativa y Solidaria (REAS), present a diferents comunitats autònomes, és una associació que a Madrid, on havia estat més feble que a altres bandes, es va enfortir amb el moviment 15-M.

Algunes entitats innovadores van emergir de les associacions de ciutadans i dels debats que van tenir lloc als barris en els anys vuitanta del segle passat, altres són de creació recent. Totes han establert en algun moment mecanismes d'organització interna democràtica a través d'assemblees. En conjunt, la majoria ha intentat establir pràctiques horitzontals i mecanismes que permetin combinar aquestes decisions democràtiques amb les decisions tècniques preses pels professionals. Finalment, la majoria ha buscat algun tipus de relació

Moltes experiències il·lustren la creativitat del moviment 15-M, especialment quan ha abandonat les places i ha tornat als barris i a les institucions o s'ha organitzat en xarxes per respondre a la crisi.

amb l'Administració perquè la ciutadania estigui present en les decisions que afecten el benestar dels ciutadans. La defensa dels drets ciutadans i de la inclusió social ha estat protagonitzada, entre altres iniciatives, per dues organitzacions: Yo Sí, Sanidad Universal, a Madrid, que ha atès malalts immigrants exclosos per la llei; i l'Aliança

contra la Pobresa Energètica, d'abast nacional, que ha aconseguit un recurs vital a persones empobrides, imposant canvis a la legislació autonòmica.

És rellevant ressaltar que, en comparar la innovació social a quatre ciutats, es pot veure que el desenvolupament virtuós de la col·laboració entre les organitzacions de ciutadans i les institucions locals depèn en gran mesura del context institucional local, amb diferents trajectòries de participació de la societat civil.

Aquests contextos institucionals es van veure sacsejats, això no obstant, per les eleccions municipals de 2015. A Barcelona, Madrid i Saragossa, l'arribada dels nous ajuntaments "del canvi" va significar la posada en marxa de processos d'innovació institucional i la cerca de mecanismes de col·laboració entre la societat civil i l'Administració, encara que amb resultats desiguals.

Al nostre llibre hem volgut oferir experiències que il·lustren la capacitat creativa del moviment 15-M, especialment quan ha abandonat les places i ha tornat als barris i a les institucions, o s'ha organitzat en xarxes per oferir respostes a les greus conseqüències de la crisi econòmica recent. Ho hem fet pel seu valor intrínsec com a iniciativa innovadora de la societat civil i els moviments socials, però també per cobrir un cert buit. És cert que el 15-M s'ha analitzat àmpliament, però sovint s'ha fet des d'un punt de vista polític, parant atenció al sorgiment de nous partits i plataformes electorals. Per a nosaltres, el valor d'aquestes organitzacions resideix també en el fet que han defensat els drets de la ciutadania social. Ho han fet —amb més o menys èxit— en establir mecanismes alternatius d'organització econòmica que permeten reduir la vulnerabilitat i la dependència dels mecanismes de mercat. Després d'aquest any electoral veurem si tenen continuïtat.

Observacions per a la reflexió

La innovació social pot comportar un enfortiment de les relacions socials amb una base territorial a partir del barri o el districte (i fins i tot la ciutat, en el cas de les més petites). Pot actuar d'antídot a la segregació social. Per això és necessari insistir en el desenvolupament local com a manera de frenar les dinàmiques d'exclusió social. Els barris s'han comunicat en les darreres dècades amb l'objectiu de millorar les oportunitats vitals dels ciutadans, especialment dels més vulnerables a les crisis econòmiques recurrents. Aquest diàleg entre actors dels barris ha propiciat federacions i coalicions que han contribuït a la millor governança de la cohesió social de les ciutats. Amb els seus projectes dirigits a una justícia social més gran, els actors urbans, operant des dels barris, han assolit altres esferes de decisió i han contribuït d'aquesta manera a consolidar drets socials i polítics.

Les ciutats espanyoles tenen un repte important. Tant les administracions locals com la societat civil veuen limitada la seva capacitat de transformació i enfortiment dels sistemes locals de benestar degut al context de governança multinivell no sempre amable amb les ciutats. En els anys passats, les polítiques d'austeritat aplicades a escala autonòmica han suposat una tendència a la recentralització a través de mecanismes pressupostaris i de retirada de competències locals. Considerem que cal dur a terme canvis legislatius importants per donar més poder i finançament als governs locals. La reforma constitucional que un dia es produirà a Espanya serà una excel·lent oportunitat per impulsar debats i propostes en aquesta direcció.

***El momento de la ciudadanía:
innovación social
y gobernanza urbana***

Marc Pradel i Marisol García Cabeza
Los Libros de la Catarata, 2018

***The International Handbook
of Social Innovation
Capítol: Theorizing multi-level
governance in social innovation
dynamics***

Pradel, M., García, M. i Eizaguirre, S.
Edward Elgar Pub, 2013

Fina Birulés **Teixir espais** **de pensament** **feminista**

Destil·lar pensament implica una labor costosa de condensació del sentit i de perícia sintàctica. Qui coneix

Fina Birulés sap de la seva precisió tenaç en el pensar i en el dir, una precisió d'una claredat profunda que resulta enigmàtica. També sap de la seva preferència pel fragment, per l'indici, per la pista descentrada del cànon o del tòpic. Sense escarafalls, però amb contundència, defuig les tendències totalitzants del pensament. Alhora, li són del tot alienes les darreres modes en el filosofar que confonen l'autenticitat del missatge amb una exposició pública del jo, de les virtuts i dels compromisos propis, mentre se subratlla la novetat absoluta de cada ocurrència.

Fina Birulés (Girona, 1956) és una figura de referència internacional en el pensament feminista i en l'estudi del pensament femení contemporani, en especial de l'obra de Hannah Arendt. És professora de filosofia a la Universitat de Barcelona, institució en la qual, des dels anys noranta, ha fundat i promogut diverses formacions de recerca per introduir els estudis de la dona i el gènere i on és directora del Seminari Filosofia i Gènere-ADHUC Teoria, Gènere, Sexualitat. Per aquesta tasca va rebre la Creu de Sant Jordi l'any 2017.

La seva presència discreta sempre és un esdeveniment. Fa pensar. El pensament té un fons irreductible que no es deixa transformar en una altra cosa, crea entorn de si mateix una atenció i un silenci. Fins i tot quan qui pensa ho fa davant més de dues mil persones en una plaça pública. Si se li pregunta a Fina Birulés per la seva història, explica històries on sempre hi són les altres, el món i els potser. Afirmar amb la lleugeresa i l'elegància de l'ellipsi la importància d'allò que cal transmetre.

Quina ha estat la teva Barcelona?

Vaig arribar a Barcelona per cursar els meus estudis universitaris. Vaig quedar enlluernada per la quantitat de coses que es podien fer, per l'anonimat

de la gran ciutat. Els anys 73 o 74 eren d'una efervescència tota ella subversiva, d'un cert anarquisme que es va acabar de manera sobtada amb l'atemptat de la sala de festes Scala el 1978, que mai s'ha aclarit del tot. Aquell anarquisme es trobava al Zeleste i al mateix temps es percebia a la plaça Reial amb figures com la de l'Ocaña. Recordo que quan van convidar la Federica Montseny a Montjuïc, semblava sorpresa de no saber qui eren els hippies entusiastes que s'aplegaven en el públic nombrós. Era una Barcelona molt contraposada aparentment entre els hippies i els compromesos políticament. Això s'explica moltes vegades així, però penso que hi havia molts ponts entre una cosa i l'altra. Si eres de Barcelona tot plegat no semblava tant engrescador, però jo venia de Girona, que en aquell moment era una ciutat que tirava a provinciana, que feia molt poc teatre i molt poc cinema...

I per on corries llavors?

Em vaig dedicar a passar el dia a la Filmoteca i les nits al Zeleste. Al mateix temps tenia molts lligams, convivia amb gent compromesa políticament. Vaig viure en molts pisos compartits: a la Rambla de Catalunya, que abans de les Olimpíades era on hi havia els transvestits que es prostituïen; a Sarrià, a Sagrada Família, a Hostafrancs...

Era també la Barcelona de l'associacionisme de barri.

Sí, sobretot a Hostafrancs, vaig col·laborar amb l'associació de veïns i era una companya de viatge dels meus amics del PSUC. Era una Barcelona molt excitant perquè tot estava com a punt de passar. Ja passava, però hi havia la sensació que tot estava a punt de passar. I la mort de Franco, que es va celebrar amb un entusiasme molt fort, fort i contingut, va acabar de fer explotar tot això. Tothom veu a venir el final del franquisme, però a les grans manifestacions de "Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia" calia córrer. I en aquestes manifestacions i lluites, mentre molts portàvem un adhesiu amb el logotip de la Generalitat on

À. Lorena Fuster Peiró,
professora de filosofia i teoria
feminista a la Universitat de
Barcelona

Camilla de Maffei, fotografia

hi havia escrit “Volem l’estatut”, els meus amics anarquistes en portaven una que deia “Volem un vermut”!

De vermut, ara en tindrien!

En fi... Aquella era una Barcelona molt interessant culturalment, però al mateix temps era una Barcelona que tenia barris i suburbis totalment deixats... Es veia molt la manca d’interès de l’Estat, de la política, per la vida de les persones, sobretot per les persones amb menys recursos. Ara ja són molts anys d’institucions democràtiques i transformacions

---

“La Barcelona que vaig conèixer en la Transició va quedar deglutida per les institucions. Quan els partits polítics van ser reconeguts, van intentar quedar-se allò de nou i d’innovador que hi havia a les associacions de veïns.”

de la ciutat, amb les quals s’han organitzat moltes de les coses que es generaven des dels barris. Aquella Barcelona que vaig conèixer a la Transició va quedar en bona mesura deglutida per les institucions. En el moment que els partits polítics van ser reconeguts, van intentar quedar-se amb tot allò de nou i d’innovador que hi havia a les associacions de veïns i convertir-ho en una cosa

institucional, que potser està bé, però alhora té un preu: a partir d’aquell moment es parla de representació i no de participació. I es va donar un cert desànim en la participació, perquè de cop i volta tot es podia fer si es demanava una subvenció. Bona part de l’espurna de voler actuar col·lectivament roman, tot i que de vegades d’una manera que s’aplana.

I com va ser la universitat?

Hi havia una mica tot, els apoltronats i molt del règim, i també professors i estudiants que s’organitzaven en grups de lectura. Per exemple, hi havia un seminari que es reunia els dissabtes per llegir *El capital* amb l’Antoni Domènech, en Manuel Cruz, en Gerard Vilar... Hi havia molta activitat, de vegades molta paràlisi institucional, però encara era possible fer moltes coses que ara no es fan, segurament perquè es poden fer a fora. Llavors la universitat tenia alguna cosa de refugi perquè l’autoritat encara era el rector. Ara el rectorat més aviat deixa entrar la policia o gairebé és qui la crida.

La teva decisió d’estudiar filosofia va ser una tria tràgica a la manera de Hannah Arendt “o estudio filosofía o salto por la ventana”?

No tenia clar que volia fer filosofia, era una de les possibilitats... Havia pensat estudiar cinema, que només es podia fer a Madrid, però a casa meva no ho van veure clar, i vaig pensar: “Ja treballaré després i ho faré”. Vaig fer uns cursos un cop acabada la llicenciatura, que no van quedar en gaire res. Estava entre cinema, clàssiques i filosofia, i en el segon curs del que en l’època s’anomenaven els *cursos comuns* vaig tenir

l'Emilio Lledó i vaig quedar fascinada de com es podia estudiar, pensar, a partir dels clàssics grecs.

De tota manera, ben sovint recorres a la literatura i al cinema en les teves reflexions...

Sí, i no crec que la literatura ni el cinema siguin il·lustracions del pensament. De vegades, en filosofia tendim a considerar que són meres il·lustracions i que allò que importa de debò és el concepte. Penso que hi pot haver un diàleg, i en aquest, de vegades, qui mana no és la filosofia, sinó el que seria la narració o narrativa. Una part important de la literatura, i del cinema per extensió, ofereix visions que ens permeten pensar o imaginar quina pot haver estat l'experiència en una altra època o en una altra part del món. Considero que la narrativa i el cinema són molt interessants perquè paren atenció a la sintaxi. En la filosofia no dic que escrivim malament, però segur que escrivim rar; i alguns més rar que d'altres. El de la filosofia és un llenguatge amb una voluntat d'abstracció que substantiva verbs, que fa girs lingüístics que alhora són conceptuals i que, tot i que potser són necessaris, queden molt compensats si atenem al cinema, a la literatura... És molt interessant veure com està construïda una pel·lícula, quines frases hi ha, quina sintaxi, què va abans i què va després, com cada fotograma arrossega el sentit de l'anterior i està obert al dels posteriors.

I el teu amor per la poesia?

La poesia m'interessa moltíssim, potser perquè no en sé escriure. Em sembla un llenguatge que es podria acostar a aquest llenguatge estrany de la filosofia, però justament és un llenguatge que només és estrany perquè, d'una banda, va molt a l'essència i, de l'altra, aconsegueix fer ressonar les paraules. La poesia m'admira per la capacitat de dir el que no es pot dir. També crec que té la virtut d'allò que indicava Wystan Hugh Auden: "Benaures les regles de la mètrica / que anul·len les respostes automàtiques, ens forcen a pensar dues vegades / i ens alliberen dels grillons del Jo".

Com es passa de fer una tesina de caire analític i marxista a una tesi sobre les filosofies de la història i després a la recerca de l'obra de les filòsofes?

Durant la carrera vaig tenir un seguit de professors típics de l'Espanya del final del franquisme, amb molt poc interès, molt *manualescos* i molt lligats a l'Església, a la dreta, al conservadorisme... Després, alguns professors estaven introduint el que en aquell moment semblava subversiu: la filosofia analítica, el pensament marxista... Com a resultat d'això, ens vam bolcar tant en l'analítica com en el marxisme. La meua tesina era una barreja de les dues coses, tractava d'estudiar els límits del materialisme dialèctic des del punt de vista de l'analítica. De fet, era una mena de diàleg ingenu entre marxisme i filosofia analítica o positivisme.

Què en resta, d'aquell diàleg, en el teu pensament?

Allò era molt del moment, però em va permetre aprendre molt sobre què és pensar amb un cert ordre i apropar-me a Hegel més enllà dels manuals de materialisme dialèctic. A partir de la barreja de marxisme i analítica, em comencen a interessar els temes que tenen a veure amb el fet de pensar la política. Però no des de la teoria política o des d'un model marxista, del qual no estava allunyada, sinó més des de la pregunta "què significa comprendre el passat, què significa fer historiografia?". Aquests temes em van portar a la filosofia de l'acció, a l'atenció al relat retrospectiu, cosa que, quan em vaig trobar amb Arendt, em van ser de gran ajut. I Arendt també em va ajudar a qüestionar algunes de les coses que havia fet fins aleshores. De fet, crec que el seu pensament, malgrat que ara se'l vol convertir en una mena de discurs que pot encaixar a tot arreu, és molt incòmode per al que habitualment pensem i per al que jo mateixa pensava en aquell moment.

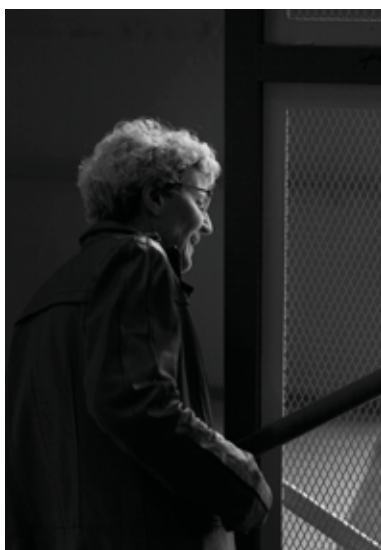

Unencontre no previst i provocador.

Sí, l'havia llegida per carambola abans de dedicar-m'hi com m'hi he dedicat tants anys. Havia llegit *Sobre la revolució*, que m'havia indignat o com a mínim m'havia deixat molt perplexa. I havia llegit fragments de *La condició humana* que m'havien sobtat pel fet que parlaven de natalitat i no de mortalitat.

I llavors?

Hi vaig retornar més tard, quan va néixer el Seminari Filosofia i Gènere, que va començar en bona mesura perquè l'alumnat demanava si no hi havia filòsofes. Ens vam posar a treballar plegades algunes professores i unes quantes joves estudiants o doctorands. Pensàvem que hi havia molt poques filòsofes i vam veure que se'ns havia obert tot un àmbit de recerca que ha durat des de l'inici dels noranta fins avui. En aquell moment ens vam repartir unes quantes filòsofes per treballar-les, traduir-les... I jo vaig triar la que m'havia deixat tan perplexa.

El Seminari Filosofia i Gènere, al qual t'has dedicat tan apassionadament com a llegir Arendt, comença com a experiència d'autoorganització en el si de la facultat de Filosofia davant d'una gran mancança i a costa d'una doble/triple agenda de recerca?

Al principi, i gairebé sempre, va funcionar per la disponibilitat de la gent que hi havia en aquell moment. Ens vam dividir en subgrups que es trobaven els caps de setmana, llegíem, discutíem, fèiem articles... Per exemple, vam fer un número de la revista *Archipiélago* sobre Arendt. També vam fer un monogràfic, "El cos de les idees", a la revista *Transversal*, en el qual va intervenir l'Ada Colau o la

Carmen Corral. Vam fer la primera traducció d'una entrevista a Judith Butler. L'objectiu era trobar textos, llegir-los, traduir-los... En paral·lel a la recuperació de les filòsofes, algunes teníem interès a formar-nos, a discutir sobre la teoria feminista contemporània. En aquella època vam crear un petit grup i vam llegir Luce Irigaray, les italianes com l'Alessandra Bocchetti o les filòsofes de Diòtima...

És d'aquí que naix la reflexió que capgira la idea autoritària de l'autoritat?

Sí, el grup de lectura de teoria feminista va anar variant de components, però les constants van ser Maite Larrauri, Mercè Marçal, Rosa Rius,

---

“Al Seminari Filosofia i Gènere volíem crear espais que tinguessin continuïtat i evitar allò que passa sempre: cada dona que comença sembla que ha d'iniciar el discurs de zero.”

Carmen Corral, jo... i durant una època hi van participar Anabel Mejuto i algunes persones joves que van aparèixer i desaparèixer en funció de les disponibilitats i les èpoques. Es volia fer un discurs conjunt, i va sortir un monogràfic sobre l'autoritat, en el contingut del

qual va ser molt rellevant el paper de Mercè Marçal i Maite Larrauri. La Maite, perquè estava molt vinculada al pensament italià de la diferència, que en aquell moment discutia sobre l'autoritat. I la Mercè, perquè feia molts anys que batallava per la transmissió i la visibilitat de l'obra literària de les dones. El grup va ser molt productiu, tot i que conjuntament només vam fer aquest escrit sobre l'autoritat. I el grup va aconseguir, a través de la Mercè Marçal, que tenia el talent de treure el millor de cadascuna, teixir relacions entre el Seminari i el Comitè d'Espectadors del Centre Català del Pen Club. Aquest comitè, constituït per la mateixa Mercè Marçal, Montserrat Abelló, Josefa Contijoch, Mercè Ibarz, Lluïsa Julià i Neus Aguado, entre d'altres, va organitzar un gran nombre d'activitats. Una de les més interessants va ser “Cartografies del desig”, un conjunt de conferències dramatitzades amb la participació d'actrius, músiques, compositores, cantants i pianistes, amb Araceli Bruch, ànima i impulsora material d'aquell innovador projecte.

Sempre has privilegiat treballar en companyia, amb gent d'edats i procedències diferents, en comptes de fer carrera en solitari.

És cert, però també cal dir que ha estat lligat a l'època i al context en què jo em movia. Al Seminari ens movíem amb la voluntat no tant de fer visible el que cadascuna sabia o podia fer, sinó de generar espais que poguessin tenir una certa continuïtat. Ho fèiem amb la intenció d'evitar allò que sembla que passa sempre: cada dona que comença sembla que ha d'iniciar el discurs de zero. Volíem que hi hagués algun teixit, més bo o més dolent, a partir del qual començar. Això sempre m'ha semblat important políticament. No té a veure amb la política dels partits polítics

o de la gestió del polític, sinó amb la política en el sentit ampli. Quan estàs en un espai compartit amb altres, val la pena teixir algun tipus de relació que permeti, en alguns casos, una amistat “de tipus filosòfic”, com deia algú; en d’altres casos, simplement, teixir una nova forma de relació amb els textos, amb l’herència, amb les paraules, un espai pel qual pugui transitar alguna cosa més.

També pel pensament?

Potser perquè no sé pensar sola, potser és una cosa totalment egoista! Hi ha gent que escriu a la contra, no saben escriure si no és dient “no és això”. En canvi, jo, si no em sento interpellada pel que diu una altra o un altre, encara que no sigui exactament proper, si de cop i volta algú diu alguna cosa en la qual no havia pensat, no se m’acut immediatament dir “no és això”. Potser qui diu “no és això” després ho repensa tot, però per mi és a l’inrevés, em serveix d’estímul. Si estic sola crec que no sé pensar. Una manera estúpida de dir-ho és que sempre he tingut la sensació que m’agrada més llegir que escriure. Potser perquè soc una mica mandrosa, o perquè no sé escriure gaire bé, però també perquè llegir m’interpel·la. Llegir no és una cosa a la qual vagi per buscar com acaba la novel·la, sinó amb la sensació “a veure si hi haurà alguna cosa que em posarà en marxa...”.

El rebuig a allò que ve de l’altre sembla bastant endèmic de la vida acadèmica.

Sí, de l’estructura i les relacions dins de les universitats. És la manera com es fan grups de poder, “tu ets dels meus i no dels altres”, gairebé sempre lligat al menyspreu que se suposa que tens pels altres. Poques vegades es pensa que algú està escrivint alguna

cosa que qui sap si és interessant. És una manera de “generar escoles”. Jo diria que el Seminari no ha estat lligat a generar escoles. És veritat que hi ha corrents, però aquests espais comuns que han nascut del treball feminista de voler transmetre, de pensar plegades, han tingut i tenen a veure amb teixir relacions diferents, cosa que just

va en contra de la idea de crear capelletes. Malgrat que sempre es presenta la imatge del feminisme com feta de capelletes.

“Si estic sola crec que no sé pensar. M’agrada més llegir que escriure. Potser perquè soc una mica mandrosa, o perquè no sé escriure gaire bé, però també perquè llegir m’interpel·la.”

Sovint dius que la revolució feminista ha estat una revolució sense model, però no ha estat un fer sense saber, en el sentit de no ser conscients de la importància del que es fa.

Penso que una gran part del feminisme s’ha heretat del gran moviment dels setanta, tot i que ha anat variant, i des de principis

del segle XXI s'ha transformat una mica. En un moment determinat, va prendre's seriosament la importància del que s'estava fent. Aquesta és una característica de la majoria de dones que han sortit o s'han trobat fora de la norma arran de la seva condició femenina: saber que és important el que estan fent. Arendt n'és un cas, i Simone Weil, un altre. Són conscients que estan aportant alguna cosa, tot i saber que és possible que allò quedi en el marge dels marges. A partir del moment que es pren seriosament la importància del que s'ha fet, hi ha una voluntat de teixir relacions, de teixir institucions...

I com encaixen els feminismes i les institucions?

Una cosa és quan el feminisme aconsegueix ser acceptat i es pot desenvolupar mínimament en el marc institucional. En el món universitari, aquest "mínimament" es traduïa en "haver de fer una doble carrera". Hi ha hagut un llarg període en el qual el feminisme ha pogut estar dins les institucions pagant el preu del doble de feina, de la doble/triple agenda que dèiem. Una altra cosa és quan va anar prenent forma el que més tard s'ha anomenat *feminisme d'estat*. Els partits polítics i les institucions van assumir algunes reivindicacions de les dones i es van

---

"Hi ha hagut un llarg període en el qual el feminisme ha pogut estar dins les institucions pagant el preu del doble de feina, de la doble/triple agenda."

començar a modificar lleis per reconèixer la igualtat entre homes i dones, es van crear els instituts de la dona. Els canvis en les lleis són molt importants, però no poden resoldre tots els problemes i totes les transformacions que les dones reclamem. Aquesta

institucionalització ha suposat una certa simplificació: els temes rellevants en relació amb la "qüestió de la dona" o "qüestió femenina" són reduïts a dos o tres. En canvi, el feminisme insurreccional dels setanta, em sembla que ho deia l'Adrienne Rich, afirmava: "Estem tipes de ser la qüestió femenina, som les dones les que qüestionem". Em sembla que el feminisme institucional, segurament l'únic que es pot fer amb l'estructura actual dels governs, només fa polítiques d'igualtat. Una part substancial de la vida política dels homes i les dones no només té a veure amb la igualtat. És molt important la igualtat, davant la llei i en l'ordre de les possibilitats econòmiques i dels recursos, però no només és això. Les polítiques de la paritat matemàtica no reformen automàticament els problemes que neixen de les relacions. Convé parar atenció a les diferències, a les relacions no reductibles a les d'igualtat, és a dir, als conflictes i a les asimetries. I és important que hi hagi altres grups que facin visible aquest punt.

L'eterna discrepància entre feminismes...

No em sembla que la discrepància sigui una mala cosa! Quan s'ha oblidat alguna cosa, és interessant que algú avisi! De fet, al feminisme

sempre se li demana que ho sigui tot: ecologista, que no sigui homòfob, ni racista, etc. I està molt bé, però és l'únic moviment al qual se li demana. Alhora, ha tingut i té la capacitat d'aplegar en el seu si grups que el qüestionen i que van posant sobre la taula nous temes o en reobren alguns que es consideraven tancats. I això em sembla molt interessant; les dones hem guanyat molt d'aquesta discrepància. La gràcia de tot això és deixar-se interrompre, deixar-se interpellar i no anar amb un paquet complet que ho expliqui tot: quan pots dir-ho tot, també dius molt poca cosa. Per exemple, la llarga discussió sobre com entendre la feminitat... els homes pràcticament no han reflexionat sobre què és la masculinitat i les seves formes. Penso que, malgrat que ens hem discutit moltíssim, aquest debat, que sempre es presenta com un guirigall, ha estat molt enriquidor.

És la transmissió part central d'aquesta política?

La qüestió de la transmissió ha estat sempre present en el Seminari Filosofia i Gènere, però inicialment el que hi havia era la descoberta: la descoberta de textos, la possibilitat de traduir... Potser, en el fons, traduir, transposar, ja és una forma de transmetre. Però, en un primer moment, sentíem la necessitat de fer visibles les filòsofes, cosa que va costar bastant. Respecte de la història entrebancada de la transmissió de l'obra de les dones, molt sovint s'ha considerat que és important que sigui transmesa per reparar una injustícia històrica. L'obra de les dones ha estat exclosa de la cronologia, però em sembla, i no només a mi, que també és important transmetre l'obra de les filòsofes perquè omplen llacunes teòriques que d'altra manera segueixen sent-ho. La seva aportació

és important per repensar les eines conceptuais que tenim. Recuperar-les ens ajuda en el present, i no només per quedar tranquils havent reparat una injustícia històrica.

Per què ara és especialment important transmetre?

Perquè en una època en què la transmissió és una cosa qüestionada, tant des del punt de vista del que són els plans d'estudis (escoles, universitats, etc.), on predomina el *know how*, com des de la idea que no

“Transmetre és una feina que té molt a veure amb una voluntat que el món tingui una certa ‘estabilitat’, discursos compartits, que poden ser fins i tot discutits.”

cal transmetre informació sinó que cal generar individus plàstics que haurien de saber afrontar els nous canvis que estan per venir, però que ningú sap quins són. Penso que actualment transmetre és una feina que té molt a veure amb una voluntat que el món tingui una

certa “estabilitat”, vull dir discursos compartits, discursos que poden ser fins i tot discutits, xarxes conceptuais... però, si tot passa a la velocitat de l'acceleració del nostre temps, resulta que no se sap què significa conservar, ni què significa innovar, ni què significa ser plàstic. La transmissió ha estat al centre de la meua vida perquè durant molts anys m'he dedicat a fer de professora de filosofia, la qual cosa pressuposa bàsicament una tasca de transmissió. Ara bé, transmetre és una qüestió que té a veure com a mínim amb dues coses: qui transmet i qui rep. I cal confiar que allò que volem transmetre serà rebut per algú i aquest algú en farà l'ús que li sembli oportú, serà fidel a l'herència, i això consisteix a ser una mica infidel, és a dir, no repetir-la mecànicament sinó ampliar-la. La filòsofa belga Françoise Collin parlava de la “navegació de cabotatge”. Si l'herència és la costa, cal allunyar-s'hi una mica, seguir el propi vent, i tornar-hi de tant en tant.

Hannah Arendt: *Libertat política i totalitarisme*

Fina Birulés
Gedisa, 2019

L'embolic del gènere. Per què els cossos importen?
Gender Trouble: Why do Bodies matter?

Fina Birulés i Judith Butler
CCCB, 2019

Andrea / El port industrial de Barcelona.
Va néixer a Bogotà (Colòmbia) i viu a Barcelona des de fa disset anys.

Dominique Méda

Reinventar el treball en una societat més humana i ecològica

Pensadora de referència en l'estudi del treball, Méda sorprèn pel seu discurs apassionat, directe, documentat i rigorós en defensa del treball en general i de l'assalariat en particular; també per la seva fermesa en sostenir l'alternativa de construir una societat més democràtica, justa i ecològicament sostenible.

La professora Méda va néixer el 1962 a Sedan (França), petita ciutat fronterera amb Bèlgica i escenari de múltiples batalles al llarg de la història. Tal vegada això ha influït en els trets bàsics de la seva personalitat, dels quals en destacarem tres. Primer, és una intel·lectual d'esquerres compromesa que forma part de la generació post-68, no postmoderna. Segon, és una pensadora en els límits acadèmics de la filosofia, la sociologia, les polítiques públiques, el gènere, l'economia, l'ecologia; gran part de la seva mirada àmplia i complexa s'explica per una trajectòria de formació, potser una mica indecisa a l'inici, que li ha aportat un bagatge de coneixements imprescindibles per exposar els valors i les idees que ara defensa. Tercer, és una batalladora incansable, com demostren els seus llibres publicats, els innumbrables articles que ha escrit i la seva nombrosa aparició en diferents mitjans i institucions.

Méda va visitar Barcelona convidada per CCOO i el postgrau d'Anàlisi del Capitalisme i Polítiques Transformadores UAB-UB. Ella és, sens dubte, una figura clau al voltant de l'estudi actual del treball. Va ser alumna de l'Escola Normal Superior de París, on li van ensenyar una filosofia "extremament clàssica" i, més endavant, de l'Escola Nacional d'Administració (ENA), on es va familiaritzar amb les polítiques públiques. Entre un i altre estudi es va prendre el seu temps per considerar que els filòsofs "érem ànimes nobles que dissertàvem sobre el món sense tenir instruments per canviar-lo". D'altra banda, a l'ENA "no hi tenia cabuda l'esperit crític, tot era pur pragmatisme", però li va facilitar l'entrada a la Inspecció General dels Assumptes Socials, un departament molt jove on es va familiaritzar amb l'auditoria, el control i l'avaluació de les polítiques socials. Després va estar deu anys al DARES, un organisme creat per Martine Aubry el 1993, desenvolupant un tipus d'investigació sobre el treball per establir un pont entre les administracions i l'acadèmia. En aquella etapa es van aprovar les lleis de reducció del temps de treball, que també han deixat petjada en el seu itinerari. Més endavant va dirigir la recerca al Centre d'Estudis per a l'Ocupació.

El 2009 s'habilita com a professora de sociologia i, el 2011, es converteix en professora de la Universitat Paris-Dauphine. Això no obstant, no apaivaga el seu esperit inquiet: al mateix temps que imparteix classes, també dirigeix l'Institut d'Investigació Interdisciplinària en Ciències Socials (IRISSO). Alhora, manté amb Florence Jany-Catrice la càtedra d'Ecologia, Treball i Ocupació del Col·legi d'Estudis Mundials. El 2016 va ser distingida amb la Legió d'Honor.

Una mirada conscient al passat, l'actualitat i el futur

Arribats aquí, s'ha de reconèixer que Dominique Méda atresora un coneixement envejable que transmet en forma de riques i panoràmiques observacions sobre el món del treball i la societat que l'acompanya, en una mirada conscient al passat, l'actualitat i el futur.

Pere Jódar. Doctor en Sociologia i professor titular del departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra. Especialista en Sociologia Econòmica i del Treball, ha fet estudis sobre l'economia i l'ocupació informal, mercats laborals locals, sindicats i relacions laborals. És coautor amb Jordi Guiu del llibre *Parados en movimiento*, que analitza la situació de les persones aturades de llarga durada.

Albert Armengol, fotografia

Ens diu que “el treball no es una cosa universal, sinó que té una història”. En certes societats primitives “no es distingia de qualsevol altra activitat quotidiana”; igualment, “els historiadors mostren oficis, activitats i tasques a la Grècia clàssica, però buscaríem en va la nostra noció de treball”. És a partir de l'edat mitjana que es dona un cert reconeixement al treball en una doble vessant: positiva, com a obra divina i humana o com a acte profitós i útil; però també en un sentit negatiu, ja que s'acompanya de dolor i patiment (“treball prové de *tripalium*, un instrument de tortura”).

En opinió de Méda, el concepte actual de *treball* s'ha construït a partir de tres capes. Per a la primera (segle XVIII, Adam Smith), el treball “és un factor de producció, un mitjà, que aporta valor a les coses” i implica sacrificis. Per a la segona (inici del segle XIX; filòsofs alemanys), és l'essència de l'home; l'autora ho resumeix parafrasejant una idea extremadament moderna de Marx en la qual s'afirma que “per mitjà del treball, les persones es diuen les unes a les altres què són o què volen ser, de manera que allò que fa cadascú serà el mirall en el qual es reconeixeran”. Méda remarca que això coincideix amb les expectatives

---

Les enormes expectatives de les persones sobre el seu treball han donat pas a la decepció, sobretot des del 2008, per la degradació continuada de les condicions laborals.

actuals de moltes persones sobre el treball: un mitjà per obtenir reconeixement i satisfacció. Per a la tercera (finals del segle XIX), el treball és un “redistribuïdor de rendes, drets i proteccions”, una característica dels assalariats durant els anys de l'estat del benestar, bastit precisament per fer front als horrors i les penalitats

del treball obrer a finals del segle XIX i principis del XX, així com per la necessitat de disminuir el conflicte laboral i consolidar la pau social.

L'autora subratlla que les tres capes conviuen de manera contradictòria. La segona capa és poc compatible amb la tercera, perquè una ens parla d'un treball no alienat i satisfactori, en el qual ens reconeixem, i l'altra d'un treball poc satisfactori però que proporciona protecció i capacitat de consum. La segona i la tercera, en canvi, topen amb la primera, que entén el treball només com a mercaderia i factor de producció per obtenir beneficis tot minimitzant costos.

Ferma defensa del treball assalariat

És remarcable el canvi conceptual de Méda al llarg dels anys. Per exemple, les objeccions al treball assalariat fetes el 1995 (*El trabajo: un valor en peligro de extinción*), les ha transformades en ferma defensa, un canvi que va reafirmant mitjançant l'anàlisi d'enquestes i entrevistes. L'ingent treball investigador de l'autora en aquest camp es fa palès en l'observació de la importància del treball per a les persones, només superada per la família. Méda posa de manifest el fet que, en les

enquestes internacionals, siguin precisament els joves i les dones els qui més fermament desitgin un bon ambient de treball, realitzar feines interessants i, també, des d'un punt de vista més instrumental, guanyar-se bé la vida. Tampoc oblidar assenyalar que el treball esdevé més important quan s'és més precari o desocupat. Aquestes constatacions li permeten contraposar les “enormes expectatives expressives de les persones sobre el seu treball” a la “decepció” que ha suposat, sobretot des del 2008, la “degradació continuada de les condicions de treball”, a causa de l'augment de la desocupació, la precarietat i la pobresa.

A què es deu, la degradació de les condicions de treball? L'autora aporta diversos arguments: la globalització i financerització, les novetats en l'organització del treball, en les tecnologies, en la gestió empresarial i, en particular, en la gestió pública. Ara bé, el problema nuclear és el canvi de consens social sobre el treball, “des del predomini de la justícia social i la protecció social (estat del benestar) fins a una societat mercantilitzada i privatitzada en la qual el benestar i la protecció només es poden aconseguir amb el treball individual, mentre que l'Estat només impulsa la mercantilització (*workfare state*)”. Aquesta darrera visió ha estat imposada per organitzacions internacionals (OCDE, FMI i UE), que sostenen que s'han de suprimir totes les normes sobre el treball per aconseguir un mercat d'ocupació autoregulat.

No és només el canvi material (condicions de treball, reducció del salari directe i dels serveis socials), és també la decepció. L'ascensor social s'ha aturat. L'acumulació de mèrits —és a dir, els estudis— ja no obre les mateixes portes de mobilitat social. En les empreses, les promeses d'autonomia i responsabilitat han donat pas a renovats instruments de control i disciplina sobre el treball i el temps,

particularment estressants per a les persones. Només els països nòrdics impulsen encara mesures de participació i treball de qualitat; són països amb una alta taxa de sindicalització. Així mateix, la inseguretat o la precarietat abraça avui dia desocupats i precaris, però també treballadors fixos i autònoms. L'alternativa emprenedora amaga degradació; allò que s'anomena *uberització* no és altra cosa que precarietat. Igualment,

la conciliació de la vida laboral i la familiar forma part de les promeses incomplertes.

La professora Méda, preocupada per les incerteses que desafien les nostres societats, visualitza tres escenaris probables. El primer és l'actual, de desmantellament del dret del treball, tot i que el mateix FMI

va advertir el 2016 dels perills de la liberalització extrema sumada a l'austeritat. El segon és la revolució tecnològica, que es presenta com a destructora de l'ocupació i del treball assalariat; un determinisme de via única, cadascú com a mànager de si mateix. Cosa tremendament perillosa i falsa, segons l'autora, tenint en compte el paper de les finances, de les multinacionals, que limiten la llibertat de les persones per treballar o emprendre. El tercer és, sens dubte, el seu preferit. Tot desmuntant fetitxes com la competitivitat, la productivitat i el creixement, Méda planteja un canvi urgent de mentalitat que colloqui la "necessària reconversió ecològica" al centre de l'economia i de la política, enfront de la via del creixement desregulat i salvatge que qüestiona la mateixa existència social. El problema de la implantació d'aquest escenari sostenible és la transició d'uns sectors i ocupacions a uns altres. Per facilitar-la proposa, entre altres coses: reduir globalment el temps de treball, democratitzar l'empresa, generar instruments de participació dels assalariats fins i tot en els òrgans de direcció, així com impulsar, al costat del mercat, institucions reguladores nacionals i sobretot internacionals que vetllin pels drets i les proteccions socials. Aquest és un escenari que pot fer possible les expectatives de realització i d'expressió de les persones: "un treball realment lliure", "una activitat, en el sentit d'Aristòtil, amb sentit, que obté el reconeixement dels altres".

Parados en movimiento
Icària, 2019

Elzine / Fundació Antoni Tàpies.
Va néixer a Bogotà (Colòmbia) i viu
a Barcelona des de fa disset anys.

Kensei / Santa Maria del Mar.
Va néixer a Barcelona
i hi viu des de fa quinze anys.

Barcelona en dades

El turisme, entre la creació de riquesa i les crítiques veïnals

Barcelona rep més de 12 milions de visitants l'any, entre turistes d'esbarjo i de negocis, que s'estan a la ciutat una mitjana de 2,5 nits. El sector turístic és un dels motors principals de l'activitat econòmica a Barcelona, amb 150.000 llocs de treball directes i indirectes; genera el 8,6 % de l'ocupació de la ciutat i és la quarta activitat en creació de riquesa: el 7,3 % del PIB. Barcelona concentra una de cada tres empreses turístiques de Catalunya i gairebé quatre de cada sis llocs de treball, i recapta més de la meitat dels ingressos de l'impost turístic de tot el país.

Els turistes valoren amb un notable la ciutat i repeteixen en la meitat dels casos. La majoria relacionen turisme amb riquesa, però també creixen les crítiques als problemes que comporta: el 59,9 % dels veïns pensa que Barcelona ha arribat al límit de la seva capacitat, i els barris amb més visitants, Ciutat Vella i Gràcia, volen que decreixi la presència de turistes.

Marga Pont, textos   Astrid Ortiz, infografia

DESPESA MITJANA DEL VISITANT A BARCELONA (2018)

415 €

COST MITJÀ DEL TRANSPORT
PER ARRIBAR A BARCELONA

255 €

COST MITJÀ DE
L'ALLOTJAMENT

157 €

MENJAR I BEGUDA

82 €

COMPRES

38 €

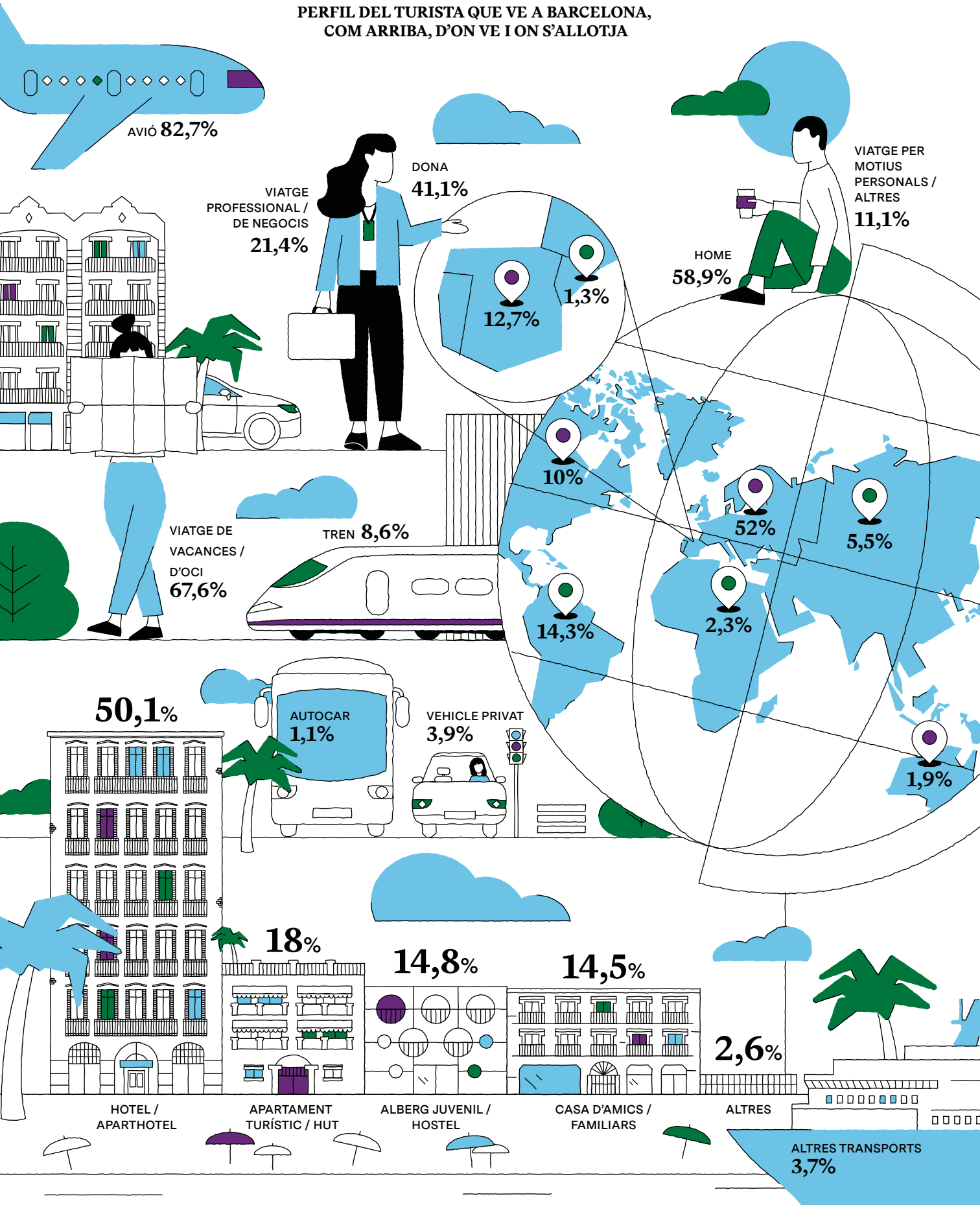
TRANSPORT INTERN

947 €

TOTAL DESPESA MITJANA

Font: Perfil i hàbits dels turistes a la ciutat
de Barcelona 2017. Ajuntament de Barcelona.

PERFIL DEL TURISTA QUE VE A BARCELONA,
COM ARRIBA, D'ON VE I ON S'ALLOTJA

Un home estranger al voltant dels trenta-set anys arriba en avió a l'Aeroport del Prat per passar uns cinc dies a la ciutat després d'haver organitzat un viatge de vacances, contractant-lo pel seu compte. Aquest és el perfil majoritari del turista de Barcelona, segons les dades de l'estudi *Perfil i hàbits dels turistes a la ciutat de Barcelona 2017*, de l'Observatori del Turisme de Barcelona. Els turistes d'hotels, segons la mateixa enquesta, procedeixen en un 86% de fora d'Espanya i, d'aquests, més de la meitat (52,11%) provenen d'algun país d'Europa, mentre que la resta del món representa el 34%.

Barcelona és una de les destinacions de turisme i de viatges de negocis més importants del món. El 2018 es van superar els 12 milions de turistes i els 30 milions de pernoctacions en hotels, pensions, apartaments turístics i habitatges d'ús turístic (HUT). Els hotels absorbeixen dos de cada tres turistes. En els darrers trenta anys, la demanda de places hoteleres s'ha multiplicat per cinc i ha passat dels 1,7 milions de turistes l'any 1990 als 9,1 milions el 2018, i de 3,8 milions de pernoctacions a 19,3. Aquesta demanda no ha parat de créixer cada any amb excepció de dues caigudes. La primera baixada va produir-se el 2008, amb l'inici de la crisi econòmica, i la segona el 2017, any en què Barcelona va patir l'atemptat a la Rambla el mes d'agost i es van produir els fets de l'1 d'octubre. És remarcable que hotels i habitatges d'ús turístic sumen el 85,5% de l'oferta de places, i mentre que els primers acullen 19,3 milions de pernoctacions, els segons ja superen els 8,5 milions, encara que amb molts menys turistes, ja que les estades en els darrers són més llargues, fins a les 3,75 nits de mitjana davant de les 2,1 nits en hotels.

Segons el Cens d'Allotjament de 2018, a Barcelona hi ha 152.046 places turístiques ubicades en un total de 10.486 allotjaments. El 38,5% de les places correspon a habitatges d'ús turístic per un 47% ubicades en hotels i hotels-apartament. El districte de l'Eixample concentra el 37% de les places d'allotjament turístic (56.326), i juntament amb Ciutat Vella (27.436) representen més de la meitat (el 55,1%) de l'oferta total de la ciutat. Sant Martí i Sants-Montjuïc presenten també una dotació significativa de places i conjuntament representen una quarta part de les de la ciutat, mentre que Nou Barris i Sant Andreu compten amb una oferta escassa.

ELS TRES LLOCS MÉS VISITATS A BARCELONA (2017)

4,6 M

BASÍLICA DE LA
SAGRADA FAMÍLIA

3,1 M

PARK GÜELL

1,9 M

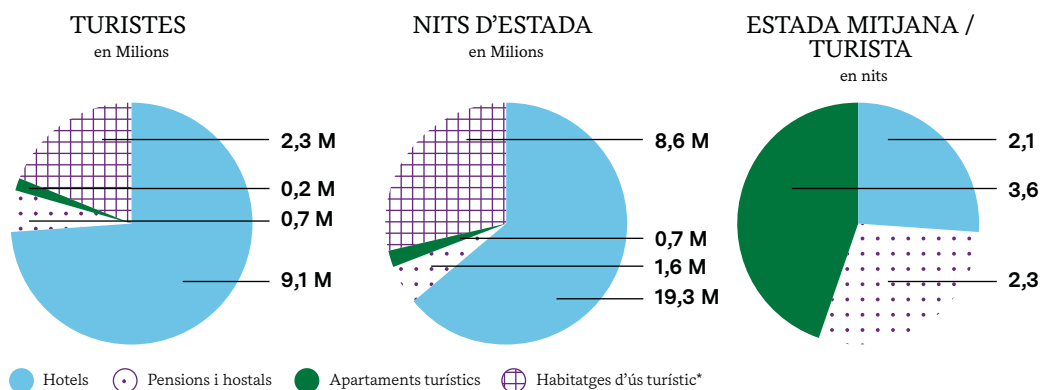
MUSEU FC BARCELONA

Font: Institut de Cultura de Barcelona.

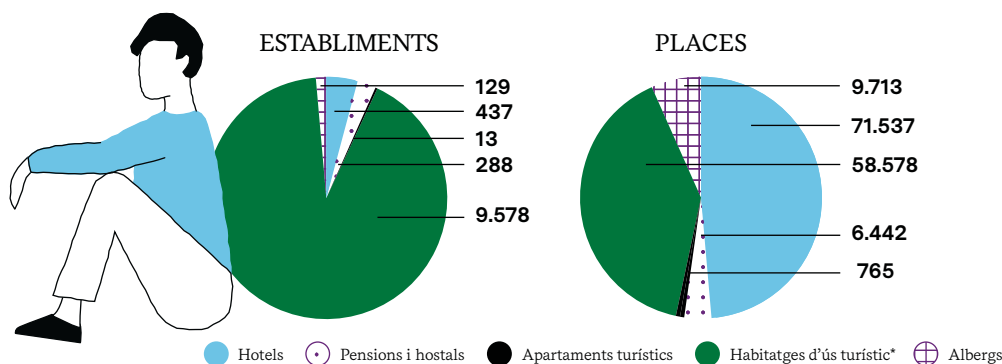

DEMANDA D'ALLOTJAMENT (2018)

Font: Turisme de Barcelona, Gremi d'Hotelers de Barcelona, Idescat, INE, Tourism Data System i Ajuntament de Barcelona.

OFERTA D'ALLOTJAMENT (2018)

*Les dades disponibles d'habitatsges d'ús turístic són del 2017.

Font: Cens d'Allotjament Turístic.

EVOLUCIÓ DE LA DEMANDA DE PLACES HOTELERES

1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010
↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑
3,8 M TURISTES	5,7 M TURISTES	7,8 M TURISTES	10,9 M TURISTES	13,6 M TURISTES	12,5 M TURISTES	12,8 M TURISTES	14,1 M TURISTES
↑	↑	↑	↑	↑	↓	↓	↑
1,7 M NITS D'ESTADA	3,1 M NITS D'ESTADA	3,1 M NITS D'ESTADA	5,7 M NITS D'ESTADA	7,1 M NITS D'ESTADA	6,7 M NITS D'ESTADA	6,5 M NITS D'ESTADA	7,1 M NITS D'ESTADA
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
↑	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑
15,6 M TURISTES	15,9 M TURISTES	16,5 M TURISTES	17,1 M TURISTES	17,7 M TURISTES	19,2 M TURISTES	18,8 M TURISTES	19,3 M TURISTES
↑	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑
7,4 M NITS D'ESTADA	7,4 M NITS D'ESTADA	7,6 M NITS D'ESTADA	7,9 M NITS D'ESTADA	8,3 M NITS D'ESTADA	9,1 M NITS D'ESTADA	8,9 M NITS D'ESTADA	9,1 M NITS D'ESTADA

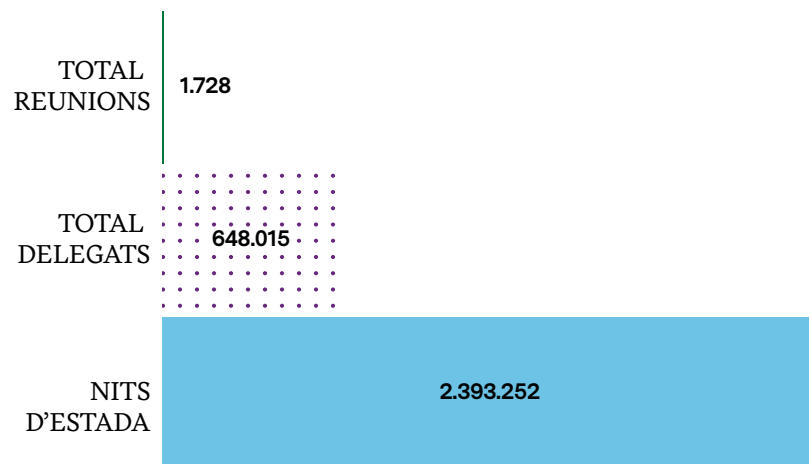
Primera en creuers i congressos internacionals

En l'àmbit internacional, Barcelona se situa en les primeres posicions en molts rànquings. El 2017 ha estat la sisena ciutat més visitada a Europa i la vint-i-tresena ciutat més visitada entre cent urbs del món, segons l'informe *Top Cities Destination Ranking*, d'Euromonitor International. *The European Cities Marketing Benchmarking Report 2016/2017* classifica Barcelona en cinquena posició europea pel que fa a les pernoctacions internacionals, mentre que per a Trip Advisor és la sisena del món en atractiu per a turistes el 2017. El mateix any, amb 2,7 milions de passatgers de creuers, Barcelona es manté com a primer port base d'Europa i de la Mediterrània per a creuers i és el quart port base del món. El Prat Josep Tarradellas, amb 47,3 milions de viatgers, ha estat el setè aeroport amb més passatgers i el segon que més ha crescut (7,1%) d'Europa, segons l'*Airport Traffic Report* del 2017.

Barcelona és també referent en reunions de negocis i el 2018 ha batut rècords. Segons el Barcelona Convention Bureau, l'impacte econòmic dels congressos i convencions ha passat dels 1.851 milions d'euros el 2017 als més de 1.901 milions d'euros el 2018. La ciutat ha acollit 1.728 reunions (incloent-hi congressos, jornades i convencions), que han suposat 2.393.252 de pernoctacions, un 7,4% més que l'any anterior i en el cas dels congressos, un 15% més. L'estada mitjana dels delegats per primera vegada frega els cinc dies.

Segons el rànquing de l'International Congress and Convention Association (ICCA), és l'única ciutat no capital d'estat que s'ha mantingut en les cinc primeres posicions en nombre de congressos internacionals els darrers dinou anys. Tot i que el 2018 ha baixat de la primera a la quarta posició en nombre de congressos internacionals acollits (163), aquest any ha sigut la primera ciutat del món en nombre de delegats que participen en aquests congressos (135.000).

INDICADORS DE L'ACTIVITAT CONGRESSUAL (2018)

Font: Informe *Estadístiques de reunions: congressos, convencions i incentius a Barcelona 2018*. Barcelona Convention Bureau. Turisme de Barcelona.

NOMBRE DE VIATGERS QUE ARRIBEN A BARCELONA (2018) en Milions

(Variació respecte al 2017)

50,1M

AEROPORT DEL PRAT

(+6,1%)

Font: AENA.

3,0M

CREUERS PORT
DE BARCELONA

(+12,1%)

Font: Port de Barcelona.

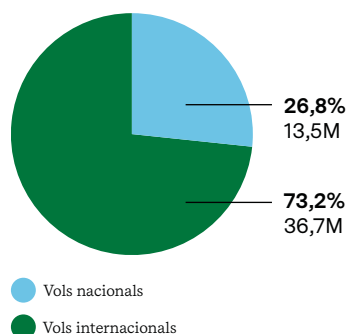
1,5M

FERRI PORT
DE BARCELONA

(+1,8%)

Font: Port de Barcelona.

PROCEDÈNCIA DELS PASSATGERS QUE ARRIBEN A L'AEROPORT DEL PRAT (2018) en Milions

Font: AENA.

Molta feina de salaris baixos

El sector turístic genera el 8,6% de l'ocupació de Barcelona, és la quarta activitat en creació de riquesa i representa el 7,3% del PIB de la ciutat. L'any 2018 va tancar amb 96.257 persones afiliades a la seguretat social, després de crear 20.000 llocs de treball en només sis anys. El 87,5% de l'ocupació correspon a personal assalariat i el 12,7%, a treball autònom. Si es considera una definició més àmplia del sector, incloent-hi el transport de passatgers, l'organització de congressos, les activitats artístiques o algunes activitats esportives, el nombre de llocs de treball s'aproxima als 150.000. En els darrers deu anys, hi ha hagut un increment del 30,9% dels llocs turístics, quan en aquest mateix període l'increment d'ocupació a la ciutat ha estat del 7,9%. El sector turístic va tancar el 2018 amb 8.754 empreses amb assalariats, que suposen l'11,5% de les de la ciutat. Així mateix, concentra el 36,7% dels llocs de treball del turisme a Catalunya, un valor tres punts superior al de l'ocupació total de la ciutat sobre el Principat (33,3%) i el 29,3% de les empreses catalanes amb assalariats dedicades a aquesta activitat.

El 2018 l'hostaleria va ser el segon sector econòmic de Barcelona amb més volum d'ocupació a la ciutat, amb un total de 216.453 contractes, que representen el 16,7% del total. D'aquests, el 16,1% van ser indefinits i el 83,9%, temporals. El salari mitjà en l'hostaleria se situava en 16.708 euros l'any el 2017, és a dir, poc més de la meitat del salari mitjà de la ciutat (30.263 euros), i el situa com el sector amb menys nivell salarial i un dels que ha experimentat una pèrdua més elevada de poder adquisitiu des del 2010. En canvi, l'hostaleria és un dels sectors amb bretxa salarial de gènere més petita, amb una diferència entre homes i dones (12,3%) gairebé deu punts inferior a la mitjana barcelonina (21,8%).

L'any 2018, el nombre de persones aturades procedents del turisme a Barcelona va ser de 8.946, i va registrar una baixada del 7%, mentre que a la ciutat es va reduir

PES DEL SECTOR TURÍSTIC A L'ECONOMIA DE BARCELONA (2018)

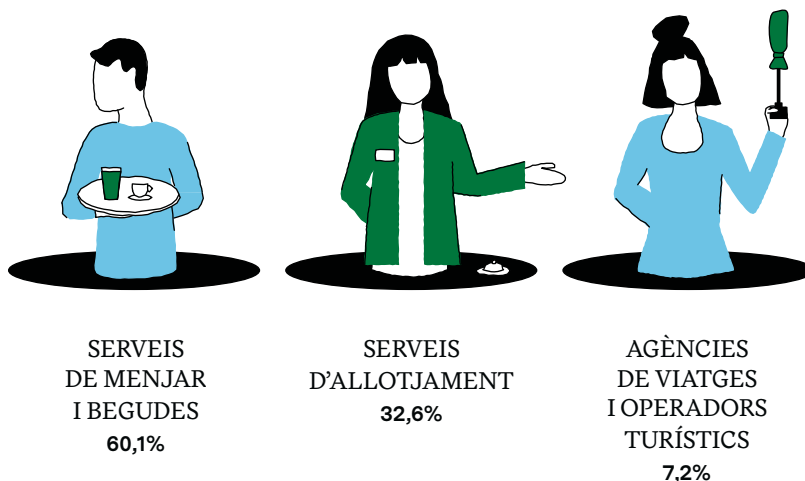
8,6%

LLOCS DE TREBALL

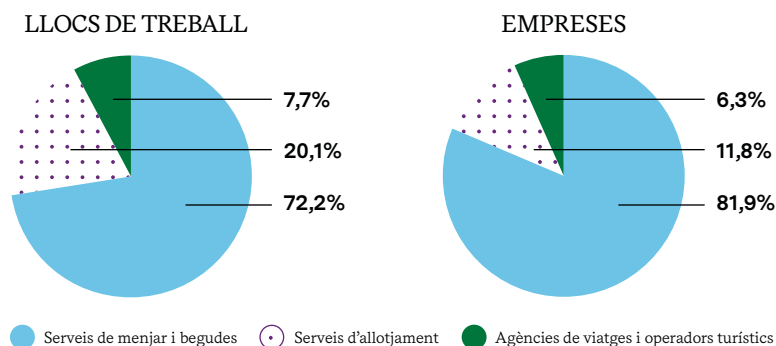
11,5%

EMPRESSES

VOLUM DE CONTRACTES EN ACTIVITATS TURÍSTIQUES PER SUBSECTORS (2018)

ESTRUCTURA DEL SECTOR TURÍSTIC PER SUBSECTORS (2018)

Font: Elaboració del Departament d'Estudis de la Gerència de Política Econòmica i Desenvolupament Local de l'Ajuntament de Barcelona a partir de dades del Departament d'Estadística i la Direcció de Turisme de l'Ajuntament de Barcelona i el SEPE.

un 6%. Tot i crear ocupació neta, en els darrers anys el sector mostra una evolució de l'atur registrat menys favorable que el conjunt de Barcelona. Des del 2012, l'atur en l'hostaleria ha registrat un descens acumulat del

20% i a la ciutat s'ha reduït un 38,2%. Aquest fet respon en part a la forta estacionalitat i al traspàs al registre del turisme de persones en atur provinents d'altres branques per les seves millors perspectives d'ocupació.

El turisme i la ciutat, beneficis i crítiques

L'activitat turística genera impactes i valoracions diversos dels diferents agents implicats, tant entre els qui hi participen activament, els turistes, com entre els qui els reben, és a dir, els ciutadans de Barcelona. Pel que fa als turistes, donen a la ciutat una nota de 8,8 punts i gairebé la meitat (46,8%) repeteixen l'experiència, segons l'estudi *Perfil i hàbits dels turistes a la ciutat de Barcelona 2017*. Els cinc aspectes més ben valorats són l'arquitectura (9,26), la cultura (8,91), l'entreteniment (8,61), el transport públic (8,51) i el caràcter i l'amabilitat de la gent (8,47).

En l'Índex de reputació online del Laboratori de Turisme de la Diputació de Barcelona, el 2017 la millor nota se l'emporten els atractius de la ciutat (8,91), mentre

que l'allotjament (8,24) i la restauració (8,13) obtenen puntuacions inferiors, però sempre per sobre del 8. Pel que fa als llocs preferits de la ciutat, la Sagrada Família és el monument més visitat, amb 4,52 milions de turistes; seguida del Park Güell, amb 3,12 milions, i el Museu del Barça en tercera posició, amb 1,84 milions de visitants.

Quant a l'opinió dels ciutadans, la relació entre turisme i riquesa es troba molt arrelada en l'ideari barceloní. Segons l'estudi *Percepció del turisme a Barcelona 2017* de l'Observatori del Turisme de Barcelona, el 57,5% de les persones enquestades el 2009 ja associaven espontàniament aquests dos elements, i el 2017 s'arriba al 70,3%. El 83,1% dels ciutadans consideren que el turisme és beneficiós, i tres de cada quatre barcelonins el cita com el sector econòmic que aporta

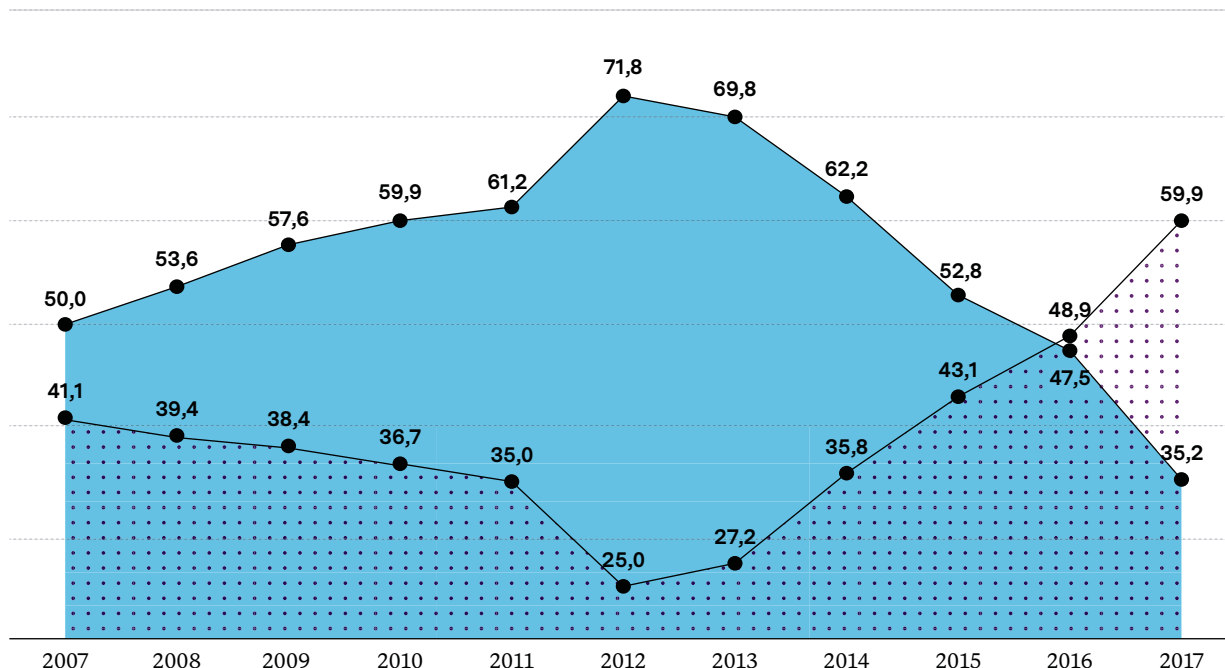
més riquesa. Tot i això, s'observa la tendència a ser cada cop més crítics amb el turisme i els beneficis que representa. I és que l'opinió favorable al turisme ha caigut des del 2012, quan el 96,1% dels ciutadans creien que era beneficiós per a la ciutat. Mentre que el 35,2% de població considera ara que Barcelona ha de continuar atraient turistes, el 59,9% pensa que la ciutat ha arribat al límit de la seva capacitat. Entre els residents de barri turístic aquest percentatge arriba al 68,6%. Només entre les persones amb nacionalitat estrangera i entre els residents a Nou Barris s'observa un equilibri entre les dues opcions. A la resta de sectors de població i de territori s'ha instal·lat la sensació que Barcelona ha arribat al límit de la seva capacitat pel que fa als serveis que pot oferir al turisme. Només al 17,1% dels barcelonins els

GRAU DE CONFORT AMB EL NOMBRE DE TURISTES DE BARCELONA (2017)

Grau d'acord amb:

■ Barcelona ha de continuar atraient més turistes

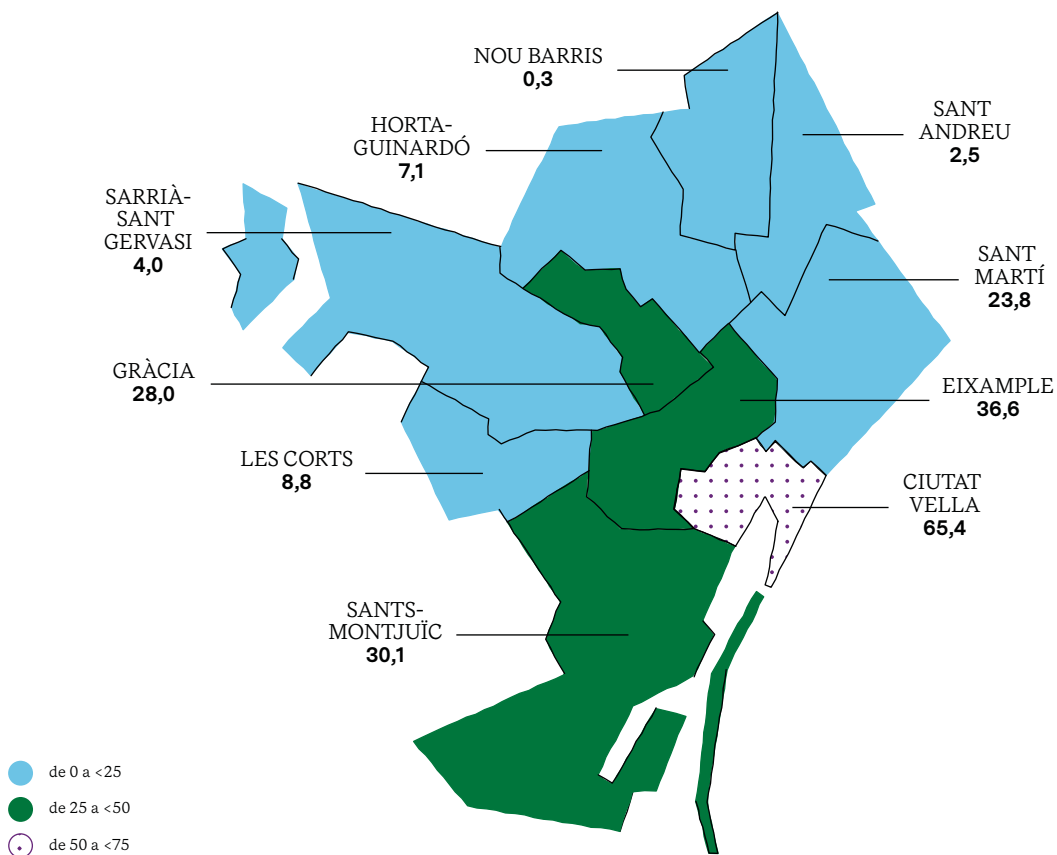
⋯ S'està arribant al límit en la capacitat per donar servei als turistes

Font: *Percepció del turisme a Barcelona 2017*. Observatori del Turisme de Barcelona.

PERCEPCIÓ SOBRE ELS ALLOTJAMENTS TURÍSTICS AL SEU BARRI (2017)

(% de persones que creuen que és excessiu el nombre d'allotjaments que hi ha al barri: hotels, albergs, HUT...)

Font: *Percepció del turisme a Barcelona 2017*. Observatori del Turisme de Barcelona.

agradaria que al seu barri hi hagués més turistes i el 65,8% està d'acord amb els turistes que hi ha.

L'efecte sobre els preus és un dels motius pels quals els enquestats creuen que el turisme perjudica Barcelona. Vuit de cada deu enquestats opina que la presència de visitants fa augmentar els preus de Barcelona, especialment en la restauració i el lloguer d'habitatges. El Barri Gòtic i Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera o Vila de Gràcia són els que més clarament veuen aquest augment de preus a causa del turisme (al voltant del 80%), mentre que a Nou Barris el percentatge es redueix al 15%.

Respecte a 2016, disminueix la percepció del bon comportament dels turistes. La meitat de les persones enquestades diu que aquest comportament és bo o molt bo. El 14,5% respon que és dolent o molt dolent. Aquest percentatge arriba fins al 38,6% al barri de la Barceloneta. Les queixes sobre el mal comportament tenen a veure amb l'incivisme o la mala educació (66,1%, deu punts més que el 2016) i amb les borratxeres (16,7%, dotze punts menys respecte al 2016).

Els reptes de la gestió del turisme

Des del 2013, la valoració de la gestió municipal en relació amb el turisme de la ciutat ha empitjorat cada any. Mentre que el 2013 gairebé tres de cada quatre persones valoraven positivament el turisme (74,7%), el 2017 només el 40,8% de les persones enquestades ho feien. Per barris, els més descontents continuen sent els veïns de la Barceloneta. Les principals queixes se centren en la mala gestió dels apartaments turístics (20,5%) i la mala gestió en general (18,3%).

La ciutat ha recaptat el 2018 més de la meitat dels ingressos de l'impost d'estades en establiments turístics de tot Catalunya. En l'exercici 2017-2018, la xifra ha arribat als 56,5 milions d'euros i, d'aquests, 30,65 milions els han recollit els establiments de la marca Barcelona. Els hotels són el principal aportador d'ingressos a l'impost (19,8 milions d'euros) i els segueixen els habitatges d'ús turístic (HUT), amb 8,2 milions de recaptació. Ha caigut en un milió d'euros la recaptació hotelera i ha augmentat en dos milions la quantitat provinent dels habitatges turístics, que es deu sobretot al fet que l'any 2017 es va incrementar la tarifa de 0,65 a 2,25 euros per persona i nit en aquests establiments. Els creuers de Barcelona aporten 1,2 milions d'euros, i els albergs de joventut, 0,9 milions.

L'impost turístic és una eina per impulsar el turisme sostenible i de qualitat i per promoure la protecció, preservació, recuperació i millora dels recursos turístics. Des de fa dos anys, l'Ajuntament gestiona la meitat d'aquest impost, mentre que fins al 2016 la ciutat en rebia el 34%. Entre el 2015 i el 2019 s'han destinat més de 22 milions de l'impost d'estades en establiments turístics (IET) a projectes de millora dels espais i els serveis per a tota la ciutadania amb l'objectiu de compensar els efectes negatius del turisme a la ciutat.

El 2018 s'han destinat uns 9,6 milions d'euros a la lluita contra l'allotjament il·legal, a projectes de millora als barris i a la potenciació de l'oferta cultural, entre d'altres. Aquesta línia d'actuació s'ha concretat en el reforç, el 2017 i 2018, de les línies d'autobús regular amb origen i destinació a les platges de la ciutat (D20, V15 i 59), el Pla de Convivència de Ciutat Vella, el Pla de Places de Gràcia o el servei d'agents cívics per a la regulació dels espais de gran afluència com la Sagrada Família o Ciutat Vella, o l'aranya web, que serveix per rastrejar dades a la xarxa i que és un dels pilars per detectar els establiments que no tenen llicència.

Des del 2016, el nombre d'anuncis d'habitatges d'ús turístic sense llicència s'ha reduït de 5.875 a 272, i s'ha dictat l'ordre de tancament de 4.900 pisos. L'any 2018 ha acabat amb un 95% de pisos turístics il·legals menys a Barcelona. Des de la posada en marxa del pla de xoc el 2015, segons les dades de març del 2019, els equips municipals han avaluat 17.000 domicilis anunciats en 140 portals web diferents.

Amb aquestes i altres mesures, es desplega el Pla Estratègic de Turisme 2020, aprovat el 2015 per abordar aquest fenomen tan complex i amb múltiples reptes, al qual es vol donar respostes vetllant per la sostenibilitat i conciliant els interessos dels diferents agents implicats: ciutadans, turistes i professionals del sector.

RECAPTACIÓ DE L'IMPOST TURÍSTIC (2018)

en Milions d'euros

56,5 M

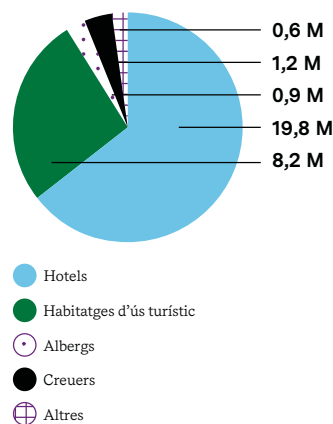
CATALUNYA

30,7 M

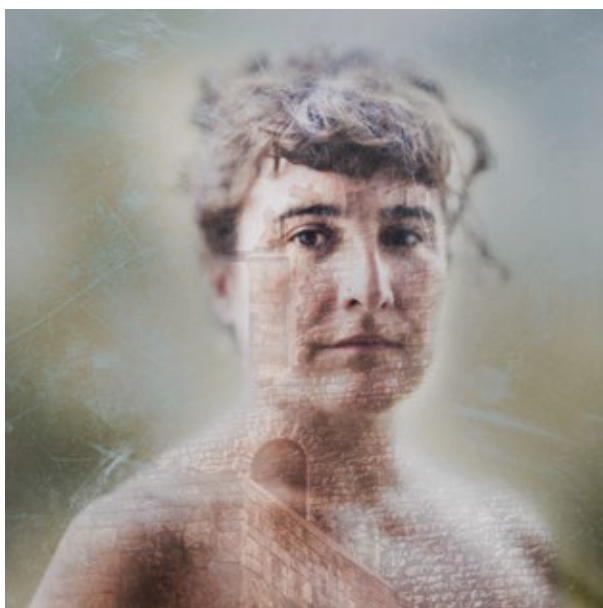
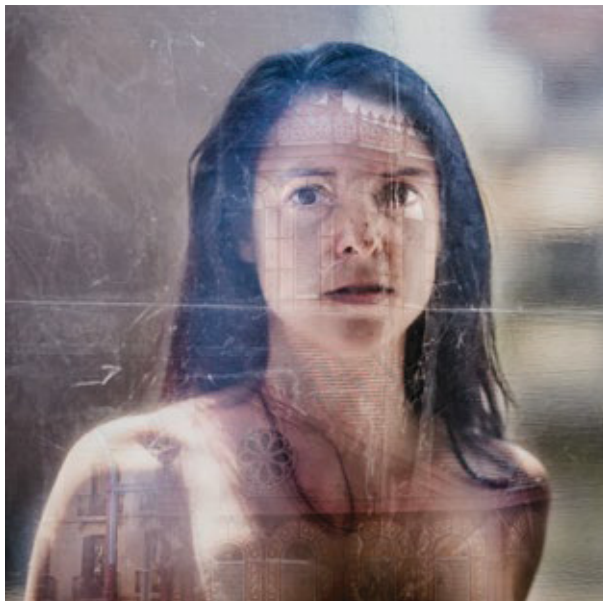
BARCELONA

PRINCIPALS FONTS D'INGRÉS DE L'IMPOST TURÍSTIC (2018)

en Milions d'euros

Font: *Percepció del turisme a Barcelona 2017*.
Observatori del Turisme de Barcelona.

Anne-Cécile / Mercat de Sant Antoni.
Va néixer a Vitré (França)
i viu a Barcelona des de fa vuit anys.

David / Carrer d'Aragó.
Va néixer a Saragossa (Espanya)
i viu a Barcelona des de fa setze anys.

Cristina / La Catedral.
Va néixer a Madrid
i viu a Barcelona des de fa catorze anys.

Daniel / Carrer de Blasco de Garay, al Poble-sec.
Va néixer a Barcelona
i ha viscut sempre aquí.

A qui afecta una desafectació?

Els casos de la Satalia i la Font de la Guatlla

David Bravo

Qualificades com a zones verdes pel Pla General Metropolità, les barriades de la Satalia i la Font

de la Guatlla han viscut molt de temps sota l'amenaça de l'expropiació i l'enderroc. En els darrers cinc anys, dues modificacions del planejament vigent les han salvat de la picota, però, des del punt de vista de la gentrificació, les dues desafectacions han tingut resultats diametralment oposats.

El portal Idealista ofereix per 725.000 € un local de 130 metres quadrats, pendent de reformar i situat al districte de Sants-Montjuïc. Té dues habitacions àmplies, “un gran terrat amb espectaculars vistes a Barcelona” i, segons el mateix anunciant, la “possibilitat real” de canviar d'ús per ser qualificat com a habitatge. Tot i així, el preu costa d'entendre fins que es llegeix que es troba al carrer de Julià, al “sorprenent barri de la Satalia”. Pels qui no coneixen aquest territori adjacent al Poble-sec, vessant amunt de la muntanya de Montjuïc, l'anunci s'entreté a explicar que “viure a la Satalia és com viure a Barcelona, però amb la sensació d'estar fora” i destaca “l'encant i l'aroma natural” de les seves casetes vuitcentistes amb hortet. Semblaria, doncs, que aquest “barri amb gust de poble petit”, a set-cents metres de l'estació de metro del Poble-sec, hauria d'haver estat sempre un lloc atractiu i reputat, de preus cars i reservat a les classes benestants. Res més lluny de la realitat.

Fins fa ben poc, la Satalia era una barriada informal, pràcticament desconeguda i condemnada a l'enderroc. El mateix li passava a la part alta de la Font de la Guatlla, a l'altra banda del recinte firal de Montjuïc. Ambdues van créixer al vessant septentrional de la

◀
Vistes de Barcelona
des del carrer Julià,
al barri de la Satalia.

munyanya, durant el període d'efervescència constructora que es va estendre entre les exposicions universals de 1888 i 1929. Inspirades pel model de ciutat-jardí, tant l'una com l'altra volien fugir de l'enrenou dels barris densos que hi ha pendent avall sense incórrer en la precarietat assilvestrada de les barraques de més amunt. El 1976, el Pla General Metropolità les va qualificar com a zones verdes, cosa que implicava la seva inapel·lable extinció. A l'espera de ser expropiats per l'Ajuntament, els propietaris tenien prohibit augmentar el volum de les edificacions existents, que només es podien sotmetre a reparacions menors de manteniment. Això n'afectava tant el preu de venda com l'estat de conservació i afavoria que els dos barris mantinguessin un caràcter popular i un paisatge suburbà, frondós i màgicament decadent.

Com és lògic, la paràlisi urbanística va resguardar els dos paratges de qualsevol transformació. Els va congelar en el temps i va propiciar la conservació d'elements patrimonials de valor notable. A la Satalia, per exemple, encara es conserva, en forma de passatge en cul-de-sac, un tram del camí Antic de València, via medieval d'origen romà flanquejada per murs de maçoneria amb grans carreus irregulars. També hi ha empedrats, mines d'aigua, sortidors, basses, aljubs, safareigs, refugis antiaeris de la Guerra Civil i La Mangrana, un casalt ruïnós que l'Ajuntament ha de convertir en equipament de proximitat. Per la seva banda, a la Font de la Guatlilla destaca la masia de Can Cervera, de finals del segle XVIII, també adquirida pel consistori per acollir un equipament. La fallera olímpica per l'ordre urbà va escombrar ben de pressa les barraques de més amunt, però les casetes amb hortet, de construcció consolidada i amb papers de propietat, van ser més persistents. Fa uns deu anys, es van produir les primeres expropiacions i van desaparèixer sota la picota algunes cases del conjunt de la Font de la Guatlilla. Tot i així, la mossegada no va anar a més.

David Bravo

Arquitecte dedicat a la reflexió i el debat sobre reptes urbans com l'espai públic, el dret a l'habitatge o el dret a la ciutat. Ha treballat a l'Ajuntament de Barcelona com a responsable de l'estratègia transversal contra la gentrificació. Des del 2003, col·labora amb el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) en el desenvolupament del Premi Europeu de l'Espai Públic Urbà.

Moviments veïnals

La incertesa compartida que suposava l'amenaça d'expropiació va cohesionar els habitants d'ambdós barris, que es van organitzar al voltant de sengles moviments veïnals. Tant l'Associació de Veïns de la Satalia com la Plataforma d'Afectats pel PERI del Turó de la Font de la Guatlilla —Pla Especial de Reforma Interior del 2004— van lluitar durant molts anys perquè l'Ajuntament els reconegués el dret adquirit de preexistència, els indultés de l'enderroc i els rescatés de la informalitat. A ambdues bandes del recinte firal de Montjuïc, els veïns es van sortir amb la seva. Tot i així, el resultat és diametralment oposat. Des que van ser desafectades, les propietats de la Satalia han experimentat una explosió de preus que poden haver beneficiat molt alguns veïns, però n'han condemnat d'altres al *barricidi* de la gentrificació. En canvi, la desafectació de la Font de la Guatlilla ha anat més enllà de la mera protecció del patrimoni immobiliari i s'ha esforçat a preservar el patrimoni intangible del seu teixit veïnal. Quins aprenentatges podem extreure de cadascuna de les

▲
Cases al carrer de la Font Florida,
a la barriada
de la Font de la Guatlila.

dues desafectacions urbanístiques? Sens dubte, la lliçó més important és que desafectar no afecta tothom per igual.

El juny del 2014, durant el mandat de l'alcalde Trias, el Consell Plenari de l'Ajuntament va desafectar la Satalia per mitjà d'una Modificació del Pla General Metropolità (MPGM), que establia que el barri deixés de ser zona verda per esdevenir una zona on calia "conservar l'estructura urbana". L'ordenació detallada de l'entorn i els seus usos quedava pendent d'un Pla Especial de Millora Urbana (PEMU) que s'havia d'elaborar tot seguit amb la participació dels residents. Lluny de tranquil·litzar-los, la desafectació preocupava els veïns perquè suposava que el patrimoni arquitectònic del barri quedés desprotegit: de sobte, ara sí que es podia construir a la Satalia. Per aquest motiu, l'associació veïnal es va implicar activament en la redacció del PEMU de la Satalia, que va ser aprovat definitivament el setembre del 2016. La nova regulació blindava les edificacions, els camins, les fonts, els murs antics i tots els elements patrimonials del barri, tot limitant la possibilitat de creixement del sostre residencial.

Un cop resolt el neguit respecte al sòl privat, la bel·ligerància veïnal es va centrar en el sòl públic. La pianista Ana Menéndez, presidenta de l'Associació de Veïns de la Satalia, ho explicava amb claredat: "Primer ens vam organitzar per 'salvar les nostres cases'; un

cop aquesta batalla sembla guanyada, estem treballant per a un projecte col·lectiu”. Ara, doncs, els veïns de la Satalia volen que l’equipament municipal de La Mangrana esdevingui un espai de trobada i de treball per a “artistes, arquitectes o ceramistes”, amb una única condició: “Que sigui per a gent del barri”. Però, què vol dir exactament ser “gent del barri”? Sens dubte, és ben diferent que la gent sigui d’un barri i que el barri sigui d’una gent. En certa manera, l’arquitecte Joan Fortuny, membre actiu de l’associació de veïns, fa emergir aquesta espinosa paradoxa quan defensa que la conversió de La Mangrana en equipament municipal és urgent perquè “el lloc serveix de refugi a persones sense recursos en una *okupació* intermitent”. De fet, el casalot va ser l’escenari del primer desallotjament ordenat per l’alcaldessa Colau, el juliol de 2015, quan la Guàrdia Urbana va rebre la denúncia d’uns veïns que alertaven de la “presència d’inquilins il·legals”. De sobte, la il·legalitat ja no afectava tot el veïnat per igual.

Un enfoc ben diferent

Per la seva banda, la desafectació del Turó de la Font de la Guatl·la és fruit d’una Modificació del Pla General Metropolità (MPGM) aprovada definitivament el febrer del 2019. Poc més de quatre anys després del precedent de la Satalia, l’enfocament d’aquesta desafectació va ser ben diferent. Aquí no només es volia preservar la cinquantena de casetes existents, sinó també el teixit veïnal que les habitava. En el mateix moment que perdia la qualificació de zona verda, el sòl edificat va adquirir la d’habitatge protegit. La diferència no és menor. La considerable plusvàlua que pot experimentar una propietat afectada quan passa a ser reconeguda pel planejament vigent queda

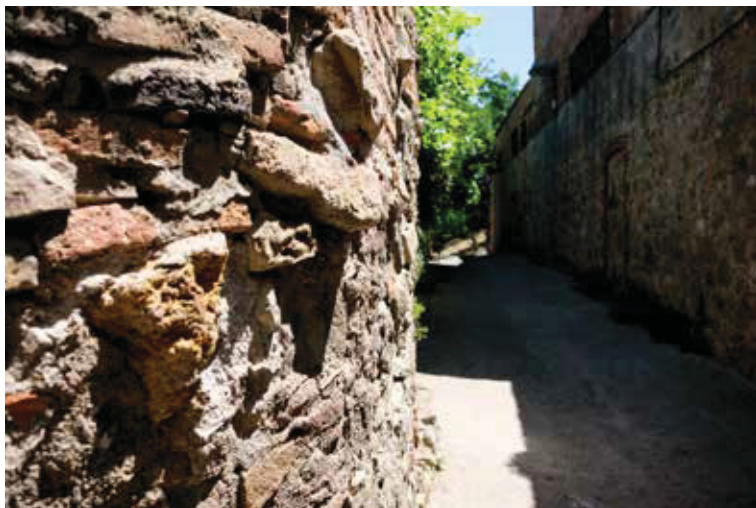
automàticament contrarestatada per una protecció oficial que en limita durant dècades el preu de venda o de lloguer. A més, la MPGM de la Font de la Guatl·la atorga a l’Ajuntament el dret de tanteig i retracte sobre aquestes propietats —que li dona l’opció

La conclusió no pot ser més sorprenent: a la Satalia, desafectar gentrifica; a la Font de la Guatl·la, la desafectació esdevé un instrument contra la gentrificació.

de compra preferent, pel mateix preu, en cas que siguin objecte d’una compravenda entre privats—, de manera que el nou planejament serveix per augmentar la proporció d’habitatge públic al barri. Gràcies a aquestes peculiaritats, absents a la desafectació de la Satalia, els veïns de la Font de la Guatl·la han quedat resguardats amb independència de la seva condició. Si són propietaris, no viuran més sota l’amenaça de l’expropiació; si són llogaters, estaran immunitzats contra l’encariment desorbitat dels seus contractes perquè els preus estaran condicionats per la qualificació d’habitatge protegit.

La conclusió no pot ser més sorprenent: a la Satalia, desafectar gentrifica; a la Font de la Guatl·la, la desafectació esdevé un instrument

▲
El passatge València és el que queda del camí Antic de València, via medieval d'origen romà.

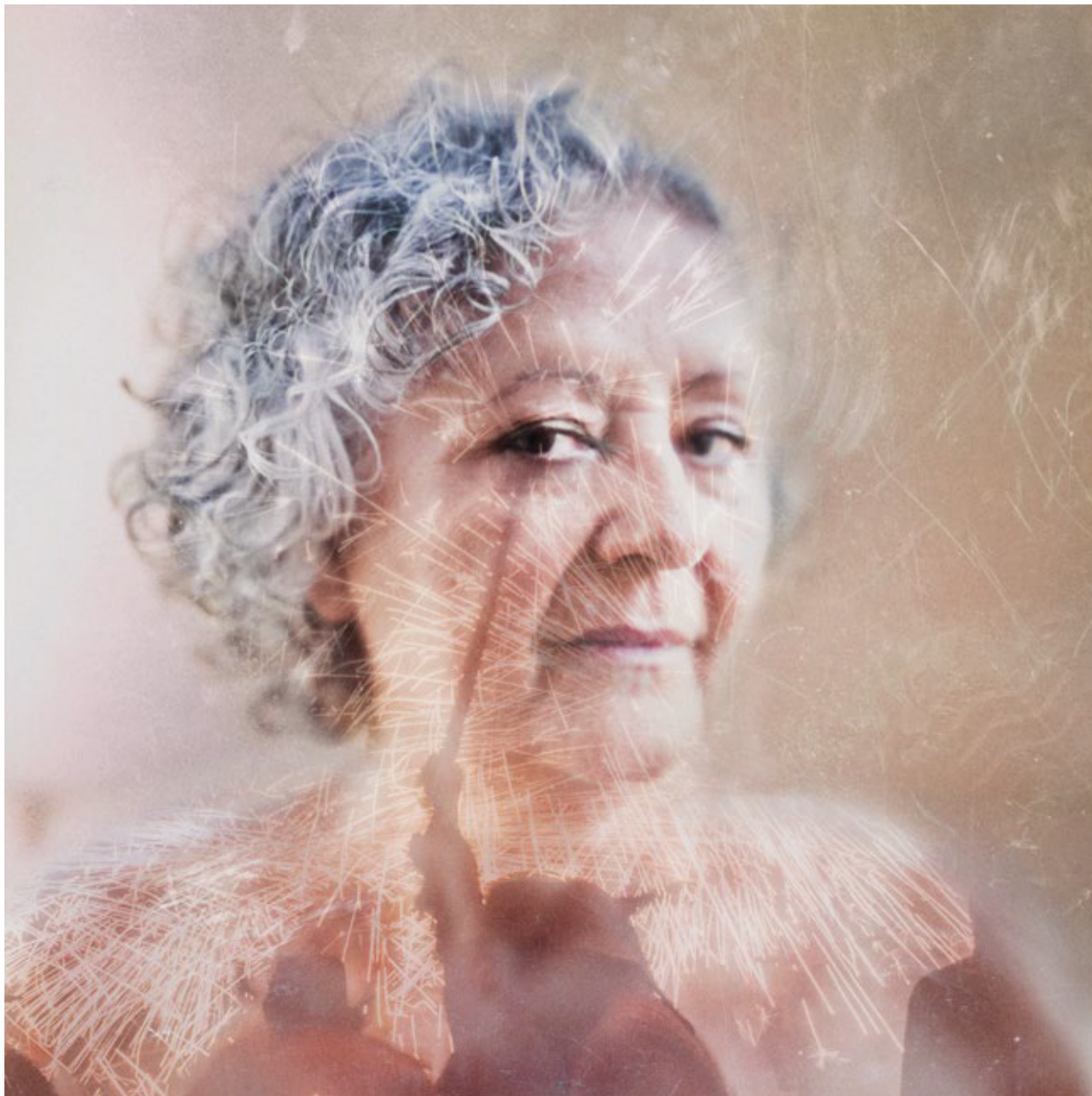
contra la gentrificació. El primer cas és un exemple d'urbanisme orientat a objectes; el segon, d'un urbanisme centrat en les persones. De la constatació d'aquesta disparitat de resultats es pot extreure, com a mínim, tres lliçons paradoxals. Es tracta de tres contradiccions que encara ha de resoldre l'urbanisme que tenim si de debò ens vol proporcionar la ciutat que necessitem. Una d'elles mereix ser titllada de *populisme vegetal*; la segona té a veure amb una mena de *patrimonialisme mineral*;

la tercera, a risc de ser injustos amb l'esforç democratitzador de molts moviments veïnals, es podria qualificar com a *activisme antisocial*. Potser el millor és començar per aclarir la darrera, que és la més dolorosa. De manera volguda o inconscient, la participació ciutadana pot acabar sent antisocial quan no distingeix, dins el subjecte "veí", el conflicte d'interessos que hi ha entre propietaris i llogaters. Si no s'acompanyen de mesures per garantir una determinada proporció d'habitatges assequibles, les transformacions urbanes que revalorin les propietats dels primers poden encarir els lloguers dels segons. Perquè "ser del barri" no sigui una condició reservada als propietaris, cal que les reclamacions veïnals tinguin en compte els interessos dels llogaters, tant dels actuals com dels potencials.

Resulta més fàcil acarnissar-se amb les altres dues contradiccions. Com el seu nom indica, el *patrimonialisme mineral* té predilecció per les pedres dels morts i és indiferent a les persones vives. Oblida —o obvia— que els immobles inerts són només un mitjà i que la fi última hauria de ser la vida que els omple. L'urbanisme, una de les principals competències municipals en un país d'ajuntaments febles, està dotat de capacitats per protegir el patrimoni arquitectònic però és pusil·lànim a l'hora de preservar el patrimoni intangible que li dona ús i sentit. Per combatre la gentrificació no volem ciutats melancòliques com Venècia, presa dissecada amb ulls de vidre, sinó explosions de vida com Nàpols, que sap reciclar les preexistències sense excessives reverències.

Per últim, el *populisme vegetal*. Mario Gaviria l'anomenava "ideologia clorofil·la". És un idealisme naïf que consisteix a confondre el que només és verd —un camp de golf— amb el que és veritablement ecològic —un ferrocarril—. En altres paraules, si tots els barcelonins visquessin en casetes amb hortet, Barcelona arribaria fins a Mollerussa. La ciutat mixta i compacta que ens demana el futur immediat no s'assembla gens al "barri amb gust de poble petit", a tocar de l'estació de metro del Poble-sec, que ens vol vendre el portal Idealista.

Carmen / Correfoc de les festes de la Mercè.
Va néixer a Barcelona i viu aquí des de fa quaranta-set anys.

Plec de cultura

Debat

La democràcia cultural

per Bernat Puigtobella

Entrevista

Enric Montefusco

“La lluita més important és la que
has de fer dins teu”

per Olga Àbalos

Llibres

● *Muñoz Ramonet. Retrat d'un home
sense imatge*

Manuel Risques (ed.)

per Jordi Amat

● *Variacions profanes*

Marta Pessarrodona

per Teresa Costa-Gramunt

● *Novel·la*

Pol Beckmann

per Anna Ballbona

La cultura, eina per acostar antagonismes

Enric Montefusco explica en aquestes pàgines per què ha titulat els seus discos amb el nom de grans avingudes de Barcelona: *Meridiana* i *Diagonal*. Vet aquí dos eixos que representen cares antagòniques de la ciutat, on conviu gent nascuda aquí amb d'altra vinguda d'arreu, barcelonins de tota classe i condició que l'habiten, però que massa sovint sembla que pertanyin a mons diferents.

El codi postal pot determinar encara avui el nivell cultural d'una persona, i de retruc també la seva renda i esperança

de vida. Les cultures de la ciutat són diverses, però el futur de Barcelona serà la suma i destil·lació de totes elles en una cultura compartida. Contra la força del mercat, que centrifuga persones fora de la ciutat, la cultura pot ser una eina que ajudi a superar marginalitats, a igualar els ciutadans sense uniformitzar-los.

Avui, la Meridiana i la Diagonal es troben en una plaça literalment foradada per les tuneladores. La transformació urbana de les Glòries hauria de ser el símbol de la confluència d'aquestes dues Barcelones que faci aflorar noves centralitats a la ciutat. Mentrestant, Montefusco demostra amb la seva música que, més enllà del codi postal de cadascú, així com la Meridiana i la Diagonal es troben en l'aiguabarreig de les Glòries, la poesia s'obre pas per tot arreu. — Bernat Puigtobella

La democràcia cultural

Perquè la cultura pugui contribuir a crear comunitat, el consumidor d'art ha de ser participatiu i no un simple espectador. La participació permet eixamplar la mirada i democratitzar la relació de la cultura amb la ciutadania. Com ha de ser aquesta participació? Ha de ser una finalitat en si mateixa? Com es poden aconseguir processos creatius innovadors?

Les pràctiques comunitàries són un dels eixos de la nova democràcia cultural. La incubació de projectes culturals avui ja no es valora només a partir del seu retorn econòmic o impacte mediàtic, sinó per la seva capacitat transformadora. La cultura ha de contribuir a la consciència, al teixit ciutadà, a la comunitat. L'objectiu és que el ciutadà s'alliberi de la camisa de força que suposa ser un mer consumidor i s'emancipi d'un model vertical imposat en el qual la cultura s'impartia des de dalt. Els equipaments han de ser generadors d'activitat i no simples contenidors.

El projecte Cultura Viva, impulsat des de l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB), o el Decàleg Mutare, de la Fundació Carulla, són dues mostres, pública i privada, d'aquesta intenció de facilitar unes pràctiques

culturals orientades a una participació més horitzontal. Hem de tenir en compte que el públic ha canviat, ja no està format pels usuaris habituals. Ara apareix en nous àmbits, com la sanitat, el turisme o les empreses, sobre els quals la cultura té també capacitat transformadora.

La participació pot esdevenir una finalitat en si mateixa o ha de ser un mitjà per assolir objectius? Si tothom hi participa, on queda el públic? Quin espai reservem a l'artista en aquest nou ecosistema cultural? Quin valor té l'excel·lència? Hem de poder exigir a un artista subvencionat que reti comptes en termes de públic?

Bernat Puigtobella,
coordinador del Plec de cultura

Pepe Zapata

Director del Club TR3SC.

El debat sobre la participació de la ciutadania en el fet cultural i artístic és apassionant, i és perfectament aplicable a qualsevol àmbit d'interrelació i interacció en tota societat democràtica. Jacques Rancière ja ho va exposar amb èxit amb el concepte de "l'espectador emancipat", i ha generat tot un corrent filosòfic i d'activisme.

La participació ha de ser una finalitat en si mateixa? En alguns casos sí, i pot donar resultats perfectament vàlids com una manera més d'encarar la pràctica artística, diferent però compatible amb altres formes més tradicionals d'entendre el procés de comunicació que s'estableix entre artista i públic, que tan bé va definir Peter Brook amb el concepte de "l'espai buit".

Assistim a propostes d'interacció entre artistes i espectadors durant els processos de creació que sovint acaben essent més interessants i enriquidores que els resultats finals. Fer participi el públic i proposar la interacció en fases diferents del procés creatiu esdevenen pràctiques habituals avui dia.

El rol del públic és cada cop més neuràlgic, tant si es tracta de subjectes passius com si no. Aquesta és la gràcia: que totes les propostes siguin compatibles i que el públic decideixi en tot moment. A l'hora d'avaluar els projectes culturals, caldria incorporar nous indicadors qualitatius per valorar l'èxit d'un espectacle.

I, tot plegat, sense que l'altra variable de l'equació, la dels creadors, perdi la seva funció tradicional de projectar una visió personal del món.

Carme Fenoll

Bibliotecària. Cap de gabinet del rectorat de la UPC.

A les millors universitats es treballa en equip i es resolen reptes reals que la societat els fa arribar. Els seus alumnes, i aquí ja obrim el ventall també de les nostres universitats, organitzen *hackatons*, treballen al núvol i en espais de treball compartit i alguns d'ells són viquipedistes. Aquest exèrcit de la Viquipèdia va canviar, fa vuit anys, bona part de la percepció de la meua tasca com a bibliotecària: calia treballar en entorns d'accés obert, comunitats *wiki* i obrir canals horitzontals per a la programació de les biblioteques.

No veig camí de retorn: en la cultura i en l'àmbit professional líder, tindran avantatge els actors que entenguin que el talent no és vertical, i les administracions que capitalitzin millor el coneixement i que premiïn les apostes que incloguin el públic com a actor. Els millors creadors i directors tindran molt en compte un públic que ja creix opinant de tot i de tothom a cop de clic i veuran les possibilitats de desmarcar-se que ofereix disposar de més cultura. Veig menys espais per a les talaies i més espai per a les àgores.

“En la cultura i en l'àmbit professional líder, tindran avantatge els actors que entenguin que el talent no és vertical, i les administracions que capitalitzin millor el coneixement i que premiïn les apostes que incloguin el públic com a actor.”

Carme Fenoll. Cap de gabinet del rectorat de la UPC

Laia Ramos

La Fundició.

Des de La Fundició treballem a favor del cooperativisme i d'una cultura més democràtica. Impulsem espais de creació col·lectiva de coneixement, de noves pràctiques culturals i noves formes de relació. Hi ha grups socials que han patit un procés de destitució simbòlica, han perdut la capacitat de representar-se ells mateixos i això els situa en una posició de subalterns. De facto és com si no existissin. Talment com si patissin colonialisme intern, aquestes comunitats generen certes resistències que són símptomes de bona salut.

Hem de superar el model extractivista, l'obsessió per les xifres de públic. Les polítiques socials no s'han de limitar a donar suport a la indústria cultural, sinó que han de procurar sostenir un espai on es puguin desenvolupar processos de treball a llarg termini, que no s'emmotllin a lògiques de producte tan apressades. Cal aglutinar comunitats que puguin impulsar processos creatius que tinguin sentit per a les persones i que els ajudin a tenir una vida quotidiana més rica.

Eduard Arderiu

Coordinador del programa Cultura Viva.

La participació cultural ha de ser una de les finalitats de la política pública, que no només ha d'articular sectors o buscar un rendiment (turístic, urbanístic) extern a la seva explotació, sinó que també ha de saber reconèixer espais des d'on ja s'està produint cultura i donar-los eines, recursos i visibilitat per desenvolupar-se com a processos vius de transformació social. Això és el que impulsa el programa Cultura Viva de l'Institut de Cultura de Barcelona per defensar l'autorepresentació de qualsevol subjecte o col·lectiu en la definició d'allò que és cultura.

A partir d'aquí, els rols tradicionals (artistes, gestors culturals, programadors...) evolucionen per respondre a noves necessitats de producció, circulació i participació cultural. Són molts els artistes que ja actuen com a facilitadors de processos creatius comunitaris, una funció tan valuosa i enriquidora com la manifestació artística per si mateixa. En aquest sentit, no hi ha papers bons ni dolents, però la incorporació de la perspectiva política en la intervenció artística —com en totes les esferes públiques— o la fas o te la fan.

Amb tot, qui defineix l'excel·lència cultural i a quins interessos beneficia quan es diferencia d'una altra cultura? D'una banda, un increment de la participació en la producció cultural ajuda a trencar la lògica única de mercat. De l'altra, permet eixamplar les mirades, però també les veus i els punts de vista i, per tant, diversificar i dotar de sentit crític el diàleg cultural, i alhora igualar oportunitats d'accés a determinats recursos.

Ismael Peña López

Director general de Participació Ciutadana i Processos Electorals a la Generalitat de Catalunya.

La temptació de traspasar la quarta paret per convertir l'espectador passiu en un actor partícip de l'obra no és nova. Tampoc ho són l'art i la cultura per a la transformació social.

La revolució que suposa que tot allò que fem esdevingui, de manera automàtica, un fet comunicatiu global, ha donat un nou significat a aquest art que comunica per transformar. La introducció de la quotidianitat —com els objectes trobats de Duchamp o l'obra més popular d'Andy Warhol—, del transeünt —com a les *performances* d'Abramovic— o de la intimitat personal —el cas d'Ai Wei Wei— ha fet multiplicar exponencialment l'abast de la creació i també la seva configuració.

Així, l'*artivisme* i la *performance* són precursors del *hacktivisme* i el *cooperactivisme*: espais de redefinició cultural on la reflexió, l'estètica i l'impacte es donen sovint de manera més articulada que programada, on el creador teixeix una xarxa possibilitada per actors en contacte mitjançant petites expressions culturals: dades, mems i línies de codi.

Quan tot és comunicació, quan tothom pot comunicar, només cal que uns quants nodes en prenguin consciència perquè la pràctica comunitària sigui acció cultural, que crea tendència, facilita masses crítiques i desenvolupa patrons.

Vivim en un món transmèdia amb moltes històries, formats i canals. Com en una realitat quàntica, serà art, cultura, entreteniment, acció política o transformació cívica en funció de quan obrim la caixa de Schrödinger. Que a dins ens hi trobem un creador, un rebel o un impostor, dependrà de quan l'obrim. I de si l'obrim.

Efraín Foglia

Guifi.net (guifi.net/exo.cat).

Des d'on operem, hi ha pràctiques culturals contemporànies que no ens podem imaginar d'una altra manera que no sigui com un sistema horitzontal. Des del seu naixement, internet consistia justament a compartir, però s'ha anat privatitzant i sorprèn que encara avui hi hagi tanta gent que no sàpiga en què consisteix una llicència Creative Commons. Alguna cosa no s'ha fet bé. No postulem que la cultura més piramidal o empresarial hagi de desaparèixer, però sí que hauríem de veure quina és la seva responsabilitat i el seu impacte en la societat.

Així mateix, els projectes vinculats a comunitats o sectors que reben diners públics haurien de respondre de manera simètrica a aquest benefici públic. Des de guifi.net estem convençuts que si algú rep una subvenció per a un projecte que impliqui un desenvolupament tecnològic, és just que després s'alliberi el codi perquè redundi en benefici de tots. És així com l'economia es torna més sana i robusta. Així mateix, no entendríem que des de l'Administració se'ns demanés desenvolupar un projecte que després hi quedés tancat.

No s'ha d'enfrontar el model capitalista extractiu amb el comunitari, ni demonitzar la cultura privada. Si hi ha projectes privats que donen lucre a uns quants no cal penalitzar-los perquè sí, però cal revisar la seva relació amb l'Administració i valorar el seu impacte en la ciutadania. Quan es dona suport des del sector públic a un macrofestival, per exemple, cal fer-ho compatible amb el dret a la ciutat.

Marta Esteve

Directora de Fundació Carulla.

La participació en els projectes culturals és una oportunitat i trenca el binomi d'artista i espectador, apostant per un conjunt que ens parla de la capacitat dels projectes culturals per transformar la societat.

Ens hem d'obrir a noves mirades que no contraposen l'excel·lència i la participació, l'alta cultura amb la cultura popular, la cultura intimista amb la creació comunitària... Tant hi fa el projecte, l'important és plantejar-se com dialoga, com afecta i transforma les persones i els col·lectius. D'aquesta manera, la participació no exclou ni menysté en cap cas l'excel·lència de la proposta, que té a veure amb la qualitat estètica i intel·lectual, i no està renyida amb la participació i l'impacte.

És important promoure un sistema educatiu que aposti per l'educació artística i cultural, que ens doni eines per crear, participar i gaudir de la cultura i les arts.

Amb Mutare, a la Fundació Carulla hem apostat per aprendre conjuntament amb el sector la manera de cultivar l'ambició de transformació social des de la cultura. Per això ens fem preguntes importants: com implica aquest canvi de perspectiva les polítiques públiques i el sistema de finançament? Com podem generar incentius que el promoguin?

Carme Mayugo

Educomunicadora. Coordinadora de Teleduca.

Hi ha creadors que, ja fa anys, ens vam posicionar dins d'un espai de mediació per tal que la nostra acció facilités l'expressió de col·lectius socials. Quinze anys enrere ens centràvem molt més en el procés i no ens importava tant el resultat. Ara veiem que el resultat és tan important com el procés, si volem que les persones se sentin reconegudes i apoderades, i que el que han fet val la pena. Per nosaltres l'excel·lència consisteix en la concordança entre el procés i el resultat.

La democràcia cultural es basa a fer aflorar un seguit d'històries i expressions que no sortien a la llum si tothom adoptés l'actitud del creador individualista. La nostra producció cultural pren força quan s'inscriu en un barri, un districte, en el marc de la vida quotidiana de les persones, ja que és en l'àmbit col·lectiu on surten idees que després deriven en propostes transformadores de la seva realitat.

Vivim colonitzats per les imatges que produeixen els mitjans de comunicació i les indústries culturals. Volem subvertir el *mainstream* creant relats i pensant imatges d'una manera més autogenerada. La subversió consisteix a oferir microdiscursos paral·lels que facin de contrapès a les formes mediatitzades de la cultura de masses.

Maite Esteve

Directora de Fundació Catalunya Cultura.

L'art ens obre la mirada i ens interpel·la sobre com volem viure. Ens forja i encomana l'esperit crític innat que tenen els artistes. La cultura és el que fa que una societat sigui com és. La cultura, igual que la societat, és viva i viu en una transformació constant. Tant pel que fa als esdeveniments culturals com en el consum mateix de la cultura, vivim una necessitat d'adaptar-nos a la utilització d'eines tecnològiques capaces de permetre'ns expressar, crear, arribar a públics i impactar com mai no s'havia pogut fer.

Tot i així, el talent, la creativitat i la innovació no poden oblidar la necessitat de la viabilitat del projecte cultural, molt important a l'hora de ser valorat i aconseguir suport. A la Fundació Catalunya Cultura volem impulsar projectes que tinguin una mirada més àmplia. Projectes corresponsables i d'impacte, que busquin la sintonia amb el seu entorn, així com nous espais per connectar amb el seu públic. També moltes empreses senten actualment la necessitat de ser corresponsables amb el seu entorn i amb la cultura del país. La Fundació Catalunya Cultura incideix i actua de pont entre el sector cultural i empresarial, propiciant espais de trobada i noves experiències de col·laboració.

Roberto Gómez de la Iglesia

Consultor. Plataforma Conexiones Improbables.

La idea de participació no és nova. Les pràctiques culturals dels anys vuitanta i la idea d'animació cultural van donar lloc, entre altres coses, als centres cívics de Barcelona. Allà ja va emergir la idea de cultura comunitària i de situar les persones al centre. També es va començar a donar més importància al procés, i als anys noranta, amb la proliferació de nous equipaments culturals, el procés es va professionalitzar. Els animadors van passar a ser responsables i els gestors es van convertir en programadors. I aquí va començar la desconexió amb el públic.

La participació no és una finalitat en si mateixa, sinó un mitjà que apodera i democratitza la relació de la cultura amb la ciutadania. Necessitem metodologies de mediació que promoguin de manera natural els processos participats. I això coincideix amb l'aparició de nous públics, que són participatius. A partir d'aquí, canvia el paper del gestor i el de l'artista, del qual no s'espera únicament que generi un artefacte, sinó que impliqui la ciutadania en els processos de generació d'aquests artefactes, que ja no responen només al seu món interior sinó a les preocupacions de la societat.

Tenim la falsa percepció —potser és una rèmor dels anys vuitanta— que el treball cultural no requereix excel·lència, o que allò que és proper no pot ser excel·lent. Eduard Miralles deia el contrari: "Excel·lència en la proximitat i proximitat en l'excel·lència". El repte es troba a fer un treball excel·lent des de la proximitat i ser proper des de l'excel·lència.

"La revolució que suposa que tot allò que fem esdevingui, de manera automàtica, un fet comunicatiu global, ha donat un nou significat a aquest art que comunica per transformar."

Ismael Peña López. Director general de Participació Ciutadana i Processos Electorals a la Generalitat de Catalunya

D'una conversa d'una hora amb el compositor i cantant Enric Montefusco (Barcelona, 1977) s'extreu que les ciutats són infinites i que de cada barri de Barcelona se'n podrien fer molts discos. Sense planificar-ho, els seus dos primers àlbums en solitari, *Diagonal* (Buenasuerte/El Segell, 2019) i *Meridiana* (Sony, 2016), fan referència a dues de les principals artèries barcelonines.

Aquesta toponímia urbana li permet desgranar les vivències com a ciutadà i convertir-les en un exercici d'exploració de la condició humana a través d'un cançoner amb segell propi que tant beu del folk i del rock com del flamenc. L'excantant de Standstill, una de les bandes de referència de l'escena independent del postrock català, reflexiona sobre una nova consciència política molt més transparent, sobre els seus vint anys

de trajectòria artística i sobre com ha arribat fins aquí.

Enric Montefusco
“La lluita més important és la que has de fer dins teu”

Has escollit la plaça de la Virreina de Gràcia per fer aquesta entrevista.

En tinc molt bons records. Per mi, és com un petit oasi dins de la ciutat. I, a més, som a prop de la Diagonal...

Ara, però, vius a l'Empordà.

He arribat a marxar dues vegades de Barcelona en els darrers anys i la meva sensació és que la ciutat ha anat a pitjor. Les raons per les quals vaig marxar segueixen vigents i multiplicades. Quan has tastat un altre tipus de vida, a una escala més humana i sense tota aquesta informació al teu voltant, tan innecessària, que et distreu, et posa de mal humor i et desvia de tu... ja no hi vols renunciar.

Aquesta distància et permet parlar de Barcelona d'una altra manera?

El disc *Meridiana* el vaig compondre precisament en prendre aquesta distància de la meva ciutat, poc després de marxar-ne per primera vegada. Necessitava parlar del meu lloc d'origen, d'aquella cosa que sentia cada vegada que entrava al meu barri i no sabia com explicar...

De quin barri ets?

Concretament de la zona entre Navas i Sagrera, del carrer Espronceda, just davant de l'església aquella tan psicodèlica i retrofuturista construïda a finals dels anys seixanta [la parròquia de Sant Joan Bosco]. Hi vaig fer la primera comunió i la meva mare encara hi va, en fi... Quan vaig decidir fer *Meridiana* no pensava seguir amb l'analogia metafòrica a *Diagonal*, però vaig veure que es podia jugar amb aquest fet. Com que no parlo de classes socials, si no ja hauria esgotat els recursos, i parlo de temàtiques, d'àmbits de la nostra vida, dona per molt més. Quan em toqui compondre el proper disc, no sé si m'hauré cansat d'aquest joc.

A *Diagonal*, el teu segon disc en solitari, et serveixes de tota la simbologia que representa aquesta artèria.

En el meu món, en la simbologia que sense voler s'ha acabat creant en el meu cap, la Diagonal o els llocs al seu voltant han simbolitzat el poder, els diners, els negocis. És allà on t'has de moure i vendre si vols prosperar. També hi ha una altra Diagonal, molt diferent, a l'altra punta. Recordo que tenia uns oncles que vivien per la zona alta de la Diagonal, que tenien un altre estatus, i quan els visitàvem era com un viatge a un altre univers, a una altra classe social. Des de petit ho he interioritzat així, tot i que, insisteixo, en els meus discos mai he tingut un discurs classista. Més aviat la simbologia que empro té a veure amb el context social i polític. La Diagonal representa allà per on has de passar si vols prosperar i estic segur que a cada barri hi ha un espai semblant per on has de passar també, en sentit metafòric.

Altres llocs de Barcelona també tenen una forta simbologia, com la Rambla. Et vas plantejar altres localitzacions?

La veritat és que no. Quan vaig compondre *Meridiana* no tenia pensat seguir amb aquesta saga barcelonina,

però quan vaig entendre el que necessitava treure i quin era el tema de fons en les cançons, vaig comprendre que *Diagonal* podia ser un disc complementari, una continuació o una resposta a allò que explico a *Meridiana*. És a dir, què se n'ha fet de les persones que hem sortit d'aquells barris, en aquest context actual que ens ha condicionat tant, i en què ens hem de guanyar la vida? A la majoria ens ha deixat bastant fotuts i molt tocats per l'educació que hem tingut. La realitat que vivim no és el que se'ns va vendre ni a casa, ni a l'escola, ni a la televisió. I no només tenim la gran tasca de desfer el que ens han inculcat, sinó que, a més, hem de trobar un lloc en el món, i això representa una muntanya de problemes tal com està muntada la societat.

“La Diagonal representa allà per on has de passar si vols prosperar i estic segur que a cada barri hi ha un espai semblant per on has de passar també, en sentit metafòric.”

***Diagonal* s'ha publicat coincidint amb dos períodes electorals molt intensos i hi ha temes com “Himno de Europa” i “Hermosa España” amb moltes referències a la situació política actual. De quina manera t'ha influenciat el context polític?**

Jo, com tothom, soc producte de tota aquesta allau d'informació i de les coses que passen, i els fets polítics dels últims anys han condicionat la meva manera de ser, d'estar en aquest món, i de compondre. Cada vegada més he anat prenent una certa consciència en un grau molt diferent del que estava acostumat. Vinc de la música hardcore i sempre he tingut consciència que el que estava fent tenia una vessant i una lectura polítiques, però mai ho havia portat a la superfície i a les lletres d'una manera tan explícita com ara, potser pel cansament o per la ràbia. Mai no m'havia sentit indignat, i això m'ha empès a ser molt més directe.

També parles de problemes actuals com la immigració. En algun moment t'ha fet por que el teu disc estigui massa a prop de la realitat?

No, perquè tot i que els temes de què parlo són vigents, malauradament seguiran passant i venen de lluny. I en aquest sentit no em fan por i tampoc no hi he pensat gaire. Aquests temes m'han anat sortint espontàniament i en cap moment m'he plantejat de vetar-me o censurar-me. És una altra de les coses que he après amb el temps: a no limitar-me i que la meva millor eina és no pensar en el que estic fent ni en la repercussió que tindrà. He de deixar-me fer, no veure'm tant des de fora. Quan intentes calcular els efectes del que passarà amb la teva obra, primer, no l'encertes mai i, segon, estàs massa condicionat i serà menys veritat, deixarà de ser una cosa fresca.

Com es conjuga la llibertat creativa amb fer discos que han de generar un rendiment econòmic?

Mai m'he deixat condicionar per això. Artísticament, sempre he fet el que m'ha vingut de gust fer.

Com es passa de cantar de l'anglès al castellà en aquell disc homònim de Standstill del 2006?

Em vaig passar al castellà perquè tenia una necessitat brutal d'expressar-me en el meu idioma o en una llengua que dominés. I si ara faig cançons més directes és perquè he arribat a un nivell vital on necessito ser més horitzontal i directe. Si això és més o menys comercial a vegades et va a favor i, a vegades, en contra. A vegades faig coses que no entén ningú, com ara puc fer teatre i que no ho entengui ningú. Són coses que em vaig trobant en el camí però no em condicionen.

A *Diagonal* reflexiones sobre el poder dels diners.

Parlo sobre la contradicció entre el que explico al disc i el que suposa publicar-lo. Parlo d'aquesta dificultat. Mai he intentat mostrar-me com el bo de la pel·lícula que lluita contra els dolents. Hi ha una altra lluita, que és la que un té amb si mateix, una lluita interna molt forta per descobrir allò pel que val la pena lluitar i allò pel que no, quines coses fas per inèrcia i quines fas perquè realment ho necessites. De tota aquesta lluita, intento parlar-ne en el disc: la lluita important és aquesta que has fet dins teu. La cançó "La reconquesta" parla de tornar a conquerir les coses importants, aquelles que posen en qüestió les dinàmiques a les quals el sistema ens aboca per prosperar a la vida o trobar un lloc còmode en el món. La comoditat i els diners sempre tenen un preu.

A la cançó "Quien abre camino" parles de les dificultats de la creació. La tornada diu: "Quien abre camino no tiene quien le dé consuelo". Aquesta frase evoca moltes coses.

Escotar un disc és un joc de projeccions. Poder oferir aquesta flexibilitat de significats forma part de la poesia; si no, em dedicaria a fer assajos! La música, la poesia, la cançó popular tenen aquesta capacitat de fer de mirall d'un mateix i tractar els temes d'una forma oberta perquè no només es puguin llegir d'una manera. I quan aconsegueixes trobar un concepte o una frase encertada, que no passa sempre, pots trobar moltes capes de significats. Aquesta frase es pot referir a qui està defensant la llibertat d'expressió des d'una presó, o al nen o l'adolescent que es revolta contra la seva mare, o a la persona que intenta trobar la seva vocació davant de tota aquesta bogeria general que l'empeny a fer qualsevol altra cosa. Són temes universals que es poden aplicar gairebé a cada cosa.

En quin punt de la teva carrera arriba *Diagonal*?

Encara no tinc gaire distància amb el disc, però tinc la sensació que no és tant un disc amb el qual em toca mostrar-me al món, sinó que sorgeix d'haver passat ja vint anys sortint al carrer a vendre la meua història, que de fet és el que he fet fins ara. I, a més, fent-ho d'una manera molt íntima, intentant explicar al món qui soc, què necessito explicar i compartir, i què m'he trobat en aquest camí.

Quan comences a vendre i accedeixes a una dimensió més enllà de la teua realitat íntima, llavors comença el joc, sobretot si t'has de guanyar la vida. I això ha suposat moltes lliçons, moltes hòsties, molts aprenentatges, alguns dels quals surten reflectits al disc. La cançó "Bienvenido" parla d'això, de quan per algun motiu, ja sigui per un cop de sort o perquè tens talent, de cop i volta el focus es posa sobre teu i t'enlairen i no ets conscient del que això suposa, en què s'estan fixant en realitat, què volen de tu.

Has comès molts errors al llarg de la teua carrera artística?

I tant!, i de tot tipus! En general a tots ens falta perspectiva sobre les coses i sobre el que volem fer a la vida. En el meu cas, vaig trobar en la música una eina per expressar-me i per bolcar una frustració i un malestar molt forts que tenia. I això és una força molt gran que t'estira. I, sobretot en el món artístic, és fàcil que perdís de vista les coses que realment són importants. Quan comences a tenir un cert èxit, encara es fa més difícil de gestionar: el preu de l'ambició, el preu de l'exigència... Diverses cançons de *Diagonal* en parlen. Al final es tracta d'estar bé amb tu mateix, aquí i ara. I res més. No es necessiten grans aventures i grans epopeïes, perquè et porten més maldecaps que una altra cosa.

"La cançó 'La reconquesta' parla de tornar a conquerir les coses importants, aquelles que posen en qüestió les dinàmiques a les quals el sistema ens aboca per prosperar a la vida o trobar un lloc còmode en el món. La comoditat i els diners sempre tenen un preu."

Podríem dir que has passat de l'epopeia del hardcore de Standstill al format més simple i directe del folk en els teus discos en solitari. També ha evolucionat la teua forma de cantar.

Molt! La meua professora de cant no entenia com podia cridar d'aquella manera en els primers discos de Standstill. Han estat diferents coses que han avançat en paral·lel. D'una banda, en les formes musicals, des d'aquesta rauxa o frustració inicial tan explícita del hardcore, el crit... Les formes canvien i he après nous recursos. Ha estat un procés en el qual m'he tret molts prejudicis i m'he anat obrint a nous llenguatges. Es tracta de trobar una veu pròpia i comunicar de la manera més directa possible.

Sembla que has fet un camí de depuració general.

He arribat a fer lletres molt críptiques, amb molts jocs de paraules, amb molta sofisticació, intentant posar en joc una intel·ligència que abans m'estimulava però avui ja no tant. Avui em resulta més estimulant trobar la paraula adequada tant per ajudar-me a mi com per compartir-

ho amb els altres. També hi ha la qüestió d'on poso els esforços. He arribat a fer espectacles molt grans, i encara els puc fer, amb molts participants, molt pressupost, però amb el temps m'he adonat que potser prefereixo apostar per una cosa més senzilla i connectar amb la gent. Prefereixo no impressionar tant i comunicar més. Al final tot desemboca a descobrir què signifiquen la música i la cultura populars.

A *Diagonal* hi ha moltes melodies d'inspiració flamenca i també properes a la *copla*. Usar aquests recursos musicals representa posar en valor el propi llegat cultural?

És que ens hem de treure prejudicis. Jo vinc d'una cultura musical totalment anglosaxona. Personalment, ha estat un viatge d'anada i tornada. I si es tractava de fer música popular i no necessàriament moderna ni res que pretengui ser nou, et trobes amb la música que s'ha fet aquí històricament. No ho he buscat, m'ho he trobat. No vaig de *flamenco*, simplement vull compartir en un disc totes aquelles influències que m'han arribat. I si em surt una melodia *aflamencada*, la faig i punt, no m'haig de justificar de res.

A *Coros de Medianoche* (Buena Suerte-Sony 2018) vas col·laborar amb músics com Maria Arnal, Hermanos Cubero, El Niño del Elche, Albert Pla i Nacho Vegas, que segueixen un camí semblant d'aproximació a la música popular, el folk i el flamenc.

Hi ha un component generacional. La majoria d'aquests músics, com el cas del Nacho Vegas, venim d'una cultura musical més *indie*, amb la influència anglosaxona que suposa. Tots hem fet un viatge diferent però en una direcció semblant i cadascú ha trobat una resposta diferent i amb molt de caràcter.

Potser el teu estil de fer cançons sigui el més dens de tots. A les lletres hi ha una gran densitat de contingut i significats.

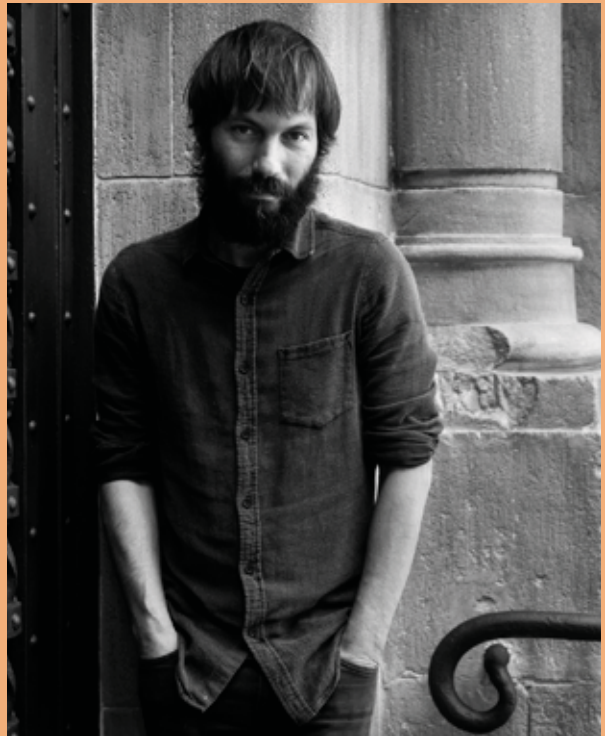
Trobar l'equilibri entre forma i fons és el meu treball diari. El meu repte personal és convertir totes les vivències i reflexions en una cosa que es pugui compartir fàcilment.

Quina música estàs escoltant ara?

Ara mateix, ben poca. M'està costant molt trobar allò que li demano a la música. Com que soc molt exigent amb mi mateix i poso el llistó molt alt, quan ho aplico a la música que escolto em costa gaudir-ne perquè l'analitzo. En qualsevol cas, m'interessen els artistes capaços de tocar l'ànima i les lletres capaces d'arribar als llocs més profunds usant un llenguatge universal. Se m'acudeixen mestres com Leonard Cohen, Jacques Brel, Nina Simone... És gent que ha aconseguit una cosa molt difícil: ser popular i alhora tenir un discurs molt profund i crític.

Són els que has escoltat més en els últims anys?

Sí. La música popular no només és expressiva, sinó també sanitària, és a dir, ha de tenir un compromís amb la seva realitat i no hi ha de ser complaent. I no és fàcil trobar-ho

amb artistes molt populars, és un equilibri difícil que estic buscant perquè és fàcil caure en contradiccions.

La teva música traspua una certa sofisticació, però tant a *Meridiana* com a *Diagonal* hi ha cançons que conviden la gent a cantar amb tu.

Crec que sí, perquè he entès que la música popular consisteix a compartir, a buscar una catarsi col·lectiva, i en part ho busco.

De fet, en molts concerts acostumes a baixar de l'escenari en algun moment i cantar entre el públic envoltat dels teus músics...

Això fa referència a aquesta catarsi que suposa la música popular. Una de les lliçons que m'he endut dels primers concerts de la gira de *Diagonal* és que després d'una hora de concert, de tot el desplegament de mitjans, del volum, del so, de l'amplificació... el públic recorda sobretot el moment en què sortim allà al mig, cantant a *capella*. Gairebé no ens sentim, però allà hi ha una energia real perquè compartim espai, moment i ho vivim amb una horitzontalitat literal. Aquesta és l'energia que la gent s'enduu a casa i és d'això del que ha de tractar la música popular. Aquest és el seu hàbitat natural. L'anomalia és l'amplificació, que t'obliga a pujar a un escenari i veure les coses des d'allà dalt. Malauradament, no puc fer-ho sempre per temes tècnics, però tant de bo!

**Olga Ábalos, periodista cultural i musical
Dani Codina, retrats**

El príncep de l'estraperlo

Jordi Amat — De Julio Muñoz Ramonet (1916-1991) es recorda que li encantava deixar unes propines de nou ric al quadrat. Mostra de generositat d'un milionari que es va comprar el cotxe d'Alfons XIII? Més aviat no. Xavier Muñoz, que el va pensar molt a fons (li va dedicar un llibre segrestat per evitar més embolics), considera que per a Muñoz Ramonet la propina era sobretot una manera d'humiliar el proïsme per tal de rebre a canvi la veneració i el reconeixement. Al seu testament, talment com si fos la propina terminal dictada des del paradís final i fiscal de Suïssa, Muñoz Ramonet —l'invisible príncep de l'estraperlo— va deixar a la ciutat de Barcelona el palau del carrer Muntaner on va viure quan l'any 1946 es va casar amb la filla d'un gran banquer i també l'extraordinària col·lecció d'art que penjava de les seves parets. Compromís burgès amb la ciutat i la cultura? Més aviat tampoc.

“Amb el seu gest —explica Joan Miquel Grau— l'empresari franquista perseguia que la seva persona quedés vinculada per sempre a la generositat”. Però ni així. Durant lustres la seva herència ha estat motiu de discòrdia entre les filles Muñoz Villalonga i diversos consistoris, de manera que l'intent de rentat de cara no ha fet més que empastifar el nom d'una nissaga que ha estat del tot fidel a l'ADN patern. Ho detalla el periodista José Ángel Montañés, que fa anys segueix el cas. Ara bé, a còpia de litigar sobre l'art que possessionava, hem deixat de parlar de qui va ser aquest sant baró. Perquè no és que fos un col·leccionista amb gust, com ho va ser Cambó. Ni de lluny. Sense que deixés gaire rastre a hemeroteques i sense que tinguem constància gràfica d'ell en la seva circumstància, allò que sobretot va ser és un mafiós espavilat, cada vegada més megalòman i a la fi un *forrat* a qui

públicament va acabar substituint una llegenda més negra que el Palau Robert de la seva reputació.

Fem-ho ràpid: Muñoz Ramonet és uns dels personatges més tèrbols i enigmàtics de la victòria a Barcelona, de la Barcelona franquista que aquí delimita Xavier Theros. Les anècdotes sobre ell són infinites (incloent-hi el rumor sobre l'assassinat de la seva amant, la prostituta de luxe Carmen Broto) i interminables les derivades de l'envitricollat entramat del qual era propietari (que van de desfalcs a detencions, i fins i tot l'assetjament del jutge Garzón). Al volum *Muñoz Ramonet. Retrat d'un home sense imatge* es recusen molts fils d'aquesta trajectòria amb documents d'arxiu i reproducció d'algunes de les obres amb les quals presumia davant dels convidats al seu palau. El llibre l'ha coordinat el professor Manuel Risques, que en el seu article inicial documenta sobretot la relació del magnat amb una banca suïssa cada vegada més suspicax. El retrat que en surt, més que sobre una personalitat encara escàpola, se centra en una acció empresarial que, com detalla Montserrat Llorch, el caracteritza com un destil·lat modèlic d'un temps d'ignomínia moral i econòmica.

Vinculat per via familiar al tèxtil, després de la guerra i gràcies a les relacions maternes amb l'elit local del poder, va posar en marxa una activitat especulativa a partir dels *cupos* per tenir cotó, més que ningú, als quals accedia de manera anòmala en temps de l'autarquia. A partir d'aquí desplegaria sense fre una enginyeria corrupta que li va permetre no només driblar els delictes fiscals que podia cometre, sinó aprofitar qualsevol ocasió per multiplicar un patrimoni delirant. Compra empreses, compra grans magatzems. I entre testaferrós, litigis i canvis de nom

d'empreses, que fusiona una vegada i una altra, infla un globus que només es començarà a desinflar, com explica José Martí Gómez, quan l'economia espanyola entri en un cert procés de racionalització per no caure en fallida al final dels cinquanta. Següent estació? Suïssa. Aleshores Muñoz ja era propietari, gràcies a un dels seus tripijocs, de la impressionant col·lecció d'art Bosch Catarineu. Anys enrere havia estat empenyorada a la Generalitat republicana per una empresa del tèxtil a qui s'havia concedit un crèdit. Ho explica molt bé Esther Alsina. Quan Muñoz es va quedar aquella empresa a baix cost va argumentar que no li tocava tornar el préstec per la col·lecció: l'entitat que l'havia concedit —la Generalitat— ja no existia i, carambola, encara cobraria, perquè l'obra en bona part havia estat exposada o dipositada a museus municipals. I a partir d'aquí, amb una barra principesca, començaria a treure'n profit sense manies. I des d'aleshores, mudança cap aquí, mudança cap allà, fins avui.

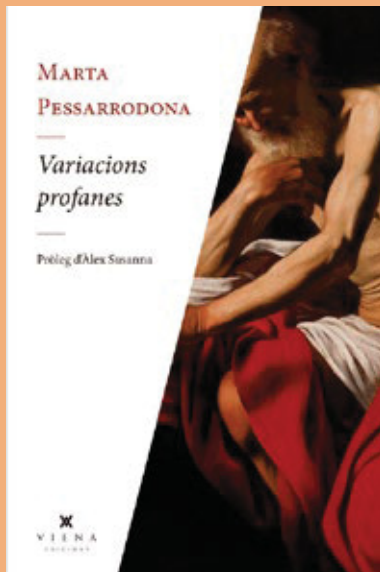

Marta Pessarrodona, o l'amor és el que queda

Teresa Costa-Gramunt — Coincidint amb la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2019, Marta Pessarrodona (Terrassa, 1941) acaba de publicar *Variacions profanes* (Viena edicions), el seu darrer llibre de poemes, que s'acompanya d'un pròleg d'Àlex Susanna, en el qual celebra la poesia de Pessarrodona tan densa de sentit com culta i regalimant de vida.

Variacions profanes, que s'inspira en un diàleg entre la vida passada i present de l'autora i un seguit de lectures bíbliques que l'interpel·len, és un destil·lat de poemes de belles proporcions tant internes com externes, com només es poden assolir quan una ja ha après a veure's, a llegir-se i a escriure's com a autora i espectadora al mateix temps. Algú en dirà maduresa, d'aquest equilibri. Però la paraula més justa potser és saviesa, ja que la poeta estableix conversa amb textos sapiencials tant del Vell com del Nou Testament, i no sempre per dir *amén*, sinó també per dir *no* i contrastar-s'hi. "Un bon nom és millor que un bon perfum i el dia de morir millor que el de néixer", es llegeix en un verset de l'Eclesiastès, 7,1, i al qual Marta Pessarrodona respon: "I jo no puc creure que un dia / serà millor que el de la meua naixença".

Aquesta filosofia encarnada que beu del tel·lúric de l'existència en amor de cel·lístia, amor a la saviesa, doncs, que practica Marta Pessarrodona a *Variacions profanes*, és d'una nua lluminosa, com si el sol del pensament il·luminés un bodegó d'objectes plens de vida en una habitació a les fosques. Aquesta comparança està inspirada en els mateixos versos de l'autora quan escriu: "Qui ha dit que no existeix / l'ànima de totes les coses?" I tant, que existeix. I interroga fins i tot quan

‘Variacions profanes’, que s’inspira en un diàleg entre la vida passada i present de l’autora i un seguit de lectures bíbliques que l’interpel·len, és un destil·lat de poemes de belles proporcions tant internes com externes.

la casa està en silenci, i potser més i tot en aquesta hora íntima en la qual a l'ànima s'hi senten les veus dels morts.

Morts que per a res ho són, de morts, ja que són en l'estadi de l'immaterial de l'existència. De manera que res del que s'ha estimat mor, vibra d'energia en nosaltres com vibra la llum a l'aire que ens

duu l'enyor de l'amor que va ser encara que no fos perfecte, i per què ho havia de ser, si som aprenents: "Si penso en tu no visc... potser / (aquella allau de retrets / avui em semblen mots dolços: / jo estava, més que mai, viva)". Vius estem quan estimem encara que sigui a les palpentes perquè l'amor no és un substantiu en grau d'absolut sinó en grau relatiu; més encara: l'amor és com un verb en exercici de fer-se, de declarar-se a cada instant, de respirar-lo com es respira l'oxigen d'un bosc del Pirineu.

Entre els vint-i-cinc poemes ben cisellats que componen *Variacions profanes* molts s'adrecen en conversa sense temps a persones estimades, admirades: Aurora Bertrana, Maria Mercè Marçal, Esther Tusquets, Montserrat Roig, l'àvia Enriqueta Isanta Mosella o Gabriel Ferrater; però també a Pere Quart, T.S. Eliot, Sòcrates, Sèneca, Ciceró, Michelangelo, Caravaggio, Rafael, sant Joan de la Creu ("sant Joan, el de la Creu, m'havia escrit el primer vers")..., i això en els escenaris que per proximitat lectora coneixem de la poeta, narradora, assagista i traductora Marta Pessarrodona: les ciutats de Londres, Berlín, Buenos Aires, Nova York, Barcelona, i el seu refugi actual a Mira-sol Alt: "Un cel groc, vermell, gris... / Un Bosco, un Goya al Vallès?".

Amor és el que queda quan ja no hi som, amor a través de la memòria que es perfà en una de les formes més càlides que pren l'amor. Perquè "l'amor serà la qualitat, la vida", escriu a *Variacions profanes* Marta Pessarrodona en uns versos reposats, gairebé contemplatius, i escrits amb una veu directa, despullada d'artificis i que, com la llum que va al cor de les coses, les il·lumina amb mot precís.

Un trencaclosques al servei de l'amor i de l'escriptura

Anna Ballbona — La novel·la de debut del jove Pol Beckmann, que ha rebut el premi Llibreter 2019 en la categoria d'altres literatures, (Barcelona, 1991) proposa un joc literari de múltiples cares. D'inici, crida l'atenció la desimboltura amb què està disposat a estirar les costures de l'artefacte narratiu, començant pel títol i continuant pel caràcter erràtic que atorga als personatges i, sobretot, al protagonista, en Bekman. L'aclucada d'ullet no queda només en l'anècdota del nom, sinó que proclama la funció que farà d'*alter ego* estripat i neuròtic. Apressat pels agents i els tics habituals del món editorial, en Bekman —atents, a partir d'ara, a la falta d'una ce i d'una ena quan parlem del protagonista de la història— és un escriptor enamoratís que intenta acabar una novel·la i continuar una carrera d'èxits (com es pot comprovar, la comicitat prospera a cop d'hipèrbole, feta d'esquixos a estones surrealistes, a estones naïfs). El que comença com un noi ingenu a qui li roda el cap amb cada canvi de

L'autor es riu de les dificultats i excuses pròpies de l'escriptor, de les cruïlles on embarranca, de la impostura del sector, de les mirades d'incomprensió que ha d'aguantar i de les infules que carreteja.

parella i d'arravatament amorós, es va entortolligant per, paradoxalment, deixar cada vegada més clara la naturalesa del joc que planteja: un o molts fragments de novel·la dins la novel·la, una escissió de plans entre la realitat i la ficció, entre l'amor idíl·lic i l'amor gastat, entre la creació i la rutina, que va arraconant —i per moments, grillant— en Bekman.

Amb un llenguatge concís, l'autor evita romancesos d'estil per centrar-se en la voluntat de crear imatges eficaces per descriure les tombarelles que va fent el joc, un trencaclosques ben encaixat. Els personatges actuen com putxinellis en moviment, s'ensenyen els fils que els aguanten sense que aquesta tramoia sigui carregosa, amb passatges especialment aconseguits com els episodis del senyor Bled i les seves preocupacions d'home emmalaltit. La *Novel·la* avança per la paròdia de l'amor, del fet mateix d'escriure i del sector editorial. En algunes pàgines, la paròdia és una mica a raig o amb tocs d'ingenuïtat menys convincent; en altres, pren un efecte més subtil o una alegria més original. És clar, però, que el joc no queda en un únic pla. Així, per exemple, la idea de l'escriptor desorientat per la seva ficció aconsegueix transitar per nous viarans quan en Bekman es troba enfrontat a ell mateix —amb diàlegs desdoblats divertits—, quan es troba en la tessitura d'haver de matar un dels seus personatges o quan n'hi ha d'altres que es pregunten si s'han oblidat d'ells (el desmai de l'autor davant d'un dels seus amors literaris és un moment per emmarcar).

'L'oncle' Trabal ens guaita

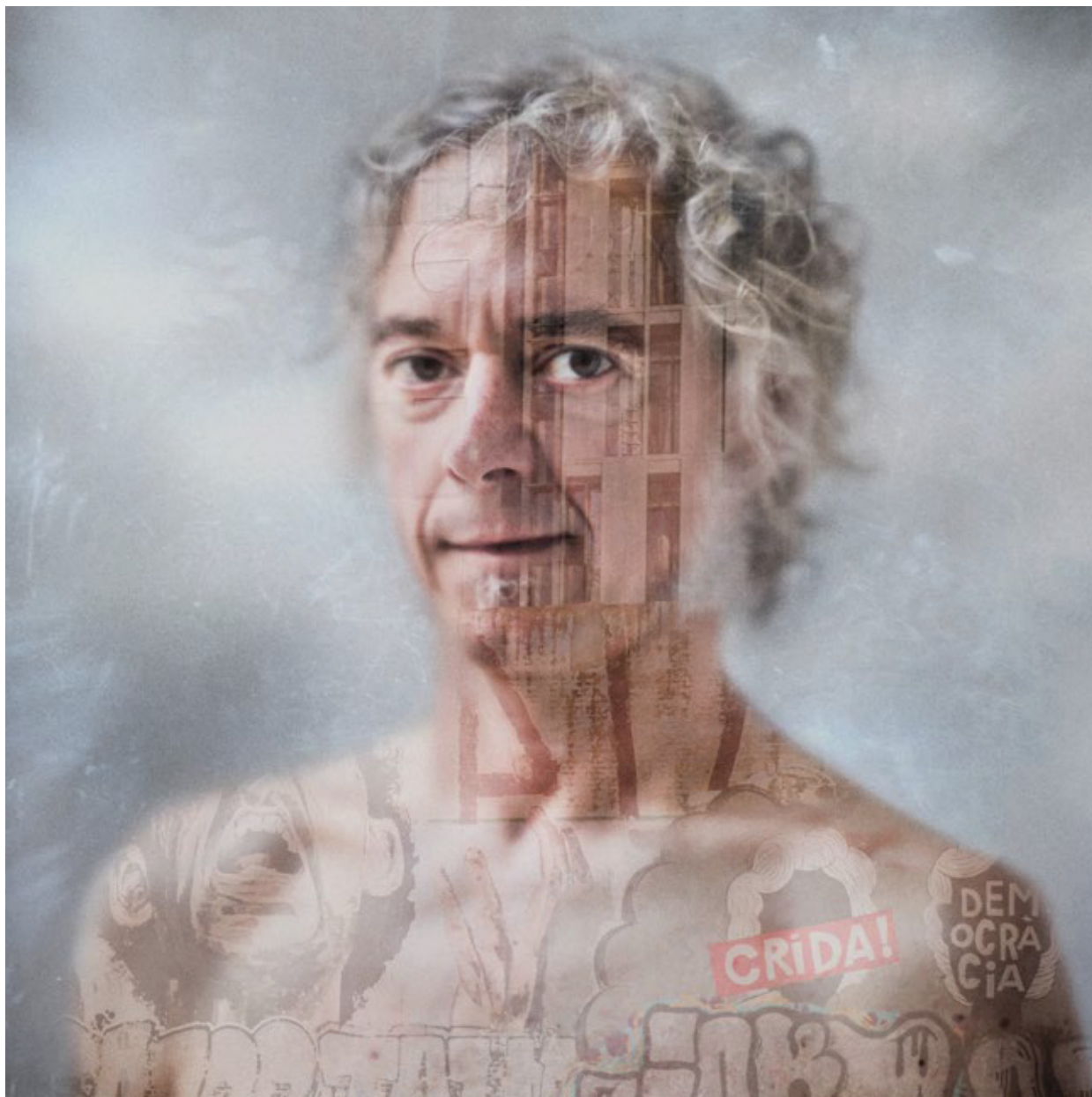
Encara que sigui sense buscar-ho, potser per aquelles coses de l'inconscient col·lectiu, hi ha una flaire a Francesc Trabal que sobreuola la novel·la i que l'agermana amb la reedició de l'obra del sabadellenc que recentment ha dut a terme Quaderns Crema. La novel·la de Beckmann, de fet, significa que el segell fundat per

Jaume Vallcorba torna a publicar, després de deu anys, una veu nova.

Sense perdre el sentit lúdic, una certa lleugeresa refrescant defineix el to de la novel·la i la dota d'un ritme àgil. En qualsevol cas, però, el lector no s'arriba a perdre enmig del laberint de fantasia i realitat crua, emocions, dubtes i obsessions dislocades que sí que acaben fent, en canvi, de teranyina que atrapa el protagonista. Encara que hi hagi elements d'aquesta teranyina que resultin familiars, per sobre de tot s'imposa l'aire festiu.

L'autor es riu de les dificultats i excuses pròpies de l'escriptor, de les cruïlles on embarranca, de la impostura del sector —amb un ús còmic de l'exageració—, de les mirades d'incomprensió que ha d'aguantar i de les infules que carreteja... En Beckmann escriptor ensenya constantment els camins que imagina el cervell a punt d'explotar de l'*alter ego*, el conjunt de possibilitats i bifurcacions dins la història, que fan el paper de tries literàries però també vitals. Aquestes bifurcacions i la diversitat de punts de vista que ofereix apunten amb fermesa el joc que planteja i fan anar l'invent més enllà de l'exercici d'estil o del mer divertiment.

Dídac / Art urbà al carrer de Veneçuela, al Poblenou.

Va néixer a Vilafranca del Penedès i viu a Barcelona des de fa vint-i-sis anys.

**Debbie
i Humbert
Irene Solà**

La Debbie i l'Humbert
es van casar el mateix
dia que es va morir
l'*Eivissa*. La Carla es

va trobar la tortuga amb el cap dins de la
closca i les potes estirades. Li havien regalat
les seves amigues d'handbol quan s'havia
lesionat, i li havia posat *Eivissa* perquè
el 17 de juny, després de la selectivitat,
totes les *nenes* se n'anaven a Eivissa.

El segon dia de dol, el seu pare va comentar que si, quan ell es morís, la Carla plorava la meitat, ja estaria content. En Nico va haver de fer un esforç per no riure. Hi havia almenys dues coses que en Nico no entenia. La primera era com podia plorar tant sa germana per un animal que no havia mostrat mai cap mena de reciprocitat al seu amor. I, la segona, com podia ser capaç de clavar repetidament el colze entre les costelles d'una contrincant dos pams més alta que ella, xiuxiuejant: "Si no vols que et toquin, juga a escacs", i llavors deixar que una tortuga morta la tingués fora de combat tres dies. Es va guardar cap comentari i va marxar a treballar.

La Debbie McGregor i l'Humbert Aliberch s'havien conegut al 95è Concurs Internacional de Salts de Barcelona, feia dos anys. El 95è Concurs Internacional de Salts de Barcelona se celebrava vora la Facultat d'Arquitectura, on en Nico estudiava. La Debbie era filla d'un americà ric que colleccionava cavalls andalusos de pura raça, i tota la cerimònia i l'àpat, que se celebrava a l'hotel Miramar de Montjuïc, havia estat decorada amb motius eqüestres; la Debbie havia arribat damunt d'una euga blanca amb sella i brides blanques, les invitacions estaven gravades amb la silueta daurada de dos cavalls encabritats, a les llaçades hi havia ferradures i les figures del pastís eren un cavall negre i un cavall blanc. En Nico va pensar que, a més a més, l'Humbert tenia una boca immensa, que recordava la d'un cavall, i que et feia venir ganes d'estirar-li amunt els llavis per mirar-li les genives. Damunt de les vint-i-cinc taules blanques que omplien el jardí, i desentonant amb la decoració eqüestre general, hi havia vint-i-cinc peixeres rodones amb dos peixos tropicals tacats de taronja a cadascuna. En Nico va pensar: "Haurien pogut ser cavallets de mar", i va servir els entrants.

La boda de la Debbie i l'Humbert va transcórrer amb el ritme i els pics d'emoció exactes d'una pel·lícula: els discursos, les dames d'honor, els cavallers d'honor, les llàgrimes i els mocadors, els cops a les espatlles, les bromes, els talls de pastís, els puros, els petons... I, hores més tard, quan la festa es va acabar, ningú va saber què fer amb els peixos de les taules. La Cecília, que era la cap de sala, va guardar les peixeres i va tirar els peixos al vàter. Però abans que tirés els dos últims, en Nico li va demanar si se'ls podia quedar. La Cecília els va posar dins d'una bossa de plàstic, i en Norton, que treballava a la cuina, va preguntar: "¿Cómo los vas a llamar? ¿Humbert y Debbie?", i tothom va riure.

En Nico havia anat a l'hotel amb una bicicleta a la qual, només dues setmanes enrere, havia instal·lat una caixa de fruita, de plàstic negre, sobre la roda de darrere, en un procés de lenta però eficaç millora i perfeccionament del seu mitjà de transport de segona mà que li havia costat només seixanta euros. Va deslligar-la. Es veien els llums del port. Vermells. Blaus. Blancs. Eren les cinc del matí, estava exhaust però despert, amb els dos peixets d'ulls rodons a les mans. Hauria pogut pujar al castell de Montjuïc, ja que hi era, per mirar la ciutat a les fosques des de les altures, però hi havia molts de fantasmes al castell, i a la

Irene Solà

(Malla, 1990) és poeta, narradora i artista. Forma part del col·lectiu artístic Vols Russos, fundat a Girona, que aplega poetes, fotògrafs i artistes plàstics. Acaba de guanyar el premi Anagrama 2019 amb el seu tercer llibre, *Canto jo i la muntanya balla*. El seu llibre de poemes *Bèstia* va guanyar el premi de poesia Amadeu Oller 2012 per a poetes inèdits menors de trenta anys i la seva novel·la *Els dics*, el premi Documenta 2017.

mntanya, i aquella nit, mira, en Nico preferia els borratxos i els guiris als fantasmes. Es va enfilear a la bici, agafant amb delicadesa sota un braç la bossa d'aigua dolça, i es va llançar, cartereres negres avall, veloç i lleuger, travessant com un coet la nit de principis d'estiu, la brisa calenta, els crits dels grills escarrassats, i l'olor d'asfalt que es refreda i de bosc vora ciutat, fins a entrar al Poble-sec adormit. En Nico no tenia son. I, en una nit tan bona com aquella, aniria a veure el mar, baixant pel Paral·lel, dalt de la bicicleta, com un peix entre els taxis que eren orques, els autobusos nocturns que eren balenes i els motoristes que eren dofins.

Quan va ser a la Barceloneta va arrossegar la bicicleta sobre la platja aguantant amb delicadesa la bossa plena d'aigua i va seure damunt la sorra i va mirar el mar negre que fingia no tenir una ciutat sencera darrere. Volia ensenyar el mar als dos peixets tropicals, però el mar era tan negre i la nit era tan negra que amb prou feines es veia. Només se

---

I en una nit tan bona com aquella, aniria a veure el mar, baixant pel Paral·lel, dalt de la bicicleta, com un peix entre els taxis que eren orques, els autobusos nocturns que eren balenes i els motoristes que eren dofins.

sentia. Els va aixecar una mica perquè en tinguessin una millor perspectiva, i va pensar que, de fet, el mar, amb tota la seva sal i les seves onades i les seves històries, segurament els mataria, els dos peixets tropicals d'aigua dolça.

Que ningú s'imagini aquesta escena com una escena melancòlica. Ni en Nico, i les seves

ganes neoromàntiques d'anar al mar aquella nit, com un noi melancòlic, o trist, amb un desamor clavat al cor com una espina, amb un dubte existencial com una piruleta. No. En Nico havia treballat molt, aquell vespre, havia servit molts canapès a gent que tenia molts diners. I havia aconseguit dos peixets tropicals tirant a lletjos. I no tenia son. I tenia temps. I tenia cames, i una bicicleta. I quan va haver mirat el mar una bona estona, i va haver respirat l'aire moll i salat i va haver pensat que seria un bon estiu, aquell, que si podia treballar uns quants casaments més no s'hauria de preocupar de res fins que tornés a començar el curs, i que aniria a Formentera, a Eivissa com sa germana, no, a Formentera, potser al setembre, que seria més barat, i que llegiria Ursula K. Le Guin i David Foster Wallace, amb els dos peixos quietes entre les mans i l'aire saladet narius endintre, es va aixecar i va pedalejar, entre grupets de noies i nois que cantaven i cridaven i reien i bevien i esperaven que els passessin coses, fins a la Torre Mapfre. I després amunt, amunt, entre fanals i carrils bici buits i semàfors inútils i gent solitària asseguda en bancs, fins que va arribar a la Sagrada Família, que volia dir a casa. Vivía vora la Sagrada Família. Amb sos pares i la Carla. A prop, però no prou a prop per veure la catedral cada vegada que sortia al balcó. I estava bé. Així era un joc, des que era un nen, això de mirar l'edifici tot anant cap a casa o tot marxant-ne, i fixar-se en què havia canviat, cap on creixia, què hi havien fet de nou. Seria una equivocació gran, una exageració

malgirbada com el geperut d'una catedral, dir que en Nico es va fer arquitecte per la Sagrada Família. Perquè hi vivia a prop. Pel joc des que era un nen d'entendre-la, de veure-la créixer. Però sí que estaria bé dir que estudiava arquitectura per la màgia dels edificis que són per viure-

Seria una equivocació gran, una exageració malgirbada com el geperut d'una catedral, dir que en Nico es va fer arquitecte per la Sagrada Família. Perquè hi vivia a prop.

hi, però no només. Per la màgia de les esplanades i els camps que un dia es converteixen en cases, en mercats municipals, en museus, en escoles, en catedrals. En llocs amb moltes vides, com panxes plenes de persones, amb molts ulls, com finestres, amb moltes històries,

com el castell de Montjuïc, amb molts colors i moltes formigues, com el Mercat de la Llibertat, amb molts de secrets i petons, com els patis d'il·les o els terrats. I li va fer riure a ell mateix la seva passió arquitectònica.

Quan va entrar a casa, el llum a l'habitació de la seva germana era encès. Va picar, li va regalar els peixos adormits, i la Carla es va enfadar moltíssim. Plorant, asseguda sobre el llit, va exclamar: "Nico, o no em coneixes o ets burro, l'últim que vull ara és un altre animal que es mori. No vull que em regaleu més mascotes perquè les estimi i llavors es morin. I u, que no substitueixen la pena que em fa que l'Eivissa estigui morta, i dos, em fas una putada per què me'ls acabaré estimant". En Nico, que estava dret sobre l'estora, li va dir: "Ets *gilipolles*", i abans de despullar-se va deixar els peixos dins la bossa a l'aigüera.

L'endemà, la Carla li va demanar perdó. I va dir gràcies, i sa mare va comprar una peixera, i la van posar al moble del tocadiscos. Son pare va comprar decoracions. Un cofre del tresor, pedretes de colors i una alga de plàstic. I no sé si ho hauria de fer, però us explicaré que, al cap de tres setmanes, a l'Humbert li va sortir un bony al costat que semblava un tumor i es va morir, i uns dies després, d'enyorança, també es va morir la Debbie, i la seva mare els va tirar pel vàter com havia fet la Cecília, i la Carla va dir: "Veus, ja ho sabia".

Canto jo i la muntanya balla
Anagrama, 2019

Els dics
L'Altra Editorial, 2018

Andrés / Llums de Nadal, al Barri Gòtic.
Va néixer a Montevideo (Uruguai) i viu a Barcelona des de fa dinou anys.

Barcelona Metròpolis**Número 112**

Juliol 2019

Direcció

Milagros Pérez Oliva

Consell de redacció

Marc Andreu, Águeda Bañón,
Sara Berbel, Ismael Blanco, David Bravo,
Judit Carrera, Najat El Hachmi,
Sonia Fuertes, Mayo Fuster Morell,
Marina Garcés, Oscar Guayabero,
Ismael Peña López, Sara Moreno Colom,
Milagros Pérez Oliva, Marga Pont,
Bernat Puigtobella, Genís Roca,
Joan Manuel Tresserras

Coordinació editorial

Marga Pont

Edició de textos

César Muñoz

Col·laboradors

Olga Ábalos, Jordi Amat, Ana Ballbona,
David Bravo, Teresa Costa-Gramunt,
Antón Costas, À. Lorena Fuster Peiró,
Marisol García Cabeza, Pere Jódar,
Marga León, José Moisés Martín
Carretero, Jaime Palomera, Marc Pradel,
Rosa Rodríguez Bailón, Irene Solà,
Guillermo Willis Sánchez

Disseny editorial

Fons Gràfic

Il·lustracions

Eva Vázquez

Fotografia

Albert Armengol, Dani Codina,
Arianna Giménez, Ana Belén Jarrín,
Camilla de Maffei

Infografia

Astrid Ortiz

Correcció i traducció

textosBCN, Labcoop, Francesc Soto

Producció

Maribel Baños

Distribució

M. Àngels Alonso

Administració

Jordi Madaula

Dipòsit legal

B. 37.375/85

ISSN 2340-129X

Editor

Ajuntament de Barcelona

Edició i producció

Consell d'Edicions i Publicacions:
Gerardo Pisarello Prados, president.

Direcció de Comunicació:

Águeda Bañón, directora.

Direcció de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart, directora.

Passeig de la Zona Franca, 66.

08038 Barcelona.

Telèfon 93 402 31 31

Adreces electròniques

Web

www.metròpolis.barcelona

Twitter

@bcnmetropolis

Correu electrònic

bcnmetropolis@bcn.cat

*Els articles de col·laboració
expressen l'opinió dels seus autors,
no necessàriament compartida pels
responsables de la revista.*

*Els continguts de Barcelona Metròpolis
es troben disponibles al lloc web de la
publicació sota una llicència Creative
Commons de Reconeixement-No
Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.*

Més informació a

www.metròpolis.barcelona

Dossier

Lliçons de la crisi

44-54

Entrevista

Fina Birulés

Teixir espais de pensament feminista, de À. Lorena Fuster Peiró

4-12

Antón Costas

Hi ha alternativa, és el capitalisme progressista

14-19

Jaime Palomera

De l'estafa hipotecària a l'estafa del lloguer

20-24

Marga León

Bretxes que separen, ponts per construir

26-30

José Moisés Martín Carretero

Desigualtat en l'era de la desconexió

32-37

Rosa Rodríguez Bailón Guillermo Willis Sánchez

La disparitat ens distancia: efectes psicològics de la desigualtat econòmica

38-43

Marisol García Cabeza Marc Pradel

Innovació social: diferents respostes de la ciutadania organitzada

56-60

En trànsit

Dominique Méda

Reinventar el treball en una societat més humana i ecològica, de Pere Jódar

62-70

Barcelona en dades

El turisme, entre la riquesa i les crítiques veïnals

de Marga Pont i Astrid Ortiz

72-77

Visions urbanes

A qui afecta una desafectació?

Els casos de la Satalia i la Font de la Guatlla, de David Bravo

79-90

Plec de cultura

Debat. La democràcia cultural

Entrevista. Enric Montefusco

Llibres. Muñoz Ramonet / Variacions profanes / Novel·la

a cura de Bernat Puigtobella

92-95

Relat

Irene Solà

Debbie i Humbert

Versión castellana
www.metropolis.barcelona/es

English version
www.metropolis.barcelona/en

Ajuntament
de Barcelona

[www.
metropolis.barcelona](http://www.metropolis.barcelona)

Número il·lustrat per
Eva Vázquez

Insert fotogràfic
d'**Ana Belén Jarrín**